

BAKALAŘSKÁ PRÁCE

**Afghánistán očima českých cestovatelů
ve 20. století**

Katedra: Historie

Studijní program: Historická studia

Studijní obor: Kulturně historická a muzeologická studia

Afghánistán očima českých cestovatelů ve 20. století

Afghanistan through the eyes of czech travelers

in the 20th. century

Bakalářská práce: 12-FP-HIS- 114

Autor:

Radek Lemfeld

Podpis:

Vedoucí práce: Mgr. Jaroslav Zelenka

Konzultant:

Počet

stran	grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
77	0	16	0	14	12

V Liberci dne: 25. dubna 2012

Čestné prohlášení

Název práce: Afghánistán očima českých cestovatelů ve 20. století

Jméno a příjmení autora: Radek Lemfeld

Osobní číslo: P09000701

Byl/a jsem seznámen/a s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména § 60 – školní dílo.

Prohlašuji, že má bakalářská práce je ve smyslu autorského zákona výhradně mým autorským dílem.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracoval/a samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

Prohlašuji, že jsem do informačního systému STAG vložil/a elektronickou verzi mé bakalářské práce, která je identická s tištěnou verzí předkládanou k obhajobě a uvedl/a jsem všechny systémem požadované informace pravdivě.

V Liberci dne:

.....
Radek Lemfeld

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická
Akademický rok: 2010/2011

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Radek LEMFELD**
Osobní číslo: **P09000701**
Studijní program: **B7106 Historická studia**
Studijní obor: **Kulturněhistorická a muzeologická studia**
Název tématu: **Afghanistán očima českých cestovatelů**
Zadávající katedra: **Katedra historie**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Práce nastíní okolnosti, které zavedly české "cestovatele" ve 20. a na počátku 21. století do Afghanistanu. Dále zmapuje průběh jejich poutě a zachytí způsob, jakým vybraní jednotlivci vnímali tamní realitu. Práce bude vycházet zejména z cestopisné a memoárové literatury.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: tištěná

Seznam odborné literatury:

- Martin MYKISKA, Afghánistán, prach a růže - putování Afghánistánem za Tálibánu a po jeho pádu, Praha 2002
Josef AUL, Karavanou do Indie, Praha 1946
Josef AUL, Buchará, Praha 1923
Josef AUL, Napříč Afghánistánem, Praha, 1924
Milan CHLÁDEK, Země bílých holubic. Afghánistán na vlastní kůži, Praha 2009
Michael BOROVIČKA, Velké dějiny zemí Koruny české - Cestovatelství, Praha-Litomyšl 2010
Jan HAVELKA, Afghanistan Tajuplnosti zbavený, Praha 1961
Kurt ZIEMKE, Tajemný Aghanistán, Praha 1941
Josef KUNSKÝ, Čeští cestovatelé, Praha 1961
Jaroslav Josef MALÝ, Napříč říší Tamerlánovou, Praha 1939
Jan MAREK, Dějiny Afghánistánu, Praha 2006
Alois MUSIL, Země Arijců. Nový Iran. Nový Afganistan, Praha 1936
Vladimír ROZHON, Čeští cestovatelé - a obraz zámoří v české společnosti, Praha 2005
Vladimír ŠTĚTINA, SáMatyldou váAfghanistánu, Praha 2007

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Jaroslav Zelenka
Katedra historie

Datum zadání bakalářské práce: 29. dubna 2011

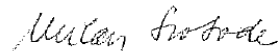
Termín odevzdání bakalářské práce: 27. dubna 2012

doc. RNDr. Miroslav Brzezina, CSc.

děkan

L.S.

PhDr. Milan Svoboda, Ph.D.

vedoucí katedry

V Liberci dne 29. dubna 2011

Cíl práce:

Bakalářská práce se zabývá a osudy Čechů respektive osob s českými kořeny, kteří před rokem 1989 navštívili Afghánistán a o svém pobytu podali písemné svědectví ve formě cestopisné relace. Práce se zaměřuje zejména na to jakým, způsobem vnímali realitu v zemi, a jak je ve svých cestopisech reflektovaly. Práce bude vycházet z cestopisné literatury, která poslouží jako výchozí pramenný materiál a dále ze sekundární odborné literatury vztahující se k tématu.

Metoda:

Syntéza pramenů a literatury

Seznam pramenů a literatury:

1. Publikované prameny

AUL, Josef. *V zemi Tamerlánově a Zarathuštrově*. Praha: Nakladatelství České grafická Unie, 1923.

AUL, Josef. *Karavanou do Indie*, Praha: Nakladatelství Kvádr, 1947.

HAVELKA, Jan. *Afghánistán tajuplnosti zbavený*. 1. vyd. Praha: Lidová demokracie, 1961.

MALÝ, Jaroslav Josef. *Napříč říší Tamerlánovou*. Praha: Nakladatelství družstevní práce, 1939.

ŠEDIVÝ, Vladimír, úvod POKORNÝ, Bohumil. *Na ledovcích Váchánu : 1. čs. horolezecká expedice do Hindúkuše*. 1. vyd. Praha: Sportovní a turistické nakladatelství, 1967.

TICHÝ, Herbert. *K nejsvětější hoře světa*. Praha: Nakladatelství České grafické Unie, 1940.

ZACHOVÁ, Eliška. *Tajemný Afghánistán*. 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, 1961.

2. Literatura

BEČKA, Jiří. Češi a Slováci ve Střední Asii 1914 – 1921. *Sborník historický*. Praha:

Academia – Nakladatelství Československé akademie věd, 1985, sv. 32, s. 167 – 185.

BEČKA, Jiří. Znalec a ctitel Střední Asie Josef Aul. *Slovanský přehled*. Praha: Academia –

Nakladatelství Československé akademie věd, 1983, roč. 69, s. 341 – 352.

- BEČKA, Jiří. J. J. Malý v afghánském Váchánu roku 1914. *Nový Orient*. Praha: Academia - Nakladatelství Československé akademie věd, 1990, roč. 45, s. 245 – 247.
- BOROVÍČKA, Michael. *Velké dějiny zemí koruny české – Cestovatelství*. Praha; Litomyšl: Paseka, 2010, ISBN 978-80-7432-000-2. S. 561 - 572.
- HES, Milan. Josef Aul – první Čech v Afghánistánu. *Navýchod*. 2009, roč. 9, č. 1, s. 12 -13. ISSN 1214-2522.
- MAREK, Jan. *Dějiny Afghánistánu*. Praha: Nakladatelství Lidových novin, 2006. ISBN 80-7106-445-9.
- MAREK, Jan. *Stručná historie států – Afghánistán*. 1. vyd. Praha: Libri, 2003. ISBN 80-7277-128-0.
- ROUX, Jean Paul, přeložil MÜLLER, Zdeněk. *Dějiny střední Asie*. Praha: Nakladatelství Lidových novin, 2007. ISBN 978-80-7106-867-9.
- RYPKA, Jan. Za Mudrem Josefem Aulem. *Nový Orient*. Praha: Academia – Nakladatelství Československé akademie věd, 1956, roč. 11, č. 1, s. 142 – 143.
- RYPKA, Jan, et al. *Dějiny perské a tádžické literatury*. 2. vyd. Praha: Academia - Nakladatelství Československé akademie věd, 1963.
- VOGELSANG, Willem, přeložil STANČO, Ladislav. *Dějiny Afghánistánu*. 1. vyd. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-3077-6.

Poděkování

Rád bych poděkoval touto cestou vedoucímu mé bakalářské práce Mgr. Jaroslavu Zelenkovi za jeho čas, trpělivost, ochotu a odborné vedení práce. Dále bych rád poděkoval personálu Krajské vědecké knihovny v Liberci a pracovníkům Národní knihovny v Praze, kteří mi byli vždy nápomocní.

ANOTACE

Bakalářská práce se zabývá osudy Čechů nebo osob s českými kořeny, jež před rokem 1989 navštívili Afghánistán a o své cestě sepsali cestopisnou relaci. Práce se pokouší zmapovat důvody, které cestovatele zavedly do střední Asie, a podrobně mapuje jejich pout' v tomto regionu. Práce rovněž přibližuje způsob, jakým vnímali afghánskou realitu a jakým způsobem ve svých cestopisech reflektovali kulturní a společenské poměry v zemi.

Klíčová slova:

Afghánistán, cestovatelé, cestování, Kábul, 20. století.

SUMMARY

This thesis deals with the fate of the Czech people or people with Czech backgrounds, who visited Afganistan before 1989 and they wrote a travelogue about it. This work attempts to map the reasons which led travelers to the Central Asia and detailed maps their journey in this region. The work also shows how they perceived the reality of Afghanistan and how the cultural and social conditions of the country were reflected in their travelogues.

Key words:

Afghanistan, travelers, traveling, Kabul, 20. century.

Obsah

1. Úvod.....	12
2. Kritika pramenů.....	14
3. Kritika literatury.....	15
4. Jaroslav Josef Malý	16
4.1. Politická situace ve Střední Asii před první světovou válkou	16
4.2. Putování po březích Amu-Darji.....	17
4.3. J. J. Malý a návštěva Váchánu.....	18
5. Anabáze legionářů.....	19
6. Josef Aul.....	20
6.1. Josef Aul před návštěvou Afghánistánu	20
6.2. Josef Aul a Jeho cesta napříč Afghánistánem	22
6.2.1. Změna politické situace v Buchaře	22
6.2.2. Cestování napříč Afghánistánem	24
6.2.3. Kábul.....	27
6.2.4. Cesta Kábul – ČSR	29
6.2.5. Lidé a kultura	30
6.2.6 Příroda a pozůstatky minulosti.....	32
6.3 Po návratu	33
7. Herbert Tichý	35
7.1. Politická situace Afghánistánu ve třicátých letech	35
7.2. Před návštěvou.....	36
7.3. Afghánistán poprvé.....	37
7.4. Druhá návštěva	39
8. Politická situace Afghánistánu v šedesátých letech	40
8.1. Vývoj Československo – afghánských vztahů ve 20. a 21. století.....	41
9. Eliška Zachová	43
9.1. Kábul a okolí	43
9.2. Kultura a lid očima Elišky Zachové	45
10. Jan Havelka	47
10.1. Jan Havelka - Cesta do Afghánistánu.....	47
10.2. Kábul očima Jana Havelky	48
10.3. Kultura a lid očima Jana Havelky.....	50
10.4. Návštěva Kandaháru.....	53

10.5. Herát	54
10.6. Na sever	55
11. Vladimír Šedivý	55
11.1. Kábul	56
11.2. Cesta do Váchánu	57
11.3. Váchán	58
11.4. Cesta domů	60
12. Závěr.....	61
13. Seznam použitých Zdrojů.....	63
13.1 Prameny	63
13.2. Literatura	64
13.3. Seznam příloh:	65

1. Úvod

Fenomén cestovatelství do zemí obývaných muslimským obyvatelstvem má v českých zemích hluboké kořeny sahající do středověku a nabývající značných rozměrů v období raného novověku.¹ Touha poznávat exotické kraje pak dosáhla obzvlášť masivního rozvoje v období druhé poloviny 19. a první poloviny 20. století. V té době se Orient stal cílem celé řady profesionálních a amatérských cestovatelů z českých zemí, kteří své vzpomínky a dojmy zvětšili v celé řadě cestopisných relací.²

Ve velké míře se ale tyto cesty orientovaly na oblast Blízkého východu a severní Afriky. Střední Asie a konkrétně Afghánistán patřil v cestopisné literatuře k těm méně reflektovaným.³ Počet cestovatelů, kteří tuto oblast před rokem 1989 navštívili a o své cestě podali zprávu, je ve srovnání se zbytkem muslimského světa nesrovnatelně nižší.

Další rozdíl spočívá v tom, že zatímco na Blízký východ přicházeli cestovatelé primárně za poznáním této části světa, do Afghánistanu často přišli za okolností, které nebyly primárně spojeny s touhou cestovat a poznávat exotické země. Nicméně část z nich po sobě zanechala literární díla, o kterých platí, že do velké míry poskytovala jediné čtenáři v českém jazyce dostupné informace o této části světa

Práce se pokusí zachytit několik tematických okruhů, které budou členěny do několika kapitol. Za prvé se jedná o popsání afghánské anabáze jednotlivých cestovatelů a pokus o mapování jejich cest. Práce se dále pokusí reflektovat způsob, jakým vybraní jedinci vnímali odlišné prostředí a do jaké míry se jim ho podařilo pochopit.

Součástí jednotlivých kapitol tvoří také jednoduché životopisy aktérů. V souvislosti s tím vyvstávají u některých problémy s jeho sepsáním, neboť cestopisy jsou jejich jedinou literární zmínkou.

Práce z časového hlediska zahrnuje období od roku 1913 do roku 1989. První mezníkem je okamžik, kdy do Afghánistanu zavítal první doložitelný dobrodruh pocházející z českých zemí. Druhý mezník pak tvoří pád komunistického režimu v Československu, který umožnil znovu svobodně cestovat a publikovat, což z cestopisné literatury vytvořilo do jisté míry nepřehlednou masu.

¹ K fenoménu cestovatelství viz MENDEL, Miloš, OSTŘANSKÝ, Bronislav, RATAJ, Tomáš, *Islám v srdci Evropy*, Praha, Academia, 2008. ISBN 978-80-200-1554-9.

² K fenoménu cestovatelství viz ROZHOŇ, Vladimír, *Čeští cestovatelé a obraz zámoří v české společnosti*, Praha, Nakladatelství Aleš Skřivan ml., 2005, ISBN 80-86493-18-0.

BOROVÍČKA, Michael. *Velké dějiny zemí koruny české – Cestovatelství*. Praha; Litomyšl: Paseka, 2010, ISBN 978-80-7432-000-2

Motivem pro zpracování tohoto cestovatelského tématu pro mě byla jeho jistá přitažlivost a také neznalost, neboť dnešní informace o Afghánistánu se diametrálně liší od těch cestovatelských. Pro tuto práci jsem se rozhodl také proto, že dané téma nebylo ještě sepsáno.

První Čechem, který do Afghánistánu zavítal, byl roku 1913 geolog ve službách carského Ruska Jaroslav Josef Malý. Tento muž, pro kterého bylo podle vlastních slov cestování zábavou, se pak do země ještě jednou vrátil a to v roce 1914, kdy cestoval nelegálně přes horské pásmo Váchán do Indie. Po něm do Afghánistánu zavítal v letech 1919-1920 nedostudovaný lékař a válečný zajatec Josef Aul, který při svém návratu z internace putoval z Buchary (Uzbekistán) přes Afghánistán do Indie. Po té následovala patnáctiletá odmlka po, které se na výpravu vydal Herberta Tichy projíždějící zemí netradičním dopravním prostředkem a to motocyklem. Také pro něj představoval Afghánistán stejně jako pro jeho předchůdce pouze tranzitní zemi na cestě do Indie. Tento autor se do jisté míry od ostatních liší. Herbert Tichy byl totiž rakouským státním občanem s českými předky. Nicméně jeho cestopis byl na počátku čtyřicátých let přeložen do češtiny. Z těchto dvou důvodů je zahrnut do této práce. Ve stejnou dobu se do Afghánistánu vypravil, tentokrát automobilem, Bohumil Holas. K tomuto zjištění ovšem došlo až v závěrečné fázi zpracovávání práce, proto byl jeho cestopis využit pouze okrajově. Události spojené s druhou světovou válkou a následná polická situace znovu omezila příchod českých cestovatelů do země pod Hindúkušem. Situace se v tomto ohledu začíná měnit až v šedesátých letech. V tuto dobu se do Afghánistánu dostává celá řada českých státních příslušníků, což do velké míry souviselo s ekonomickými aktivitami, které v zemi vyvíjel Sovětský svaz a tedy i Československo.

Do skupiny „cestovatelů, literátů“, jež zemi navštívili v tomto období, patří Jan Havelka, který do země přišel jako ekonomický expert. Přibližně ve stejnou dobu do země přicestovala jediná ženská autorka Eliška Zachová. U té je ovšem důvod návštěvy naprosto neidentifikovatelný. Posledním cestovatelem, jehož cesta a cestopis jsou předmětem zájmu této práce je horolezec Vladimír Šedivý, který pobýval převážně v horských oblastech severovýchodního Afghánistánu a jediným účelem jeho návštěvy bylo sportovní horolezectví

2. Kritika pramenů

Základním pramenným materiálem, ze kterého práce vychází je cestopisná literatura.⁴ Dalším okruhem písemných pramenů je dobový tisk, který reflektoval cestopisná díla týkající se Afghánistánu, případně poskytnul některé další informace o jejich autorech.⁵

K cestopisné literatuře je nutné přistupovat obezřetně a kriticky, neboť informace, které podávají, nemusí vždy odpovídat skutečnosti. Zejména pokud se jedná o starší zdroje, jejichž závěry mohou být současnou odbornou veřejností vyvráceny nebo upraveny.

Problémem při sestavování práce byla také nemožnost dostat se k pozůstalosti jednotlivým autorů. Jiří Bečka sice v jednom ze svých článků zmiňoval Malého pozůstalost, nicméně nepodařilo se ji najít a pravděpodobně je ztracena.⁶ U dalších autorů jako například Josefa Aula se ani žádná nedochovala, proto bylo nutné v práci spoléhat na jiné materiální zdroje.

Kriticky bych zhodnotil u memoárové literatury časté odbíhání autorů od tématu v podobě historických vsuvek a etnografických či demografických informací. Problém byl u některých publikací také s jejich získáním. Ty musely být zapůjčeny z Národní knihovny v Praze nebo ze soukromých sbírek. Obdobné problémy byly se získáním materiálů starších tiskovin jako například s články zeměpisného měsíčníku *Širým světem*.

Specifický pramen tvořila jak literatura, tak i tisk vydaný po roce 1948 podléhající jednostranné idealizaci a hlavně cenzuře. Tendence tohoto druhu knih opěvovat Sovětský svaz a velebit socialistickou spolupráci je očividná, přesto má prostudovaná literatura kvalitní vypovídací hodnotu. Publikace vydané ve zmíněné době jsou také nápadně podobnou strukturou, kdy Havelka a Zachová, popisovali vesměs stejné věci stejným

⁴ AUL, Josef. *V zemi Tamerlánově a Zarathuštrově*. Praha: Nakladatelství České grafická Unie, 1923.

AUL, Josef. *Karavanou do Indie*, Praha: Nakladatelství Kvádr, 1947.

HAVELKA, Jan. *Afghánistán tajuplnosti zbavený*. 1. vyd. Praha: Lidová demokracie, 1961.

MALÝ, Jaroslav Josef. *Napříč říší Tamerlánovou*. Praha: Nakladatelství družstevní práce, 1939.

ŠEDIVÝ, Vladimír, úvod POKORNÝ, Bohumil. *Na ledovcích Váchánu : 1. čs. horolezecká expedice do Hindúkuše*. 1. vyd. Praha: Sportovní a turistické nakladatelství, 1967.

TICHÝ, Herbert. *K nejsvětější hoře světa*. Praha: Nakladatelství České grafické Unie, 1940.

ZACHOVÁ, Eliška. *Tajemný Afghánistán*. 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, 1961.

⁵ AUL, Josef. Atádžán Sulajmán-I-Pajrau. *Nový život: měsíčník Svazu československých spisovatelů*. Praha: Nakladatelství svazu československých spisovatelů, 1954, roč. 6, č. 1, s. 593 – 603.

AUL, Josef. Po stopách Buddhismu v Hindukuši, Ve zříceninách kláštera v Bamiánu. *Širým světem: Zeměpisný měsíčník*. Praha: Nakladatelství české grafické unie, 1927, roč. 4 č. 8, s. 424 – 437.

AUL, Josef. Poznatky o dřevním buddhistickém klášteře a jeho kolosálních sochách v bamianském údolí v afgánském Hindukuši v době cesty roku 1920. *Sborník I. sjezdu slovanských geografů a etnografů v Praze 1924*. Praha: Geografický ústav Karlovy univerzity, 1926, s. 391 – 392.

AUL, Josef. Etnografické rozvrstvení západního Turkestánu. *Sborník I. sjezdu slovanských geografů a etnografů v Praze 1924*. Praha: Geografický ústav Karlovy univerzity, 1926, s. 215 – 216.

⁶ BEČKA, Jiří. J. J. Malý v afghánském Váchánu roku 1914. *Nový Orient*. Praha: Academia - Nakladatelství Československé akademie věd, 1990, roč. 45, s. 245 – 247.

způsobem. Důvod pro tyto shody je, ale dán spíše tím, že oba navštívili Afghánistán pravděpodobně v 60. letech. Problémem u publikace Zachové byla absence vysvětlení účelu cesty a jejího časově vymezení. Přibližný časový údaj můžeme, ale doplnit po komparaci se zmíněným Havelkovým textem.

3. Kritika literatury

Nezbytným zdrojem pro sestavení práce byla také sekundární literatura, kterou bych rozdělil na tři základní části. První zahrnuje vydané publikace zabývající se dějinami Střední Asie nebo konkrétně Afghánistánu. Tato literatura byla užitečná zvláště při nastínění politické situace, kterou ve většině cestopisů naznačili návštěvníci pouze nepřímo. Zvláště knihy z edice *Dějiny států*, které vyšly v nakladatelství *Lidových novin*, byly cenným zdrojem pro pochopení situace jednotlivých cestovatelů.⁷

Dalším oddílem sekundární literatury byly cestovatelská kompendia podávající většinou základní informace o cestovatelích doplněné v některých případech informacemi o pramenech a literatuře k jejich osobě, které mi byly velmi nápomocné ohledně získávání základních poznatků o autorech. Jelikož se jednalo o rozsáhlé jmenné rejstříky, byly informace získané z tohoto typu literatury omezené a ve většině případů nepodávaly žádné nové skutečnosti. Výjimkou byla rozsáhlá práce Michaela Borovičky, která vyšla v edici *Velké dějiny zemí koruny české*. Autor se v knize neomezil na pouhý abecední výčet cestovatelů, ale zároveň zasadil jejich působení do kontextu dějin.⁸

Posledním zdrojem pro doplnění informací byly odborné články, publikované hlavně pod hlavičkou Historického ústavu akademie věd, ke kterým patřil *Slovanský přehled a Nový orient*. Do těch přispívali renomovaní orientalisté jako Jan Rypka či Jiří Bečka. Články zmíněných obsahovaly v některých případech důležité skutečnosti, které cestovatelé

⁷ FOJTÍKOVÁ, Lenka. *Zahraničně obchodní politika ČR: historie a současnost (1945-2008)*, 1. vyd. Praha: Nakladatelství C. H. Becka, 2009. ISBN 978-80-7400-128-4.

MAREK, Jan. *Dějiny Afghánistánu*. Praha: Nakladatelství Lidových novin, 2006. ISBN 80-7106-445-9.

MAREK, Jan. *Stručná historie států – Afghánistán*. 1. vyd. Praha: Libri, 2003. ISBN 80-7277-128-0.

PANTŮČKOVÁ, Jitka. *Afghánistán*. 1. vyd. Praha: Pressfoto, 1987.

VOGELSANG, Willem, přeložil STANČO, Ladislav. *Dějiny Afghánistánu*. 1. vyd. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-3077-6.

⁸ BOROVIČKA, Michael, pozn. 2, s. 561 - 572.

FILIPSKÝ, Jan, et al. *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. 1. vyd. Praha: Libri, 1999. ISBN 80-85983-59-1. S. 58, 311 - 312.

MARTÍNEK, Jiří, MARTÍNEK, Miloslav. *Kdo byl kdo: naši cestovatelé a geografové*. Praha: Libri, 1998. ISBN 80-85983-50-8. S. 50 - 51, 411 - 414.

ve svých publikacích nezmiňovali. Proto byla nezbytná komparace pramenné literatury s tiskovým materiálem.⁹

4. Jaroslav Josef Malý

Tento podle svých slov rodilý cestovatel se narodil 1. října roku 1890 v Daruvaru,¹⁰ kde pracovali jeho rodiče a on zde prožil dětství. V roce 1910 se vrátil do Čech a studoval na reálce v Lounech spolu s dalším cestovatelem Josefem Aulem. Malý poté pokračoval ve svém vzdělávání na filozofické fakultě pražské univerzity, kde navštěvoval přednášky přírodních věd.¹¹ Na studiích pokračoval také ve své cestovatelské vášni, ve které ho finančně podporovala, jak pražská univerzita, tak i přírodovědecký klub a spolek Svatobor. Později se dozvěděl o jeho pracích ruský ministr obchodu a průmyslu a nabídl Malému možnost prozkoumat Střední Asii, kterou mladý cestovatel přijal.¹² Z této cesty vznikla kniha *Napříč říší Tamerlánovou* mapující cestu přes dnešní Turkmenistán, Uzbekistán a částečně i Afghánistán, kterou uskutečnil Malý na jaře roku 1913.¹³ Autorova publikace se zabývá Afghánistánem pouze velmi stručně, neboť jeho cesta vedla pouze po hranicích země.¹⁴

4.1. Politická situace ve Střední Asii před první světovou válkou

Faktickou moc nad Střední Asii v této době drželo carské Rusko, které se sérií výbojů probíhajících od poloviny devatenáctého století dostalo k ovládnutí středoasijského prostoru. Ruská okupace měla koloniální ráz a přinášela do Střední Asie kapitál a modernizaci. Zaměřila se na využívání nerostných zdrojů, nutila domácí obyvatelstvo respektovat správu a

⁹ BEČKA, Jiří. Češi a Slováci ve Střední Asii 1914 – 1921. *Sborník historický*. Praha: Academia – Nakladatelství Československé akademie věd, 1985, sv. 32, s. 167 – 185.

BEČKA, Jiří. Znalec a ctitel Střední Asie Josef Aul. *Slovanský přehled*. Praha: Academia – Nakladatelství Československé akademie věd, 1983, roč. 69, s. 341 – 352.

BEČKA, Jiří. J. J. Malý v afghánském Váchánu roku 1914. *Nový Orient*. Praha: Academia - Nakladatelství Československé akademie věd, 1990, roč. 45, s. 245 – 247.

RYPKA, Jan. Za Mudrem Josefem Aulem. *Nový Orient*. Praha: Academia – Nakladatelství Československé akademie věd, 1956, roč. 11, č. 1, s. 142 – 143.

RYPKA, Jan, et al. *Dějiny perské a tádžické literatury*. 2. vyd. Praha: Academia - Nakladatelství Československé akademie věd, 1963.

¹⁰ Daruvar – město na území dnešního Chorvatska.

¹¹ BEČKA, Jiří, pozn. 6, s. 245.

¹² MALÝ, Jaroslav Josef. *Napříč říší Tamerlánovou*. Praha: Nakladatelství družstevní práce, 1939, s. 7.

¹³ FILIPSKÝ, Jan, et al. *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. 1. vyd. Praha: Libri, 1999. ISBN 80-85983-59-1. S. 311 - 312.

¹⁴ Malý putoval pouze po levém břehu řeky Amu-Darji. Řeka tvoří dnešní přírodní hranice mezi Afghánistánem a jeho severními sousedy (Turkmenistán, Uzbekistán, Tádžikistan). Zdroj: MALÝ, Jaroslav Josef, pozn. 12.

dodržovat pořádek, o který se staraly malé vojenské posádky rozmístěné v ovládnutých městech.¹⁵

4.2. Putování po březích Amu-Darji

Malý putující pod záštitou ruského ministerstva obchodu a průmyslu, dostal jako vedoucí expedice na starost několik dalších Evropanů. Mezi členy této expedice patřil znalec místních nářečí, samarkandský rodák Ivan Ivanovič Larin. Další dva byli ve Střední Asii poprvé. Nikolaj Ivanovič Arbaševskij byl mineralogem a znalcem rud a Alexander Michajlovič Davidov důlním inženýrem. Malého znalosti chemie a geologie měly doplňovat vědomostí zmíněných. Výpravu doprovázel také Abdul Hamid, který se živil jako průvodce cizinců po Orientu. Malý si k jeho povahovým vlastnostem poznamenal, že se nebál přestupovat příkazy Koránu a když jednou zmizel s autorovými botami, začal jej Malý nazývat Abdul nadul.¹⁶ Cestu expedice sponzorovalo ruské ministerstvo doufající, že výprava objeví nová naleziště užitečných nerostů, hlavně rud.¹⁷ Autor se také zmiňoval o přípravách na cestu, kde nejvíce přepravovanou položkou byly různé druhy darů. Dát bakšiš patří k základním prvkům východní etikety a Malý si toho byl vědom, proto podle svých slov s sebou vezl skoro celý bazar.¹⁸

Během této výpravy necestoval Malý přes Afghánistán, ale pouze po jeho hranicích, tedy po levém břehu řeky Amu-Darji. Cestovatel zmiňoval, že se přes tento veletok plaví pouze málo lodí a to proto, že řečiště je nestálé, díky stále se pohybujícím pískům, které způsobovaly častá podemletí břehů a proto bylo nebezpečné pohybovat se blízko říčního toku.¹⁹ V souvislosti s tím zmiňoval autor pud sebezáchovy u koní, na kterých jeli. Ti vycítili nebezpečí v podobě nestabilního břehu a členové výpravy je museli nutit k pokračování.²⁰ Při putování do Kelifu spatřil Malý na afghánském břehu několik domorodců, snažících se přebrodit pomocí nafouknuté volí kůže, která udrží značný náklad. Malý dodával, že tímto způsobem se pašují věci z Afghánistánu do Buchary. Pokud byl, ale proud příliš dravý využíval se k přebrodění vůl, který táhl náklad z břehu.²¹ Přeprava přes řeku se uskutečňovala také pomocí koňského spřežení, které táhlo náklad.²² Pokusy o modernizaci přepravy

¹⁵ ROUX, Jean Paul, přeložil MÜLLER, Zdeněk. *Dějiny střední Asie*. Praha: Nakladatelství Lidových novin, 2007. ISBN 978-80-7106-867-9. S. 321 – 322.

¹⁶ MALÝ, Jaroslav Josef, pozn. 12, s. 19.

Abdul nadul – Abdul podfukář.

¹⁷ MALÝ, Jaroslav Josef, pozn. 3, s. 15.

¹⁸ Tamtéž, s. 17.

¹⁹ Tamtéž, s. 286 – 287.

²⁰ Tamtéž, s. 290.

²¹ Tamtéž, s. 299.

²² Tamtéž, s. 302.

ztroskotávaly na stále měnícím se dnu řeky Amu-Darji. To znesnadňovalo cestu parníčkům, které každou chvíli narážely na mělčinu a plavba se tím mohla protáhnout až o několik dní.²³ Poté Malého expedice pokračovala přes Čuška-Guzar, kde byl hojně navštěvovaný přívoz, neboť tudy procházeli poutníci do afghánského poutního města Mazar-i-Šerifu²⁴. Malý si dále nenechal ujít možnost prohlédnout si rozvaliny starého a slavného města Tarmidy nacházející se nedaleko města Termez. Při prohlídce ho doprovázel místní mulla, který zjevně Malým opovrhoval. Ten řekl autorovi, že za zkázu města mohl ďábel a nevěřící. Malý snažící se zapříst rozhovor oponoval mullovi, který se stále odkazoval na Alláha a Korán skálopevně přesvědčený o své pravdě.²⁵ Večer strávil Malý u velitele místní vojenské jednotky plukovníka S. V přátelském kroužku vyprávěl plukovník o strastech práce v Termezu. Ten zmiňoval i příběh jednoho svého vojína, kterého zajmu-li Afghánci. Ti za něj žádali výkupné, ale jednání se protahovala tak dlouho, až jednoho dne dostali useknutou hlavu vojáka.²⁶ Tolik se zmínil ve své knize Jaroslav Josef Malý o Afghánistánu.

4.3. J. J. Malý a návštěva Váchánu

Kromě zmíněného cestopisu se v literární pozůstalosti Malého zachovaly rukopisné zmínky o cestě Afghánistánem. Konkrétně v práci s názvem *Tajemným Afghánistánem* (18. května – 6. června 1914. Rukopis obsahuje také mnoho místních a jmenných chyb autora, který se díky neznalosti jazyka nevyhnul gramatickým nesrovnalostem.

Malý navštívil nejvýchodnější výběžek Afghánistánu za účelem průchodu do Indie a Tibetu. Legální přechod Váchánu byl nemožný, proto zvolil autor převlek a vydával se za prostého muslima. Jelikož neznal dobře místní nářečí, vystupoval také jako hluchoněmý poutník cestující do Indie vyprosit si uzdravení u svatých mužů. Doprovod mu dělal jeho afghánský přítel Haknazar, se kterým se seznámil údajně již dříve.²⁷ Ti se dorozumívali pomocí ruštiny, kterou jeho doprovod ovládal.²⁸ Dvojice se dostala do Afghánistánu nočním přeplaváním řeky Pandž (horní tok řeky Amu-Darji) nedaleko vesnice Kala Pandža²⁹ a pokračovala pak na východ podél řeky Váchán. Šťastně se dostali do vesnice Zarchár, kde žila rodina Haknazara a Malý zde byl v relativním bezpečí. Přesto se dostal do dvou situací,

²³ MALÝ, Jaroslav, Josef, pozn. 12, s. 300.

²⁴ Tamtéž, s. 304.

²⁵ Tamtéž, s. 307 – 311.

²⁶ Tamtéž, s. 316.

²⁷ BEČKA, Jiří, pozn. 6, s. 246.

²⁸ Tamtéž, s. 247.

²⁹ Kal'aje Pandž – vesnice kterou putovala i Šedivého expedice v roce 1965. BEČKA, Jiří, pozn. 6.

kteřé ho mohly stát život. Během první příhody se střetl s horskými lupiči a nebýt vlivu Haknazarova otce Urúschána, který si zjednal u zlodějů respekt, skončil by Malý pravděpodobně špatně. Po druhé byl ohrožen jeho život, když přihlížel utínání ruky zločince a byl poznán a označen za farangího a kofira – cizince a nevěřícího, ale shodou okolností vyvázl i z tohoto ohrožení.³⁰

Po zdlouhavém vyjednávání s úřady o povolení k překročení hranice do Indie se do toho opět vložil Urúschán a Malý dostal svolení k pokračování směrem k Baróghilského průsmyku, kde překročil afghánsko – indické hranice.³¹

5. Anabáze legionářů

První světová válka učinila přítrž cestovatelským tendencím, kdy se většina z dobrodruhů musela odebrat na frontu a podnikat nedobrovolná dobrodružství v zájmu monarchie.³² Daleké cesty, které pak někteří z nich podnikali při svém návratu do vlasti lze s mírnou nadsázkou považovat za cestovatelské. Obecně známé jsou cesty legionářů putujících vlakem po nově zřízené transsibiřské magistrále až do Vladivostoku, kde nastoupili na loď a pokračovali cestou přes Tichý oceán a poté napříč Spojenými státy Americkými. Nakonec opět lodí přes Atlantik do Evropy.³³ V následujících řádcích zmíním, ale méně známe cesty, které někteří absolvovali.

Svědectví o své cestě podal Jindřich Dvořák, který se dostal jako zajatec do stepí v Kyrgyzstánu a podal o svých zážitcích zprávu v knize *U Kirgizů*.³⁴ V knize uváděl, že se do zajetí dostal v roce 1914 a označoval to „za jednu z nejkrásnějších chvil v jeho životě“.³⁵ Dalším zajatým legionářem byl Bohumil Sojka, který strávil několik let v Skobelevu (Fergana). Ten obdivoval krajinu a historii Střední Asie a postupem času se dokonce naučil plyně uzbekky.³⁶ Jiný cestovatel – legionář Jiří Čermák psal jako člen československých

³⁰ BEČKA, Jiří, pozn. 6, s. 247.

³¹ Tamtéž, s. 247.

³² BOROVIČKA, Michael, pozn. 2, s. 561.

³³ Tamtéž, s. 572.

³⁴ Poznámka k literatuře: DVOŘÁK, Jindřich. *U Kirgizů*. Praha: Nakladatelství Unie, 1920.

³⁵ BEČKA, Jiří. *Češi a Slováci ve Střední Asii 1914 – 1921*, In: *Sborník historický*, Praha: Academia – Nakladatelství Československé akademie věd, 1985, sv. 32, s. 169.

Kyrgyzstán – stát na západ od Uzbekistánu, východní soused Čína, severně od Afghánistánu.

³⁶ BEČKA, Jiří, pozn. 35, s. 169.

Poznámka k literatuře: SOJKA, Bohumil. *Utrpením k svobodě: válečná historie*. Praha, 1925.

legií o cestě z Barnaulu do Semipalatinska.³⁷ K dalším autorům legionářské literatury patřil Antonín Trýb (*Před branami východu*), Rudolf Medek a J. Valenta – Alfa (*Tuláková knížka*) a jiní.³⁸ Někteří cestovatelé se vydali dokonce opačným směrem než legie. Vyráželi z Československa na Východ po stopách vojáků. K takovým patřil Jaroslav Hilbert. Cestoval až do Východní Asie. Další jako dr. August Straka či ing. Karel Míša navštívili Omsk³⁹ a poté putovali až k Severnímu ledovému oceánu.⁴⁰

6. Josef Aul

6.1. Josef Aul před návštěvou Afghánistánu

Byl československý legionář, lékař, orientalista a jeden z prvních Čechů, který navštívil Afghánistán a podal o svých zážitcích svědectví v mnoha publikacích a člancích, ale hlavně v knihách *V zemi Tamerlánově a Zarathuštrově: napříč Afghánistánem a Karavanou do Indie*.⁴¹

Do Afghánistánu, kterým Josef Aul putoval, se československý legionář a nedostudovaný lékař dostal víceméně náhodou. Jeho poutí životem začala 4. března roku 1894 ve vesnici Jedomělice nedaleko Slaného. V Lounech navštěvoval spolu se svým přítelem a dalším cestovatelem Jaroslavem Josefem Malým tamní reálku, kterou roku 1913 úspěšně absolvoval. Aul patřil již během studia na střední škole mezi výjimečné studenty, když se učil hebrejsky a posílal příspěvky do časopisů.⁴² Po dokončení lounské reálky si v témže roce rozšířil vzdělání na Akademickém gymnáziu v Praze, kde složil zkoušku z latiny.⁴³ Poté začal

³⁷ Barnaul – město na Jihu Ruska nedaleko kazachstánských hranic. Semipalatinsk – město na východě Kazachstánu.

Poznámka k literatuře: ČERMÁK, Jiří. *Boje pod Bachmačem a ústup z Ukrajiny r. 1918*. Praha: Památník odboje, 1925.

³⁸ BOROVIČKA, Michael, pozn. 2, s. 571.

Poznámka k literatuře: TRÝB, Antonín. *Před branami východu: několik listů z cest: památce sibiřské armády*. Praha: 1920.

SPIRHZANZL-ŽURÍŠ, Jaroslav. *Tuláková knížka: kresby z Ruska a Sibiře*. Praha: Nakladatelství Unie, 1920.

MEDEK, Rudolf. *Bitva u Zborova a československý odboj*. Praha: Státní nakladatelství, 1922.

MEDEK, Rudolf. *Anabase: román z války*. Praha, 1936.

³⁹ Omsk – město na Jihu Ruska, nedaleko kazachstánských hranic.

⁴⁰ BOROVIČKA, Michael, pozn. 2, s. 571 – 572.

⁴¹ ADAM, Jan, et al. *Osobnosti - Česko: Ottův slovník*, Praha: Ottovo nakladatelství, 2008. ISBN 978-80-7360-796-8. S. 23.

Další publikace: Čingischán bič boží, Děviš na poušti.

Karavanou do Indie – jedná se o přepracované vydání první knihy.

⁴² BEČKA, Jiří. *Znalec a ctitel Střední Asie Josef Aul*, In: *Slovanský přehled*, Praha: Academia – Nakladatelství Československé akademie věd, 1983, roč. 69, s. 341.

⁴³ HES, Milan. Josef Aul – první Čech v Afghánistánu. In: *Navýchod*. 2009, č. 1, s. 12 – 13, ISSN 1214-2522. Zkouška z latiny byla nutným předpokladem k přijetí na lékařskou fakultu.

studovat medicínu na pražské lékařské fakultě.⁴⁴ Když se Aula ve třicátých letech ptal přední český orientalista a přítel Jan Rypka, proč zvolil dráhu lékaře. Odvětil Aul, že jako lékař může ukojit hlad po filozofii okolo záhad samého člověka.⁴⁵ Studium medicíny musel Aul nedlouho po jejich zahájení přerušit (měl splněné dva semestry), protože začala první světová válka a Aul jako občan Rakouska - Uherska měl za povinnost narukovat na frontu. Odešel na ruskou frontu do Haliče, kde onemocněl úplavicí a byl ošetřován v provizorních podmínkách domu místního lékaře ve vesnici Zamošce⁴⁶ neschopen transportu.⁴⁷ Jelikož se fronta posunula a on stále nebyl schopen pokračovat, dostal se v listopadu roku 1914 do ruského zajetí a prošel několika zajateckými tábory.⁴⁸ Od pravděpodobné smrti, která hrozila v zajateckých táborech, ho zachránily základní lékařské znalosti. Ty prokázal před vojenskou komisí v Taškentu, kdy splnil zkoušku z prvního rigorózu (ačkoliv zkoušku v Praze dosud nesložil) a na sklonku roku 1914 se díky tomu dostal k lékařské službě.⁴⁹ Práce spočívala v objíždění nemocných a poskytování základní lékařské pomoci. Největšími problémy pro něj a hlavně pro jeho pacienty byly epidemie úplavice a skvrnitého tyfu.⁵⁰ Ani podmínky pro léčbu samotnou nebyly ideální. Aul psal o velkém stanu, do kterého bylo vměstnáno až tři sta lůžek s nemocnými.⁵¹ Po roce se dostal již jako pomocný lékař na stavbu bucharské železnice, kde strávil dva roky. V březnu roku 1918 uzavřelo Rusko s Rakouskem – Uherskem separátní Brest – litevský mír a zajatci dostali na výběr, mohli se vrátit do monarchie, kde by je čekalo opětovné narukování na jinou frontu nebo se přidat k nově se tvořícím československých legií.⁵² Aul využil jinou možnost a zůstal v Buchaře jako lékař.⁵³ Díky vstřícnosti bucharského emíra Mir Sajid Alim Chána⁵⁴ si v roce 1918 mohl zřídit lékařskou praxi na Muškátovém bazaru v Buchaře.⁵⁵ Mezi jeho pacienty patřila nejprve početná židovská komunita, zatímco

⁴⁴ KAŠ, Svatopluk. Medailonky českých lékařů – spisovatelů. Praha 2006, s. 9. ISBN 80-7254-692-9

⁴⁵ RYPKA, Jan. Za Mudrem Josefem Aulem, In: *Nový Orient*, Praha: Academia – Nakladatelství Československé akademie věd, 1956, roč. 11, č. 1, s. 142.

⁴⁶ Zamoš (Zamošce) – město na východě Polska.

⁴⁷ AUL, Josef. *Karavanou do Indie*, Praha 1947, s. 35.

⁴⁸ Zajatecké tábory - Orenburg, Merv (Mary), Ašchabad, Kaachka, Sangi-sutak v Karakumské poušti, Katta-karši (dnes Karši), Emírabad u Buchary.

⁴⁹ HES, Milan, pozn. 43, s. 12 – 13.

Jako lékař odpovídal za oblast mezi městy Karši a Kirkí (100 km)

⁵⁰ KAŠ, Svatopluk, pozn. 44, s. 10.

⁵¹ BEČKA, Jiří, pozn. 42, s. 342.

⁵² BĚLINA, Pavel, et al. *Dějiny země Koruny české II., Od nástupu osvícenství po naši dobu*. Praha: Paseka, 2001. ISBN 80-7185-397-6. S. 155.

⁵³ Buchara – město na území dnešního Uzbekistánu

⁵⁴ Mir Sajid Alim Chán – bucharský emír, z uzbeckého rodu Mangit, nejvyšší duchovní i administrativní autorita v bucharské oblasti, žije odloučeně, nedotknutelný. Sídlí Istóra – Chosa (Vycházející hvězda). Josef Aul, V zemi Tamerlánově a Zarathuštrově,

⁵⁵ KAŠ, Svatopluk, pozn. 44, s. 10.

Povolení dostal 26. Listopadu 1918. Aul si nad vchod také zhotovil vlastnoruční nápis v hebrejském a perském jazyce. BEČKA, Jiří, pozn. 42, s. 341 – 352.

muslimští obyvatelé na něj hleděli s jistou skepsí a nedůvěrou obávající se hněvu Alláha, který by na ně mohl být seslán, kdyby svěřili své zdraví do rukou nevěřícího.⁵⁶ Postupně si, ale získal i tuto majoritní část společnosti a mezi jeho pacienty později patřil i sám bucharský místodržitel Mir Sajid Alim Chán nebo básník Pajravem Sulajmóním.⁵⁷ Tento afghánský básník zapůsobil na Aul již při prvním setkání, které proběhlo v cestovatelově ordinaci v Buchaře. Autor vzpomínal, jak k němu přišel mladík velkých černých očí, lesklých jako čínský porcelán s bělosněžným turbanem. Ten po pronesení uvítacích frází⁵⁸ sdělil Aulovi, že jeho matka umírá a poprosil autora o pomoc.⁵⁹ Cestovatel po jejím prohlédnutí konstatoval malárii, kterou se mu povedlo vyléčit, a tím ještě více upevnil přátelství mezi oběma mladými muži. Díky Pajravu Sulajmóním si oblíbil tádžickou a perskou poezii a po svém návratu do Československa ji překládal.⁶⁰ Aul se během svého pobytu naučil plyně hovořit uzbeckým a tádžickým jazykem.⁶¹ S tím souviselo jeho zalíbení, které našel v tamním kraji a jazyku. Během své lékařské praxe v Buchaře si také našel manželku, která ho doprovázela na jeho cestě domů.⁶²

6.2. Josef Aul a Jeho cesta napříč Afghánistánem

6.2.1. Změna politické situace v Buchaře

V roce 1920 se objevilo reálné nebezpečí vpádu bolševických jednotek do Bucharského emirátu. Bolševici v tomto ohledu navazovali na snahu carského Ruska o expanzi do Střední Asie. Předešlý politický vývoj byl spjat s výboji carského Ruska již od poloviny devatenáctého století, kdy po ukončení krymské války (1856) hledalo carské impérium nový

⁵⁶ Při některých lékařských úkonech byl pro nedůvěru v dovednosti nevěřícího přiveden rodinou nemocného místní hakim (léčitel) BEČKA, Jiří, pozn. 42, s. 346.

⁵⁷ Pajrav Sulajmoní (1899 – 1933) - básník a obdivovatel perské a tádžické poezie. Jeho tvorba navazuje na slavné básníky z desátého a jedenáctého století. Pajrau v jeho jméně znamená doslova následovník. Pocházel z rodiny poisламštěných židů z iránského města Mešhedu.

⁵⁸ Básník pronesl As-salám alejkum (Mír vám) a odpověď Aula Alejkum as-salám (Vám mír). Kromě této zdvořilostní fráze pronesl básník dlouho skladbu arabských a tádžických slov tázajících se na zdraví, osobní blaho a spokojenost. Zdroj: AUL, Josef. *Atádžán Sulajmán-I-Pajrau*, In: *Nový život: měsíčník Svazu československých spisovatelů*, Praha: Nakladatelství svazu československých spisovatelů, 1954, roč. 6, č. 1, s. 593.

⁵⁹ AUL, Josef. *Atádžán Sulajmán-I-Pajrau*, In: *Nový život: měsíčník Svazu československých spisovatelů*, Praha: Nakladatelství svazu československých spisovatelů, 1954, roč. 6, č. 1, s. 593.

⁶⁰ MARTÍNEK, Jiří, MARTÍNEK, Miloslav. *Kdo byl kdo: naši cestovatelé a geografové*. Praha: Libri, 1998. ISBN 80-85983-50-8. S. 50 – 51.

Básně Pajrava Sulajmóního – viz příloha č. 1.

⁶¹ Tádžikistán – sousední stát Afghánistánu a Uzbekistánu, jazyk se používá také v Afghánistánu.

⁶² HES, Milan, pozn. 43, s. 12 – 13.

Aulova manželka - zdravotní sestra Věra Vikitentijevna Sliževská, narozená v Ašchabádu, původem z polské rodiny. Aul ji potkal pravděpodobně během práce lékaře v Buchaře. BEČKA, Jiří, pozn. 42, s. 341 – 352.

směr svého rozpínání a našlo jej v oblasti Střední Asie. Postupně si podrobily Čimkent, Taškent a Samarkand.⁶³ Pouze Buchara a Chíva⁶⁴ si zachovaly jistou autonomii.⁶⁵ Změna nastala ve zmíněných oblastech až po první světové válce v roce 1920, kdy se chívský i bucharský chanát změnil na republiku. Vladaři byli vyhnáni a moc svěřena džadidistům⁶⁶, kteří podléhali bolševickému Rusku.⁶⁷

Aul již v počátcích roku 1920 začal uvažovat o odjezdu, protože politická situace, jak bylo zmíněno, se nevyvíjela příznivě. Největší obavy pramenily z aktivit, které vyvíjeli taškentská bolševici⁶⁸ podporovaní sovětskou vládou. Další špatnou zprávou pro Aul byly neustálé útoky na Evropany ze strany muslimských radikálů. Bucharští obyvatelé, kteří se obávali postupu ruských vojsk, v domněnku že si pomohou, povraždili tisíce nevinných nevěřících.⁶⁹ Aul se po nepokojích na jaře roku 1920 vydal k nemocnému a málem se také stal obětí řádění muslimského obyvatelstva.⁷⁰ Z těchto důvodů začal organizovat karavanu, kterou by se vydal do Indie a poté lodí do Evropy. Nabízely se dvě možné trasy. Bohužel bezpečnější přes íránský Mašhad⁷¹ byla již blokována bolševiky, kteří ovládali území dnešního Turkmenistánu. Tím pádem nezbývalo Aulovi nic jiného než putovat druhou cestou vedoucí přes pohoří Hindúkuš⁷², tedy Afghánistán. Jeho plány ale zbrzdil neochotný vrchní bucharský kancléř Osman-Beg-Bí-Kull, který odmítl vydat potřebné povolení k odjezdu. Aul k němu dodával ve svém cestopise, že tento starý a konzervativní bucharský kancléř neměl rád cizince a proto působil takové komplikace.⁷³ Obrat nastal pro Aul, jakmile bucharský emír omezil moc tohoto bucharského kancléře a předal autorovu žádost jinému, který vydal výpravě potřebné povolení bez zbytečných průtahů. Karavanu, kterou sestavoval a vedl Aul, tvořila jeho žena, přítel a sluha Hradský (také legionář a zajatec z první světové války) a další dva

⁶³ Čimkent – město na Jihu Kazachstánu nedaleko hranic Uzbekistánu. Taškent, Samarkand – Uzbekistán.

⁶⁴ Chíva – město na východě Uzbekistánu.

⁶⁵ ROUX, Jean Paul, přeložil MÜLLER, Zdeněk, pozn. 15, s. 321.

⁶⁶ Džadidisté – muslimská organizace šířící marxistické myšlenky. Podle Josefa Aula měli zájem na zavedení nových pořádků v Buchaře. AUL, Josef, pozn. 59, s. 594.

⁶⁷ ROUX, Jean Paul, přeložil MÜLLER, Zdeněk, pozn. 15, s. 321.

⁶⁸ Taškent – dnes hlavní město Uzbekistánu. V době Aulova pobytu se nacházela oblast pod správou Ruska.

⁶⁹ AUL, Josef. *V zemi Tamerlánově a Zarathuštrově*. Praha: Nakladatelství České grafická Unie, 1923, s. 101 – 103.

⁷⁰ AUL, Josef, pozn. 47, s. 103.

Do nebezpečné situace ho dostali dva bucharští vesničané žádající jeho lékařské znalosti u nemocného. Český cestovatel se strachem s neznáma přece jen povolil a vydal se do nedaleké vesnice. Sotva se dostal k pacientovi, kterému již nebylo pomoci, ozval se výkřik: „kofir“. Aul popadl oprávněný strach, a proto se vydal ihned ke koni. Cestou stačil zahlédnout pouze rozhněvaný dav vesničanů hrozící mu pěstmi a házející po něm kameny. To už byl Aul na koni a uháněl pryč obávající se neblahého osudu. Zdroj: AUL, Josef, pozn. 47, s. 103.

⁷¹ Mašhad - dnes je město součástí Íránu.

⁷² Hindúkuš – pohoří táhnoucí se přes Afghánistán.

⁷³ AUL, Josef, pozn. 47, s. 67.

páni se svými ženami⁷⁴ obávající se postupu taškentských bolševiků.⁷⁵ Povolení k odjezdu získali v dubnu a přes mnohá varování o nebezpečných Afgháncích z úst bucharských obyvatel i samotného emíra Mir Sajid Alim Chána se vydali na pout'.⁷⁶ Jedinými zárukami pro Aula a karavanu byly listiny vystavené bucharským místodržitelem a pasy.

6.2.2. Cestování napříč Afghánistánem

Cestou navštívil několik starobylých měst jako Balch (Baktra) nebo Mazar-e-Šerif, malebné údolí v Bamianu, míjel četné několikatisícové vrcholky pohoří Hindúkuš, ale po většinu cesty ho doprovázela pouze nehostinná krajina afghánských pouští a polopouští než konečně spočinul v Indii.⁷⁷

Karavana vyjela z Buchary i hned po vydání povolení v dubnu roku 1920. Nezbytností každé výpravy byl „sart“ a jeho pomocníci, kteří vedli karavanu a znali místní cesty.⁷⁸ Sám Aul neměl žádnou mapu, a proto se musel spoléhat na schopnosti sartů, jejichž geografický rozhled byl někdy velmi omezený a znali pouze prostředí, ve kterém žili. Další nedílnou součástí Aulovy poutě tvořily „saraje“, neboli místa pro karavany sloužící k odpočinku a přenocování. Ty byly od sebe vzdáleny zpravidla několik desítek kilometrů (většinou okolo 30 km) a lemovaly jak obchodní tak i poutní stezky v celém Afghánistánu. Aul se věnoval ve svých cestopisech popisu těchto budov a čtenář si tak prostřednictvím jeho děl mohl udělat zevrubný popis ubytovacího a logistického zázemí karavan putujících Afghánistánem. Vzdálenost jednotlivých sarajů odpovídala pravděpodobné dráze, kterou urazila karavana za den. Saraje byly většinou čtvercové, hliněné stavby opatřené na rozích věžemi. Podle každé stěny se nacházelo dvacet až třicet místností s kopulovitým stropem. Uprostřed objektu stávala většinou mešita a studna. Správce saraje se nazýval saraj – ban, který měl několik pomocníků starajících se o prodej různých předmětů od ječmene až po zapůjčování kotlů karavanám. Každý večer po příjezdu cestovatelů se saraje proměnili podle slov Aula v kulturní centrum připomínající bazar.⁷⁹ Hned na první z nich se stali terčem útoku vojáků afghánského konzula v Buchaře Abdu Šukara.⁸⁰ Konzul dělal problémy

⁷⁴ Další členové karavany: dva muži a jejich ženy označení v knize pouhými iniciály K. a U.

⁷⁵ MARTÍNEK, Jiří, MARTÍNEK, Miloslav, pozn. 60, s. 50 – 51.

⁷⁶ Špatnou pověst získali Afghánci, když je bucharský emír začlenil do své armády. Neosvědčili se a pouze loupili na bazarech.

⁷⁷ Cesta Josefa Aula a jeho karavany viz příloha č. 4.

⁷⁸ AUL, Josef, pozn. 69, s. 25.

⁷⁹ Tamtéž, s. 66.

⁸⁰ Tamtéž, s. 34.

Abdu Šukar – afghánský konzul v Buchaře, vydával pasy a povolení k cestě přes Afghánistán.

již před odjezdem a pasy vydal až na přímý pokyn bucharského emíra.⁸¹ Zástupci Abdu Šukara žádali pasy a odvolávali se na rozkaz svého nadřízeného, který psal, že omylem vydal dva pasy a byl Aulem podveden.⁸² Situace se vyhrocovala, dokud do ní nevstoupila místní autorita a velitel nazýván „mirachur“.⁸³ Ten doporučil karavaně vrátit se do Buchary a záležitost vyřešit. To Aul nechtěl akceptovat, jelikož netušil, zda by mu afghánský konzul v Buchaře nezpůsoboval další nepříjemnosti a hlavně další zdržení by sebou přineslo i zvýšení finančních nákladů celého podniku. Proto se rozhodl k riskantnímu řešení vydat pasy a spoléhat se pouze na listiny bucharského emíra.⁸⁴

Hranice překročili bez dalších větších problémů na řece Amu-Darji nedaleko města Kelíf oddělující bucharskou oblast (část dnešního Uzbekistánu) a Afghánistán.⁸⁵ Aul popisoval řeku jako středoasijský Nil, díky šíři svého toku dosahující až 400 metrů.⁸⁶ Na březích řeky Amu-Darji strávili několik dní jejím překročením a to hlavně díky silnému proudu a primitivním technikám sloužících pro převoz⁸⁷. I hned po překonání řeky se dostali do obležení Afghánců, kteří je doprovodili k místní autoritě „mirzovi“. Ten přečetl jejich listiny a povolil jim pokračovat v cestě.⁸⁸

Prvním větším městem na zastávce během cesty bylo starobylé město Balch (Baktra). Jeho podoba v první čtvrtině dvacátého století nabízela pouhý vybledlý obraz někdejší slávy sahající až do dob Alexandra Velikého. Aul jej popisoval jako klasické město orientu s úzkými uličkami, hliněnými domy, temnými bazary a četnými mešitami a minarety.⁸⁹

Po dalším putování afghánskými horami se dostal Aul do nejvýznamnějšího správního a kulturního centra severního Afghánistánu Mazar-e-Šarif. Aul se ve svém cestopise zabýval i etymologickým původem názvu města, které v doslovném překladu znamená „svatá hrobka“.⁹⁰ Ten se odvozuje od legendy, podle které se zde nacházely ostatky zetě proroka Mohameda Aliho. Aul k tomu dodával, že hrob se ve skutečnosti nacházel v Nedžefu nedaleko Bagdádu. Přesto do města Mazare-e-Šarif proudily davy poutníků z dalekých krajů, aby uctily prorokovu památku.⁹¹ Ve městě se také setkal s tamním

⁸¹ AUL, Josef, pozn. 69, s. 24 – 25.

⁸² Tamtéž, s. 36.

⁸³ Tamtéž, s. 35.

⁸⁴ Tamtéž, s. 37.

⁸⁵ MARTÍNEK, Jiří, MARTÍNEK, Miloslav, pozn. 60, s. 50.

⁸⁶ AUL, Josef, pozn. 69, s. 56

⁸⁷ Převoz přes řeku se děje buď pomocí koňské, nebo lidské síly, která táhne náklad přivázaný na laně. Kvůli silnému proudu se dráha převozu zvětší až desetinásobně.

⁸⁸ AUL, Josef, pozn. 69, s. 61 – 62.

⁸⁹ Tamtéž, s. 68.

⁹⁰ Tamtéž, s. 81.

⁹¹ AUL, Josef, pozn. 69, s. 149 – 150.

místodržitelem Abdu – Rachmanem, který vydal Aulovi bez problémů povolení k pokračování v cestě. Po odjezdu z města Mazar-e-Šarif se změnila podoba krajiny a výprava vstoupila do hor, které ji doprovázely až k hlavnímu městu Kábulu. Pohoří Hindúkuš jak se nazývá toto horské pásmo, se táhne napříč Afghánistánem až na východ k Himalájím, kde její nejvyšší hory dosahují až 7000 metrů. Podle Aulových plánů výprava zdolávala „pouze“ 4000 pohoří a průsmyky. Tato změna charakteru krajiny způsobila další komplikace s dopravou. Koně a oslové, kteří sloužili pro přepravu zboží, jenž karavana převážela, museli snášet extrémní útrapy spojené s cestou náročným a členitým terénem afghánských hor. Tato skutečnost dopadla také na příslušníky karavany, kteří byli vystaveni mimořádné zkoušce fyzických a mentálních sil. Většina z nich začala trpět nočními horečkami, které spojoval Aul s útrapami cestování a vysokou nadmořskou výškou.⁹²

Jak bylo uvedeno výše, horský terén přiděloval Aulovi problémy se zvířecím doprovodem karavany. Koně cestovateli doporučil sart Šir – Murat, který vedl výpravu nížinami a netušil, jaké podmínky čekají na výpravu v horách. Stepní koně, kteří měli největší problémy, byli pro cestu horami naprosto nevhodní a ani tvrdohlaví oslové neulehčovali putování karavany.⁹³ Při komplikacích s osly došlo pravdivosti bucharskému přísloví „šťastný je ten, kdo nemá osla“.⁹⁴ Sílu k překonání nesnází jim mohlo dodat úsměvné povzbuzování mezi cestovateli, kteří se častovali slovy „Móna naboši“ znamenající v překladu „Neumdlévej“.⁹⁵ Nedaleko Bamianského údolí se dostali do domu místního hakima, s kterým si zahrál Aul partii šachu. Ten byl udiven, že cestovatel znal šachy a při debatě o Evropě se snažil hakim působit jako velký znalec tamějších poměrů, ale kromě Angličanů a Němců mu jiné národy nic neřikaly a proto je nazýval společným termínem Farangi.⁹⁶

Ve svém cestopise věnoval Aul mimořádnou pozornost největšímu kulturnímu skvostu Afghánistanu, tedy Bamianskému údolí a jeho sochám Buddhů.⁹⁷

Aulův pobyt v údolí byl zpestřen také prodejem zboží, které si přivezl z Buchary na doporučení tamějších afghánských obchodníků. Pro tento účel sloužilo bucharské hedvábí, turbany, stříbrné maličkosti a jiné věci.⁹⁸ Zboží ale nešlo příliš na odbyt a Aul litoval, že uposlechl rad afghánských obchodníků v Buchaře, neboť musel prodávat zboží za polovinu

⁹² AUL, Josef, pozn. 69, s. 115.

⁹³ Tamtéž, s. 114.

⁹⁴ Tamtéž, s. 113.

⁹⁵ Tamtéž, s. 103.

⁹⁶ Tamtéž, s. 110.

Farangi – výraz pro Evropana

⁹⁷ Viz kapitola 6.2.6. Příroda a pozůstatky minulosti.

⁹⁸ Tekinské koberce – koberce z Turkmenistanu.

jeho původní ceny. Afghánci smlouvali a nabízeli tak malé sumy, že musel několikrát tyto trhy přerušit. Zájem místních se většinou obracel směrem k Aulovu browningu, za který nabízeli dva indiští obchodníci horentní sumy, ale autor odolal dobře si vědom důležitosti zbraně v těchto nejistých podmínkách.⁹⁹ V jiných případech se stávalo, že se danou věc podařilo prodat, ale Afghánec se okamžitě vrátil a žádal navrácení peněz.¹⁰⁰

Další nepříjemnost se týkala ženských členů karavany. Ten vyvolával u Afghánců značný rozruch, a proto se radši převlékal do mužských šatů, aby nebudil takovou pozornost. Aula přiměly k přestrojení žen také obavy o jejich bezpečí, potom co zjistil, že byly ruské ženy prodány do harémů afghánských emírů.¹⁰¹

6.2.3. Kábul

Po návštěvě Bamianského údolí mířil Aul rovnou do hlavního města Afghánistánu Kábulu. Karavana dorazila do města na začátku června roku 1920 právě v době konání svátku Ramadán, kdy se veškeré muslimské obyvatelstvo přes den postilo a se západem slunce začaly velké hody trvající až do východu slunce.¹⁰² Stali se také účastníky slavnosti ukončující tento svátek, která měla pohádkový charakter díky přítomnosti bohatě zdobených slonů a obyvatel oblečených do mnoha barevných úborů.¹⁰³

Ve městě ho čekaly nesnáze spojené s nepříjemným sekretářem emíra Mustou - Šarem.¹⁰⁴ Důvody zdržení v Kábulu ležely na neochotě a zákeřnosti sekretáře afghánského krále, který se vymlouval na nestálou politickou situaci způsobenou válkou s Indii, tedy Velkou Británií.¹⁰⁵ Pravděpodobnějším důvodem zadržení karavany byly obavy Afghánců, že se jedná o špiony podplacené vládou některého ze sousedních států.¹⁰⁶ Aul se bohužel dostal do Kábulu v době trvání válečného stavu s Velkou Británií, kdy byl každý cizinec považován za vyzvědače. V nepříjemné situaci nepomohly ani listiny od bucharského emíra, které byly do té doby všemi představiteli výkonné moci akceptovány.¹⁰⁷ Sekretář Musta – Šar zastavil

⁹⁹ AUL, Josef, pozn. 69, str. 111

Například zájem o Aulův browning byl obrovský. K prodeji vezl cestovatel například okolo 700 perziánových kožek a

¹⁰⁰ AUL, Josef, pozn. 69, s. 111.

¹⁰¹ Tamtéž, s. 147.

Do Afghánistánu byly odvečeny ruské ženy během nepokojů v Buchaře.

¹⁰² AUL, Josef, pozn. 69, s. 144.

¹⁰³ Tamtéž, s. 155.

¹⁰⁴ Musta – Šar – sekretář ministra zahraničních záležitostí v hlavním městě Kábulu.

¹⁰⁵ AUL, Josef, pozn. 69, s. 168.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 171.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 150 – 152.

postup karavany a nařídil ji zůstat ve městě. Aul nebyl v podobné situaci sám a také další cizinci narazili na neochotu afghánských úřadů. Někteří byli dokonce nuceni zůstat v hlavním městě několik let a i po Aulově odjezdu nevypadal jejich osud nadějněji. Příkladem byla muslimská mise vyslaná za afghánským králem z města Fergany¹⁰⁸ nebo osud bývalého ruského důstojníka, který se v Aulově cestopise skrývá pod iniciálou G. vyučujícího ve vojenské škole, který mohl odcestovat pouze pod podmínkou, že by nechal svou krásnou ženu emírovi Amanulláhovi v harému.¹⁰⁹

Aul měl možnost, během nepříjemností s afghánským sekretářem, prohlédnout si město Kábul. O jehož podobě a některých aspektech života jeho obyvatel podal čtenářům svých cestopisů zevrubnou zprávu. Jeho první kroky vedly do lázní, které ho udivili z několika důvodů. Prvním byla absence mýdla, které lidé nepoužívali k očištění považující to za hřích.¹¹⁰ To bylo používáno pouze při praní oblečení, které probíhalo velmi jednoduchým způsobem (viz poznámky).¹¹¹ V lázních zvaných hamon bylo také samozřejmostí, že muži a ženy prováděli očištění zvlášť. Muži měli okolo pasu uvázaný kus látky zakrývající intimní partii, oproti tomu ženy se myly nahé, jak se poté Aul dozvěděl od ženské části karavany (manželky).¹¹² Aulova návštěva v mužské části kábulských lázní vyvolala u přítomných velký rozruch. Většina místních se po chvíli nevěřícího zírání zmohla jen na šeptání a ukazování směrem k autorovi, který zaslechl několikrát také slovo kofir.¹¹³ Vnitřní prostory popsal autor jen zevrubně, když se zmínil o dlážděné podlaze, výklenkách ve stěnách s teplou a studenou vodou a miskách.¹¹⁴ Samotné město přišlo cestovateli jako nepříliš vábné, špinavé, plné nepořádku a zklamalo Aula, který mnoho let slýchal o „pyšném Kábulu“ samé chvalozpěvy.¹¹⁵ Mnoho volného času a stále nesnesitelnější vedra vybídla cestovatele k návštěvě Pagmanu. Toto sídlo emíra ležící nedaleko v horách nabízelo chladnější podnebí a krásnou přírodu, která dala zapomenout problémům v hlavním městě.¹¹⁶

Během pobytu v Kábulu se projevil útrapy dlouhého cestování u Aulovi manželky. Ulehla s chronickou horečkou. Nejednalo se bohužel pouze o dočasný špatný zdravotní stav, jak jsem zmiňoval výše, ale o malárii.¹¹⁷ Také tato skutečnost přispěla k tomu, že Aul

¹⁰⁸ Fergana – město na úplném Východě Uzbekistánu.

¹⁰⁹ AUL, Josef, pozn. 47, s. 226.

¹¹⁰ AUL, Josef, pozn. 69, s. 148.

¹¹¹ Aul popisoval, jak muži na břehu řeky Kábul myli prádlo mlácením o kameny. Po několika vypráních bylo takové ošacení na vyhození. AUL, Josef, pozn. 69, s. 150.

¹¹² AUL, Josef, pozn. 69, s. 148.

¹¹³ Kofir – nevěřící nebo cizinec. Aul ho slýchal skoro při každém setkání s Afghánci.

¹¹⁴ AUL, Josef, pozn. 69, s. 148.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 149.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 157 -158.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 166.

nepovoloval v tlaku na kábulské úředníky ve snaze získat povolení k odchodu ze země. Vedl další debaty s kábulským sekretářem Mustou – Šarem, které ale nevedly k ničemu jinému než pouhým slibům. Aul unavený dlouhou cestou a špatným stavem manželky se rozhodl k zoufalému činu. Vydal se k emírovi značně rozrušen a připravený k čemukoliv. Pokoušel se dostat k afghánskému emírovi Amanulláhovi ale Musta – Šar ho zadržel a překvapen Aulovým agresivním chováním slíbil, že jim vydá ruhsat.¹¹⁸ Ten také celá výprava o dva dny později obdržela.

6.2.4. Cesta Kábul – ČSR

Výprava čítající Aula a jeho přátelé se vydala okamžitě na cestu k hranicím, kterou komplikovala nemoc Aulovi manželky, jejíž stav byl nadále vážný. Nedaleko hranic se stali svědky popravy páru obviněného z cizoložství. Ti byli zahrabáni až po ramena do písku a ukamenováni rozjařeným davem. Aul ze svého pohledu Středoevropana odsoudil způsob popravy jako surový a nehumánní, ale jeho afghánský doprovod se zřejmě bavit, neboť k němu poté přiběhl mladý Afghánec z karavany a hrdě hlásil „Man – dú sang“, což značí, že hodil dva kameny.¹¹⁹ Dále pokračovala výprava až k poslední zastávce na afghánské půdě městu Dakka.¹²⁰ Zde celá výprava již netrpělivě vyhlížela Indii, která pro ně znamenala úlevu a bezpečí. Po bezproblémovém překročení hranice cestovali Chajberským průsmykem až do prvního „evropského“ města Peshawaru, kde strávili několik měsíců do uzdravení Aulovi manželky. Odtud pokračovali vlakem do Bombaje.¹²¹ Dne 5. ledna 1921 opustili na parníku Gablonz¹²² Indii a vydali se na cestu do Benátek a o měsíc později se již procházeli na půdě československé.¹²³

¹¹⁸ Ruhsat – listina s povolením k odjezdu.

Amanulláh – afghánský vládce, který uzavřel mír s Velkou Británií. Vládl 1919 – 1929.

¹¹⁹ AUL, Josef, pozn. 69, s. 180 – 181.

Man – dú sang znamená v překladu „dva kameny“.

¹²⁰ , s. 184.

¹²¹ AUL, Josef, pozn. 69, s. 187 – 192.

¹²² Gablonz – spuštěn na vodu v roce 1912, v majetku rakouské společnosti Lloyd, sloužil pro obchodní cesty mezi Indií a Evropou, vozil také sklářské výrobky z R – U a poté z ČSR.

¹²³ AUL, Josef, pozn. 69, s. 197 – 198.

6.2.5. Lidé a kultura

Lidé a kultura, kterou popisoval Aul, se lišila v mnohém od evropských obyčejů. Největší rozdíl se však nacházel v postavení a chování k ženě. Na ulicích měst nebo během cest potkával Aul převážně muže, a když už se náhodou setkal se ženou tak pouze zahalenou v klasickém muslimském oděvu čadří. Dodržování přísných tradic pro ženy zacházelo až tak daleko, že Aul musel jednou ošetřovat muslimku se zraněnou nohou takovým způsobem, že zpoza závěsu vystrčila pouze nohu, kterou ji následně ošetřil, aniž by spatřil ženu samotnou.¹²⁴ Na druhou stranu se v soukromí příliš nelišily od evropských žen. Při jedné takové příležitosti během návštěvy v lázních byly ženy z výpravy konfrontovány s obyčejnými Afghánkami a ty si potrpěly na šperky na prstech rukou, ale i nohou a cizí jim nebylo ani jiné krášení těla.¹²⁵ Při návštěvách afghánských obydlí se Aul setkával pouze s muži, ženám byl vyhrazen jiný prostor, přesto se stávalo, že občas zahlédl zvědavě vykukující ženu prohlížející si neobvyklou návštěvu.¹²⁶ Co se týče ženské otázky, tak se Aul ve svém cestopise příliš nezmiňoval o svojí ženě a když už tak pouze v souvislosti s jejím špatným zdravotním stavem. Je tedy nasnadě, jestli nebyl při svém dlouhém pobytu ve Střední Asii ovlivněn i tamějším smýšlením ohledně vztahu k ženě. Určitě by bylo zajímavým zpestřením jeho publikace, kdyby zmínil setkání manželky s afghánskými ženami.

Během cest Afghánistánem potkával celou řadu poutníků cestujících za různými účely, kterými se zabíral Aul ve svém cestopise a podával tak zevrubný obraz afghánské společnosti. Jedněmi ze zmíněných byli „dervišové“, kteří se toulali celým muslimským světem a žebraли. Další se nazývali „hadžiové“. Ti pobírali velké úcty, jelikož putovali do nebo ze svatého města Mekky. Poslední větší skupinu tvořili obchodníci přivážející si zboží z perských či indických bazarů.¹²⁷ Nesetkal se, ale s nikým, kdo by cestoval jen pro radost nebo aby poznával nové kraje a kultury. To neměli Afghánci ve zvyku považující takový způsob trávení volného času za hřích.¹²⁸ Na druhou stranu jim korán nezakazoval užívání omamných látek. Proto pro místní charakteristická bezstarostná povaha a stálý úsměv na tváři byly v některých případech důsledky požívání drog, nejčastěji hašiše. Aul ve svém cestopise popisoval jedno takové setkání s mužem oddávajícím se opojným účinkům drog. Ten jej doprovázel při nebezpečném výstupu na jedno z pohoří Hindúkuše, při kterém tancoval, skákal, dělal kotrmelce a přitom všem si zpíval. Aul si jako lékař k jeho stavu poznamenal, že

¹²⁴ AUL, Josef, pozn. 69, s. 88.

¹²⁵ Tamtéž, s. 148.

¹²⁶ Tamtéž, s. 76.

¹²⁷ Tamtéž, s. 12.

¹²⁸ Tamtéž, s. 13.

si chtěl kromě opojných účinků drogy také pravděpodobně ulevit od bolesti, kterou mu způsoboval zánět spojivek.¹²⁹

Aul se setkal také s další podstatnou součástí afghánské povahy, která spočívala v obrovské úctě prokazované hostům a s tím související pohostinnost místních. Host byl pro Afghánce posvátný, i když sám hostitel neměl mnoho, pro návštěvníka udělal vše, co mu jeho materiální situace dovozovala.¹³⁰ Na druhou stranu chování Afgánců nebylo zase tak vstřícné. Hlavně během cest se často stávalo, že karavanu zastavovali místní a žádali bódžgir.¹³¹ Jiné nesnáze způsoboval placený doprovod karavany, který několikrát porušil uzavřené dohody a žádal peníze navíc.¹³² Během jedné takové události zastavil průvodce karavany postup a žádal okamžité zaplacení za cestu, nebo že vyhází náklad a pojede zpět. Aulovi nezbylo nakonec nic jiného než zaplatit.¹³³ Přes svou vypočítavost působili Afghánci někdy až naivně. Podívovali se evropským zvykům, kdy žena platila věno a ještě více byli překvapeni, když zjistili, že muž nemusel platit. Salvy smíchu naopak způsobilo u Evropanů odhadování věku ženského členek. Těm přisuzovali Afghánci věk mladých dívek. Nelze se divit špatnému odhadu místních, neboť neměli tolik příležitostí vidět odhalené ženy a také možná proto, že afghánská žena vypadá díky špatným životním podmínkám značně strhaná.¹³⁴ Jiným charakteristickým rysem Afghánců, s kterým se setkal Aul, byla pověrčivost. Džinové (zlí duchové) hráli v jejich životech důležitou roli.¹³⁵ Kdykoliv někdo onemocněl, viděl v tom pověrčivý Afghánec nepřítel džinů, které měl udobřit dobrým jídlem a pitím připraveným ve zvláštní místnosti.¹³⁶ Místním ani nezbyvalo nic jiného než věřit, že za nemocí nebo jakoukoliv nešťastnou událostí stojí džin, neboť jejich materiální situace, kdy nebyly žádné léky, nenabízela jinou možnost než naději, že se džina podaří nějak vypudit. Kromě zlých duchů se báli Afghánci dívek s obrácenými nohama mající dlouhé zuby a nehty, které se měly zdržovat na hřbitovech a živit se mrtvolami lidí a koní.¹³⁷

Přítomnost Evropanů v Afghánistánu vyvolávala úžas u většiny jeho obyvatel. Kromě již zmíněného označení kofir častujícím Aula při každé příležitosti, se setkával na vesnicích s Afghánci domnívajících se, že Aul byl čaroděje a častokrát jej prosili o pomoc nemocným.

¹²⁹ AUL, Josef, pozn. 69, s. 106.

¹³⁰ Tamtéž, s. 76.

¹³¹ Tamtéž, s. 135.

Bódžgir – výraz pro poplatek, nejčastěji mýtné.

¹³² AUL, Josef, pozn. 69, s. 50.

¹³³ Tamtéž, s. 50.

¹³⁴ Tamtéž, s. 102.

¹³⁵ Tamtéž, s. 136.

¹³⁶ Tamtéž, s. 136.

¹³⁷ Tamtéž, s. 136.

Jejich naléhání většinou překračovalo únosnou míru, kdy otáčeli jeho koně a naléhali na návrat k nemocnému.¹³⁸ Dalším povahovým znakem, který souvisel s předešlým, byla až přehnaná dotěrnost domorodců. Autor uváděl příklad takového chování v souvislosti s večerem stráveným v saraji, kde je obtěžoval Afghánec, který si nedal pokoj, dokud jej jejich průvodce nezpacifikoval pár dobře mířenými ranami.¹³⁹

Aul ve svém cestopise uváděl také další obecné informace o Afghánistánu jako třeba historii státu nebo demografické a etnografické skutečnosti.

6.2.6 Příroda a pozůstatky minulosti

Pro horskou krajinu Afghánistánu byl charakteristický neustále se měnící obraz okolí. Cesta vedla karavanu pustými průsmyky, soutěskami, údolími nebo naopak nabízela pohled na oblasti překypující zelení. Kontrast přírodních podmínek byl značný a pro Evropana naprosto nezvyklý. Aul byl fascinován měnícími se scenériemi, kdy jeden den projížděl pouští bez známek života a den následující byl obklopen úrodnou krajinou s množstvím vegetace.¹⁴⁰ Takové údolí popisoval Aul na své cestě nedaleko vesničky Sajganči, kde byli obklopeni vysokými skalami, a na dně údolí lemovala cestu políčka místních obyvatel.¹⁴¹

Významnou zastávkou pro karavanu byl bezpochyby jeden z největších skvostů dávné kultury v Bamianském údolí. Dvě sochy vytesané do skály znázorňovaly Buddhu a poutaly pozornost všech cestujících. Aul zmínil ve svém cestopise také místní legendy vysvětlující původ těchto obrovských skalních kolosů. Jedna z nich vyprávěla o dvou velikánech zabitých prvními muslimy a nazývala modly slovem „dev“. ¹⁴² Pod tímto pojmem si místní představují zlé duchy a nečisté síly. ¹⁴³ Pravý původ soch spadl do období počátku našeho letopočtu, kdy místní vládce Kaniška ¹⁴⁴ přijal buddhismus a nechal vystavět tyto kolosy. ¹⁴⁵ Aul si prohlédl obě sochy, větší se jmenovala Sar-i-Sol (Počátek roku, výška 52 metrů) a menší Šoh-i-Mómy

¹³⁸ AUL, Josef, pozn. 69, s. 74.

¹³⁹ Tamtéž, s. 77.

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 65.

¹⁴¹ Tamtéž, s. 92 – 93.

¹⁴² Tamtéž, s. 123.

¹⁴³ AUL, Josef. *Po stopách Buddhismu v Hindukuši, Ve zříceninách kláštera v Bamiánu*, In: *Širým světem: Zeměpisný měsíčník*, Praha: Nakladatelství české grafické unie, 1927, roč. 4 č. 8, s. 431.

¹⁴⁴ Kaniška – král kušánské říše ve druhém století našeho letopočtu. Rozkládala se od dnešní Indie po oblast Střední Asie.

Literatura Bamián :

MYKISKA, Martin. *Afghánistán, prach a růže – putování Afghánistánem za Tálibánu a po jeho pádu*, Praha 2002. CHLÁDEK, Milan. *Země bílých holubic. Afghánistán na vlastní kůži*, Praha 2009. BEČKA, Jiří.

Afghánistán, Praha, 1956. ZIEMKE, Kurt. *Tajemný Aghanistán*, Praha 1941.

¹⁴⁵ AUL, Josef, pozn. 69, s. 123.

(Matka císařovna, výška 37 metrů), ale pouze k menší byl povolen vstup, neboť u větší se zřítily schody v jeskynních bludištích umožňujících návštěvníkovi dostat se, co nejbližší.¹⁴⁶ Během návštěvy karavany se na kamenných postavách již začal podepisovat zub času, neboť obličej obou Buddhů chyběly až po ústa.¹⁴⁷ Mezi sochami, které se od sebe nacházely několik set metrů, vytesal někdo tři malé výklenky s kresbami, ale bohužel bez dalších kamenných soch.¹⁴⁸ Součástí komplexu tvořil také chrám. Vchod do templu v podobě jeskynního otvoru zavedl Aul do prostorné čtvercovité síně s kopulovitým stropem a balkonem. Stěny v místnosti nabízely pohled na další různorodé malby v zachovaném stavu.¹⁴⁹ Chrám měl ve vyšších patrech také otvory, které umožňovaly výhled do krajiny na trosky města Gul-Guli¹⁵⁰ a hrad Zohak.¹⁵¹ Tato zřícenina odvozovala své jméno od legendy o stejnojmenném králi.¹⁵²

Jednou z mála památek v hlavním městě Afghánistánu Kábulu byla hrobka Bag – Badúra, který založil Mogulskou říši. Ta se nacházela jihozápadně od města a její okolí sloužilo jako odpočinkové místo pro lidi z Kábulu a také emíra, který měl zde jeden ze svých paláců. Aul měl možnost jej navštívit, ale neshledal na něm nic zajímavého kromě arabských nápisů z koránu pokrývajících stěny. Součástí komplexu byla mešita a malý hřbitůvek s epitafem věnovaným Bag – Badúrovi.¹⁵³

6.3 Po návratu

Do Československa se Aul dostal v roce 1921 a uvažoval, zda by mohl skloubit svou lásku k východu s prací a zabývat se orientalistikou. S finančních důvodů se, ale rozhodl pokračovat ve studiu medicíny, které dokončil po čtyřech letech a poté se usadil jako praktický lékař v Modřanech.¹⁵⁴ Po několika letech přestěhoval svou ordinaci do Prahy – Podolí. Za druhé světové války psal vysvědčení a dobrozdání pro československé občany,

¹⁴⁶ AUL, Josef. *Poznatky o dřevním buddhistickém klášteře a jeho kolosálních sochách v bamianském údolí v afgánském Hindukuši v době cesty roku 1920*, In: *Sborník I. sjezdu slovanských geografů a etnografů v Praze 1924*, Praha: Geografický ústav Karlovy univerzity, 1926, s. 391.

¹⁴⁷ AUL, Josef, pozn. 69, s. 122.

¹⁴⁸ AUL, Josef, pozn. 69, s. 123.

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 124.

¹⁵⁰ Gul-Guli – je město Bamian, tedy spíše trosky, které zde zůstali od vpádu Čingischána, který město zničil a povraždil jeho obyvatelstvo. AUL, Josef, pozn. 143, s. 434.

¹⁵¹ AUL, Josef, pozn. 143, s. 432.

¹⁵² AUL, Josef, pozn. 69, s. 128.

Zohak – král na jehož ramenou spočívali hadi, kteří byli podle legendy každý krmeni den lidskými mozky.

¹⁵³ AUL, Josef, pozn. 69, s. 155.

¹⁵⁴ KAŠ, Svatopluk, pozn. 44, s. 12.

kteřá jim měla pomoci před útlakem nacistického režimu.¹⁵⁵ V padesátých letech se Aul stal obvodním lékařem a jedním z předních organizátorů národního zdravotnictví v Podolí, kde byl také na místním hřbitově roku 1956 pohřben.

Aul nikdy nezapomněl na svá léta strávená v Buchaře a rád se k nim vracel. Například v roce 1924 přednášel o svých zážitcích na sjezdu slovanských geografů a etnografů na témata *Etnografické rozvrstvení Západního Turkestánu a Poznatky o dřevním buddhistickém klášteře a jeho kolosálních sochách v Bamianském údolí*.¹⁵⁶ Současně publikoval odborné články a překládal středoasijskou literaturu a stal se z něj světově uznávaný orientalista, s kterým udržovalo kontakty několik zahraničních odborníků.¹⁵⁷ Současně platil v lékařském prostředí, jako uznávaná kapacita na různé druhy tropických chorob.¹⁵⁸ Tyto lékařské poznatky poté shrnul v knize *Tropická zdravotvůda*.¹⁵⁹ Prostředí, které navštívil, ho po návratu inspirovalo k sepsání románů. K těm patřil *Čingischán, bič boží*, ve kterém nekriticky líčil dobu panování velkého vládce a *Derviš na poušti* zabývající se duchovními základy středoasijského člověka.¹⁶⁰ Pro cestovatele byly nejcennější Aulovi publikace popisující jeho působení ve Střední Asii. Ty shrnul v knize s názvem *V zemi Tamerlánově a Zarathuštrově* rozdělené do dvou částí. První s titulem *Buchara* a druhá část s názvem *Napříč Afghánistánem*.¹⁶¹ Tuto knihu po druhé světové válce předělal a vydal pod novým titulem *Karavanou do Indie*.¹⁶² Její opětovné vydání se, ale již nezmiňovalo o Aulově ruské manželce a útěku před bolševiky.¹⁶³ Pro jeho autorskou tvorbu byla charakteristická rozvážnost, s kterou psal všechny své práce. Sám autor razil heslo, které měl ze svého pobytu v Buchaře říkající: „Váhavost je od Alláha, spěch je od satana.“¹⁶⁴ Důkazem byla práce na knize *Karavanou do Indie*, kterou psal patnáct let. O jeho cestopisech se velmi kladně vyjádřil také jeden z předních tádžických prozaiků Sótím Uloghzód oceňující autorovi znalosti středoasijské kultury, ale i snahu o pochopení tamějšího života obyčejných lidí.¹⁶⁵ I přední českoslovenští orientalisté jako Jiří Bečka či Jan Rypka se vyjádřili o autorových cestopisných a románových knihách velmi kladně.¹⁶⁶ Aulovi knihy hodnotili i další

¹⁵⁵ BEČKA, Jiří, pozn. 42, s. 344.

¹⁵⁶ BOROVIČKA, Michael, pozn. 2, s. 571.

¹⁵⁷ KAŠ, Svatopluk, pozn. 44, s. 16.

¹⁵⁸ BEČKA, Jiří, pozn. 35, s. 169.

¹⁵⁹ BEČKA, Jiří, pozn. 42, s. 344.

¹⁶⁰ KAŠ, Svatopluk, pozn. 10, s. 15.

¹⁶¹ MARTÍNEK, Jiří, MARTÍNEK, Miloslav, pozn. 60, s. 50 – 51.

¹⁶² KAŠ, Svatopluk, pozn. 44, s. 15.

¹⁶³ MARTÍNEK, Jiří, MARTÍNEK, Miloslav, pozn. 60, s. 50 – 51.

¹⁶⁴ KAŠ, Svatopluk, pozn. 4, s. 14.

¹⁶⁵ BEČKA, Jiří, pozn. 35, s. 169.

¹⁶⁶ Tamtéž, s. 169.

českoslovenští orientalisté a vesměs u nich převažovala slova uznání a někdy dokonce i nadšení.¹⁶⁷ Dalším příspěvkem Josefa Aul evropské orientalistice byly poznatky o velmi uznávaném íránském básníkovi Bedilovi¹⁶⁸, který byl evropské íránistice doposud neznámý.¹⁶⁹ Přestože se Aul nikdy nestal orientalistou – profesionálem, byl jmenován roku 1930 členem kulturního výboru Orientálního ústavu v Praze a později asistoval také při tvorbě knihy *Dějiny perské a tádžické literatury*.¹⁷⁰

Autor toužil po návratu do Buchary, ale politický a historický vývoj této oblasti mu to již bohužel neumožnil.

7. Herbert Tichý

7.1. Politická situace Afghánistánu ve třicátých letech

Po krátké epizodě vlády Bačču Saká¹⁷¹ se v roce 1929 stal králem Muhammad Nádir z vedlejší linie rodu Barakzajů.¹⁷² Jeho ústava z roku 1931 potvrzovala moc krále a současně se snažila vyjít vstříc, co nejvíce afghánským skupinám obyvatelstva od náboženských vůdců až po střední třídu úředníků.¹⁷³ Král vyhlásil také hospodářskou reformu, kterou chtěl vyvést zemi z finančních potíží a ze zaostalosti.¹⁷⁴ V podstatě postupoval jako jeho předchůdce král Amanulláh, který zaváděl překotné reformy v tak rychlém sledu až se Afghánci vedeni muslimským klérem a nespokojenými rolníky vzbouřili a král byl nucen prchnout.¹⁷⁵ Proto postupoval Muhammad Nádir pomaleji, vědom si afgánského obyvatelstva zakládajícího si na tradici.¹⁷⁶ Král se i přes svou tzv. „politiku cukru a biče“ nezbavil opozice. Ta se mu měla stát osudnou. Roku 1933 byl zabit v Berlíně jeho bratr a ještě ve stejném roce také král během návštěvy školy v Kábulu. Za jeho vraždou stálo pravděpodobně křídlo bývalého krále

¹⁶⁷ BEČKA, Jiří, pozn. 42, s. 347.

¹⁶⁸ Bedil – tento íránský básník byl dlouho opomíjený, ale v 50. letech se to změnilo. K jeho pracím patří Talisman údivu či Velký oceán. Někdy je díky svým pracím nazýván básníkem – filozofem.

¹⁶⁹ RYPKA, Jan, et al. *Dějiny perské a tádžické literatury*. 2. vyd. Praha: Academia - Nakladatelství Československé akademie věd, 1963, s. 451.

¹⁷⁰ BEČKA, Jiří, pozn. 10, s. 348.

¹⁷¹ Bačču Saká – (nosič vody, někdy též v překladu „syn nosiče vody“) Tádžik, který v roce 1929 uchvátil moc v Afghánistánu a zaváděl staré pořádky. Ještě téhož roku popraven. Vlastní jméno – Habíbulláh Kakání.

¹⁷² VOGELSANG, Willem, přeložil STANČO, Ladislav. *Dějiny Afghánistánu*. 1. vyd. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-3077-6., s. 278.

Muhammad Nádir – král 1929 – 1933. Roku 1933 zemřel na následky atentátu.

¹⁷³ VOGELSANG, Willem, pozn. 172, s. 278 – 279.

¹⁷⁴ MAREK, Jan. *Dějiny Afghánistánu*. Praha: Nakladatelství Lidových novin, 2006. ISBN 80-7106-445-9., s. 243.

¹⁷⁵ Tamtéž, s. 236 – 237.

¹⁷⁶ Tamtéž, s. 243.

Ammanulláha, které se těšilo v Afghánistánu stále velké přízni.¹⁷⁷ Po Nádír Šáhovi smrti se dostal k vládě jeho syn Záhír Šáh, kterého podpořili všechny afghánské frakce moci.¹⁷⁸ Tento teprve devatenáctiletý král se ve svých vladařských začátcích spoléhal na pomoc strýců především Sardár Muhammada Hášim Chána.¹⁷⁹

Zatím dělal Afghánistán také první pokroky v hospodářské modernizaci země. Za počátek tohoto rozvoje se považovalo založení Afghánské národní banky (Bankí millíji Afghánistán) v roce 1932, které dalo impuls pro vytváření obchodních společností.¹⁸⁰ Banka, ale umožňovala pouze Afgháncům stát se podílíky a tím podkopávala úlohu cizího kapitálu v zahraničním obchodě. Cizinci dokonce nesměli být ani prostředníky obchodních transakcí.¹⁸¹

7.2. Před návštěvou

Tento mladý rakouský cestovatel s československými předky navštívil Afghánistán nadvakrát v roce 1935, kdy mu bylo pouhých 23 let. Svědectví o jeho cestě nám zůstalo v podobě knihy *K nejsvětější hoře světa*. Jeho cestovatelskou vášeň umocňoval známý cestovatel švédského původu jménem Sven Hedin, který procestoval Střední Asii a připravil předmluvu pro již zmíněnou Ticheho knihu. Autorova cesta nevedla pouze Afghánistánem, ale také Indií a Tibetem, proto je jen nepatrná část knihy věnována tématu zájmu. Netradiční byl také způsob dopravy mladého cestovatele, který cestoval na motocyklu a výhradně bez potravin, neboť vždy doufal, že se najde někdo, kdo jej pohostí.¹⁸² Jak jsem již zmínil, Tichy navštívil Afghánistán nadvakrát, proto bych i já rozdělil jeho cestu na dvě části. Tichy byl, ostatně jako jiní další cestovatelé, také varován před drsnými a hrubými Afghánci. Hlavně z úst Indů, kteří naopak přišli autorovi zženštilí a bojácní.¹⁸³ Po návštěvě země se jen utvrdilo jeho mínění, které označovalo obavy Indů z Afghánců za liché. Samozřejmě se Afghánci lišili výrazně od svých sousedů, ale jak uváděl autor, pokud s nimi jednal rozumně,

¹⁷⁷ VOGELSANG, Willem, pozn. 172, s. 281.

¹⁷⁸ Tamtéž, s. 281.

Spor mezi rodinou Čarchíjů a Musáhíbů, a také spory mezi vlastními a nevlastními bratry bývalého krále Nádír Šáha.

¹⁷⁹ VOGELSANG, Willem, pozn. 172, s. 282

Sardár Muhammada Hášim Chána – afghánský premiér v letech 1929 – 1946. Držel faktickou moc v Afghánistánu.

¹⁸⁰ PANTUČKOVÁ, Jitka. *Afghánistán*. 1. vyd. Praha: Pressfoto, 1987, s. 72.

¹⁸¹ MAREK, Jan, pozn. 174, s. 248.

¹⁸² TICHY, Herbert. *K nejsvětější hoře světa*. Praha: Nakladatelství České grafické Unie, 1940, s. 42.

¹⁸³ Tamtéž, s. 39.

stali se naopak jeho dobrými přáteli.¹⁸⁴ Tichy cestoval tedy z Indie, vyjel z Pešhavaru, putoval Chabrejským průsmykem až se dostal na afghánsko – indickou hranici. Na samotnou návštěvu se autor velmi těšil, neboť tato neznámá země jej lákala již od mládí.¹⁸⁵ Drobné spory na hranicích kvůli jeho dopravnímu prostředku nemohli nic změnit na tom, že se mu jeho sen právě splnil. Ještě bych rád dodal, že Tichy konal tuto pouť sám, neznalý jazyka a bez velkých starostí, kde složí hlavu. Navíc cestovní prostředkem mu byl motocykl. Tu Afghánci vesměs neznali, proto se stala terčem jejich zájmu a dávali ji názvy jako „dvoukolé auto“ či „smrdutý ďábel“.¹⁸⁶ Vyloženě neradi viděli motocykl jezdci na velbloudech a koních. Jejich zvířata hluk motorky několikrát poplašil, až jezdci spadli na zem a Tichy se obával, aby si to s ním nechtěli jezdci vyřídit, ale k něčemu takovému naštěstí pro autora nedošlo.¹⁸⁷ Tichy se příliš nezmiňoval o architektuře měst a krajině, jak tomu bylo u jiných autorů, spíše se snažil přiblížit kulturu a typického Afghánce třicátých let.

V souvislosti s cestou Herberta Ticheho zmíním jiného československého cestovatele a to Bohumila Holase. Ten cestoval v roce 1934 přes Afghánistán na své pouti z Československa do Indie. Jeho cesta měla také dopravní specifika a to, že jako zaměstnanec firmy Aero cestoval vozem stejného názvu.¹⁸⁸

7.3. Afghánistán poprvé

Hned první noc na afghánské půdě se měly projevit Ticheho materiální a jazykové nedostatky, když narazil až za tmy a zničený na vesnici Dakka. Zde ho prošacovala místní vojenská jednotka obávající se, zda to není anglický či komunistický agent.¹⁸⁹ Přestože se s nimi nemohl domluvit, slavila řeč rukama a nohama vcelku velké úspěchy, kdy se rozhovor stáčil i na téma manželství a jeden ze společníků se dokonce chlubil dvěma ženami. Vojáci se naopak divili tomu, že cizinec neměl žádnou ženu.¹⁹⁰ První noc v Afghánistánu nestrávil právě příjemně, kdy jej otravovalo hejno komárů, ostatně jako tomu bývá v celém Orientu.¹⁹¹ Druhého dne opět vyrážel na další cestu. Míjel první afghánské domy a na jednom z nich ho

¹⁸⁴ TICHY, Herbert, pozn. 182, s. 41.

¹⁸⁵ Tamtéž, s. 41.

¹⁸⁶ Tamtéž, s. 189.

¹⁸⁷ Tamtéž, s. 189.

¹⁸⁸ HOLAS, Bohumil. *Inšalláh: jízda modrého vozu třemi světadíly*. vyd. 1. Praha: Plzákovo nakladatelství, 1944.

¹⁸⁹ TICHY, Herbert, pozn. 182, s. 42 – 43.

¹⁹⁰ Tamtéž, s. 43.

¹⁹¹ Tamtéž, s. 43.

znepokojili tři muži mířící na něj puškami ze střechy domu.¹⁹² Tichy radši zastavil a bílým kapesníkem se snažil situaci zklidnit. Chvilku napětí vystřídalo přátelské jednání Afghánců, kteří si vzali autora mezi sebe a snažili se hovořit během kouření vodní dýmky.¹⁹³

Autor se dostal na místní cesty, které jej nepotěšily svým stavem podobající se spíše korytu řeky než silnici.¹⁹⁴ Jako Aul tak i Tichy se setkal s místním zvykem zdravit pocestné klasickým „Mandana baši“, tedy nezemdlévej.¹⁹⁵ Autor nakonec nezemdlel a vydržel až do hlavního města Kábulu.

Ihned po příjezdu hledal autor nějaké místo, kde by mohl složit hlavu. Měl štěstí, ve městě se nacházela německá škola, která ho ráda přijala.¹⁹⁶ Během návštěvy měl možnost účastnit se svátku nezávislosti, jako památku na vítězství nad Angličany v roce 1919. Slavnost nesoucí název „ješm“ se konala na velké louce ve městě, kde probíhala přehlídka vojska, které přihlížel král Zahir Šach se svými hosty.¹⁹⁷ Když se po slavnosti ptal Tichy ministra války Chan Ghaziho na počet branců v Afghánistánu, dostalo se mu odpovědi, že zde je každý vojákem.¹⁹⁸ To vystihuje povahu Afghánců nadevše milujících svobodu a schopnost bránit ji za každou cenu, kterou zmiňovali vesměs všichni autoři píšící k tomuto tématu. Tichy se po stále opakujících otázkách zda navštívil Bamian, rozhodl podívat se i na tento afghánský monument. Ten obdivoval jako všichni, kdo jej spatřili, ale dodával, že jejich obličeje byly zničeny muslimy, protože jejich náboženství zakazuje zobrazování Boha jako člověka.¹⁹⁹ Během návratu do Kábulu ho začali trápit nevolnosti a slabost spojená s vysokými horečkami. Opět zastavil, aby přenocoval pod širým nebem a znova se u něho zastavovali místní nedoporučující mu tento způsob nocování kvůli nebezpečným loupežníkům. Ty odehnal jeden starostlivý Afghánec, který si vedle něj rozprostřel koberec a opřený o pušku bděl nad Tichým celou noc. A možná to zachránilo autorovi život, protože v noci musel strážce zastřelit dotěrného šakala.²⁰⁰ Poté se značně vyčerpaný cestovatel dostal na hranice, kde se o něj již na indickém území postaral italský lékař ordinující léčbu alkoholem.²⁰¹ První návštěvu

¹⁹² TICHY, Herbert, pozn. 182, s. 44.

¹⁹³ Tamtéž, s. 44 – 45.

¹⁹⁴ Tamtéž, s. 46.

¹⁹⁵ Tamtéž, s. 46.

¹⁹⁶ Tamtéž, s. 47.

¹⁹⁷ Tamtéž, s. 51.

¹⁹⁸ Tamtéž, s. 51.

¹⁹⁹ Tamtéž, s. 62.

²⁰⁰ Tamtéž, s. 64.

²⁰¹ Tamtéž, s. 65.

Afghánistánu hodnotil slovy: „Velice toužím zase uvidět tu zemi, nejen krajinu, nýbrž i lidi, neboť oni jsou snad ti nejroztomilejší, s nimiž jsem se dosud setkal na svých cestách“.²⁰²

7.4. Druhá návštěva

Svou druhou návštěvu Afghánistánu realizoval Tichý již jako zpáteční cestu do Evropy, kdy z Afghánistánu pokračoval do Persie. Jeho cesta na afghánské půdě nezačala příliš šťastně, když havaroval a musel stroj nechat opravit v Kábulu. Zde ho přijal vlídně německý vyslanec Kurt Ziemke, u kterého se mohl těšit evropskému jídlu a také alkoholu.²⁰³ Hned další den pokračoval v cestě a na noc se dostal do domku starého Afghánce. Tichý podával kontrast večere u Ziemkeho a místního vesničana, u kterého, ostatně jako v celé zemi, patřilo krkání a mlaskání k souhlasným projevům, bez kterých by se cítil hostitel uražen.²⁰⁴ Tichý se rozhodl cestovat severní cestou, kterou cestoval i Aul, tedy přes Mazare-i-Šarif do Herátu a Persie.²⁰⁵ Opět se mu nevyhnuly potíže s jeho strojem, kdy musel čekat celý den, než mu pomohli místní vytáhnout motorku na vrchol stoupání.²⁰⁶ Také Tichý se krátce pozastavil nad uměním afghánských řidičů, kteří cesty brali spíše jako dobrodružství než práci. Nedílnou součástí jeho práce byl vůz, o který se staral a pokresloval jej různými florálními motivy nebo ornamenty a kýčovými obrázky.²⁰⁷ Autor zmiňoval také jeden z nešvarů místních označujících jakoukoliv vzdálenost pojmem bisjar nastik, tedy velmi blízko. Toto tvrzení mu sdělovali i před cestou z Kábulu do Herátu dlouhou okolo 1000ce kilometrů. Pokud žádal Tichý přesnější informace, dostalo se mu většinou odpovědi 3, 33 nebo 333 kilometrů, neboť trojky byly velmi v oblibě z autorovi neznámých důvodů. Tyto hovory o stavu cesty a její délce měly pouze společenskou hodnotu. Přesto si Tichý vždy oddychl, jestliže mu Afghánci říkali, že cesta je dobrá a cíl je bisjar nastik.²⁰⁸ Před městem Herat, kde byl nucen opět spát pod širým nebem, ho probudila palčivá bolest na stehně a pocit, jako by po něm něco lezlo. Poté následovalo bodnutí a zasažené místo mu okamžitě nateklo, a jelikož neviděl vůbec nic, zmohl se pouze na to namočit postiženou nohu do nedaleké řeky. Naštěstí bolest pomalu ustoupila a noha splaskla do původní podoby. V tomto případě se jednalo pouze o málo

²⁰² TICHÝ, Herbert, pozn. 182, s. 63.

²⁰³ Tamtéž, s. 177 – 178.

²⁰⁴ Tamtéž, s. 178.

²⁰⁵ Tamtéž, s. 179.

²⁰⁶ Tamtéž, s. 180.

²⁰⁷ Tamtéž, s. 181.

²⁰⁸ Tamtéž, s. 187.

nebezpečného štíra.²⁰⁹ Poté následovalo již město Herat a Tichy pomalu a jistě opustil afghánskou půdu.

8. Politická situace Afghánistánu v šedesátých letech

Politické pozadí návštěvy jednoho z dalších československých „cestovatelů“, který o svých zážitcích podal svědectví v knize *Tajemný Afghánistán*, bylo spjato se stále rozrůstajícím se vlivem SSSR. Ten dá se říci, vystřídal Velkou Británii²¹⁰ a do jisté míry byl i vítán afghánským obyvatelstvem unaveným ze stálých válek. Afghánistán si sliboval od Sovětského svazu zlepšení své hospodářské situace a modernizaci výroby, oproti tomu SSSR zde chtělo především rozšířit sféru svého vlivu. Prvotním impulsem pro navázání kontaktů byl spor Afghánistánu s Pákistánem o oblast Paštunistánu.²¹¹ Spolupráce států byla zahájena v roce 1955 návštěvou generálního tajemníka N. S. Chruščova a Nikolaje Bulganina.²¹² V duchu bolševické politiky byl o rok později zahájen první afghánský pětiletý plán pro období 1956/57 až 1961/62, který z většiny financoval právě Sovětský svaz.²¹³ Během této sovětsko – afghánské spolupráce vyrostlo několik vodních elektráren, automobilových opraven, zavodňovacích systémů a začal se také řešit bezútešný stav silnic.²¹⁴ V souvislosti s ruským angažmá v zemi mělo dojít i k posunu v kulturní oblasti, tedy hlavně v ženské otázce. To se projevilo v roce 1959, kdy byla dokonce zrušena povinnost pro ženy nosit závoj a zaveden trest pro toho, kdo by je nutil jej nosit.²¹⁵ Od roku 1963 začal do Afghánistánu proudit také americký kapitál z obav USA o rozšíření vlivu Sovětského svazu. Další soutěžení dvou velmocí se v dalších letech omezilo na finanční pomoc a výstavbu převážně v státním sektoru, kdy Sovětský pomoc proudila převážně na sever země²¹⁶ a naopak Spojené státy se orientovaly na jih.²¹⁷ Tato pomoc nesplnila vždy svůj účel a například v zemědělských

²⁰⁹ TICHY, Herbert, pozn. 182, s. 190.

²¹⁰ Pokusy Velké Británie o získání nadvlády nad Afghánistán trvající od 40. let 19. století (Burnes) až do roku 1919, kdy Afghánistán získal nezávislost.

²¹¹ VOGELSANG, Willem, pozn. 172, s. 285.

Paštunistán – oblast, která dříve patřila Afghánistánu a i po jejím připojení k Pákistánu zde žilo mnoho lidí cítících se jako Afghánci. Jedná se o severozápadní provincii patřící dodnes Pákistánu.

²¹² ROUX, Jean Paul, pozn. 15, s. 334.

Nikolaj Bulganin – sovětský politik, který v roce 1955 působil jako ministr obrany SSSR.

²¹³ MAREK, Jan, pozn. 174, s. 253 – 254.

²¹⁴ Tamtéž, 2006, s. 254.

²¹⁵ Tamtéž, s. 254.

²¹⁶ SSSR - Výstavba průjezdu průsmekem Salang- VOGELSANG, Willem, pozn. 172, s. 285

²¹⁷ ROUX, Jean Paul, pozn. 15, s. 334.

USA – výstavba kandahánského letiště a arghandábské přehrady – VOGELSANG, Willem, pozn. 172, s. 285.

oblastech začali dávat rolníci přednost pěstování máku pro výrobu drog oproti ostatním užitkovým plodinám.²¹⁸

8.1. Vývoj Československo – afghánských vztahů ve 20. a 21. století

Československá spolupráce s Afghánistánem zaznamenala své první kroky v období mezi dvěma válkami, kdy byla uzavřena řada smluv o výstavbě větších průmyslových závodů. K úspěchům této spolupráce patřilo vybudování prvního cukrovaru v Baghlánu nebo jatek v Kábulu.²¹⁹

Po druhé světové válce se spolupráce rozšířila ve větším měřítku. V roce 1954 byla uzavřena další smlouva na základě, které se podílelo mnoho československých odborníků a dělníků na rozvoji afghánského průmyslu.²²⁰

Jedním z odborníků vyslaných do Afghánistánu byl i Jan Havelka, který cestoval do země v roce 1956, aby v nehostinné krajině vybudoval konzervárnu.²²¹ Jeho plán byl později realizován a v blízkosti Kandaháru jedna taková vyrostla. Utužování vztahů obou zemí v hospodářské sféře pokračovalo ale i nadále. Otevřením velvyslanectví obou zemí v roce 1960 předcházela návštěva ministerského předsedy Muhammada Dáúda²²² v ČSR a jeho československého protějšku Viliama Širokého v Afghánistánu, které měly potvrdit vzájemné sbližování obou zemí.²²³ Roku 1970 navštívil Československo dokonce král Záhír Šáh²²⁴ a potvrdil tím velmi dobré vztahy obou států.²²⁵ Impulsem pro zahájení nové etapy spolupráce byla změna politické situace roku 1973, kdy byl král svržen, a vznikla Afghánská republika s prezidentem Muhammedem Dáúdem. Diplomatické styky pokračovali i v nově vzniklé republice a dokonce i během vstupu sovětských vojsk do Afghánistánu roku 1979. Důkazem

²¹⁸ ROUX, Jean, Paul, pozn. 15, s. 334.

²¹⁹ MAREK, Jan. *Stručná historie států – Afghánistán*. 1. vyd. Praha: Libri, 2003. ISBN 80-7277-128-0. S. 87.

²²⁰ Tamtéž, s. 87.

²²¹ Výstavba, na které se podílelo ČSR - cementárny ve městech Džabalus Sirádž a Pole Chomrí, konzervárna a telefonní ústředna v Kandaháru, lisovna oleje v Mazáre Šarífu, strojírenský závod v Pole Čarchi, důlní zařízení v uhelných revírech Kárkar, Išpušta a Sabzak, výpomoc ve výstavbě afghánské infrastruktury, průmyslové stroje nebo automobily značky Tatra. - <http://www.obchodnikomora.cz/historie.html>

²²² Muhammad Dáúd – Tento muž byl bratrancem krále Mohammada Záhira Šáha, kterého připravil v roce 1973, když zrušil monarchii a vyhlásil Afghánskou republiku, ve které se stal prezidentem. V roce 1978 byl při vojenském puči odstaven od moci a později s některými členy rodiny zavražděn.

²²³ MAREK, Jan, pozn. 174, s. 328

²²⁴ Muhammada Záhira Šáha – vládce Afghánistánu v letech 1933 – 1973. Dlouhou dobu strávil v nuceném exilu v Itálii a do vlasti se vrátil až v roce 2002.

²²⁵ MAREK, Jan, pozn. 174, s. 328.

byla smlouvy z let osmdesátých upravující postupy obou ministerstev zahraničí.²²⁶ Podle záznamů se v roce 1986 vyvezlo do Afghánistánu zboží v hodnotě 48,1 milionů USD a opačným směrem putovalo afghánské zboží v hodnotě 38,6 milionů USD.²²⁷ V oblasti Střední Asie se angažovala také firma Liaz z libereckého regionu, která dodala potřebné pomůcky a vybavení pro nově vznikající školu pro mechaniky a řidiče zřízenou kompletně na české náklady.²²⁸ Současně se organizovaly také styky mezi tzv. „politicky uvědomělou mládeží“ zastoupenou na straně ČSR Socialistickým svazem mládeže a na afghánské Demokratickou organizací mládeže Afghánistánu. Tyto spolky uzavřeli smlouvu roku 1983 v Kábulu a podle ní se měly uskutečňovat výměnné pobyty obou organizací. K těm ale nikdy nedošlo, protože afghánské pionýrské organizace nezačaly nikdy fungovat.²²⁹ Velkou trhlinou bylo pro Československo – afghánské vztahy stažení sovětských vojsk v roce 1992 a propuknutí občanské války. Ta zamezila jakémukoliv obchodování a v témže roce bylo dokonce československé velvyslanectví nuceno evakuovat po zásahu rakety veškerý personál.²³⁰

Obnovy vztahů se dočkala až nově vzniklá Česká republika, kdy v roce 2002 navštívil zemi tehdejší premiér Vladimír Špidla a ministr obrany Jaroslav Tvrdík.²³¹ Od této chvíle můžeme mluvit o restartování Česko – afghánských vztahů. Do země začali proudit různé skupiny lidí mající zájem seznámit českou veřejnost se životem v Afghánistánu. A tak vznikly filmové dokumenty jako *Afghánistán – země mé krve*²³² nebo francouzský snímek *Ženy ze Zartale*²³³, ale také knihy *Rošangol*²³⁴ nebo *Afghánistán – prach a růže*.²³⁵ V posledních letech začal proudit do Afghánistánu také český kapitál. Ten pomohl vystavět školu v Bamiánu nebo otevřít vzdělávací centrum pro učitele. Záslužná byla také spolupráce novinářky Petry Procházkové a českého oftalmologa²³⁶ Martina Filipce. Jejich součinnost pomohla zachránit desítky afghánský obyvatel před úplnou slepotou.²³⁷ V souvislosti s nestálou situací byli v roce 2003 vysláni do Afghánistánu také čeští vojáci.²³⁸ Tato jednotka

²²⁶ MAREK, Jan, pozn. 219, s. 85

²²⁷ Tamtéž, s. 88.

²²⁸ MAREK, Jan, pozn. 219, s. 89.

²²⁹ MAREK, Jan, pozn. 174, s. 331.

²³⁰ Tamtéž, s. 334.

²³¹ Tamtéž, s. 334.

²³² Autoři Jaromír Štětina a Petra Procházková.

²³³ Film produkován na filmovém festivalu Jeden svět (2006), vypovídá o životě na afghánské vesnici.

²³⁴ Kniha povídek od již zmíněných (Štětina, Procházková)

²³⁵ MAREK, Jan, pozn. 174, s. 335.

²³⁶ Afghánistán – prach a růže – autor Martin Mikyska.

²³⁷ Oftamolog – oční lékař.

²³⁸ MAREK, Jan, pozn. 174, s. 336.

²³⁸ Afghánsko – americký konflikt, který vzešel od fundamentalistické skupiny Taliban operující právě na území Afghánistánu.

operovala v afghánských horách a prováděla výzkumnou činnost.²³⁹

Před tím než se budu zabývat poutěmi českých „cestovatelů“, rád bych zmínil, že se jedná o knihy pocházející z šedesátých let. Tím pádem obsahují některé mírně zkreslené informace v prospěch Sovětského svazu a obecně socialismu. Přesto knihy nejsou pouhým proletářským brakem, ale podávají očitá svědectví českých „cestovatelů“ o životě v Afghánistánu.

9. Eliška Zachová

9.1. Kábul a okolí

Do hlavního města Afghánistánu se dostala Zachová po třídenní cestě, kterou vykonala letadlem na trase Praha – Moskva – Taškent – Termez – Kábul.²⁴⁰

Cestovatelku začaly během zmíněné cesty doprovázet obavy z nového prostředí, které ještě umocňovalo to, že je žena. Po příjezdu tyto obavy zmizely, ale objevily se jiné nepříjemnosti jako „spavá nemoc“, kterou autorka přisuzovala vyšší nadmořské výšce metropole a zdlouhavému cestování.²⁴¹ První kroky vedly autorku do nedostavěného paláce krále Amanulláha, který posloužil jako vyhlídka na město. Odtud viděla město rozdělené v půlce řekou Kábul s bílým nábřežím táhnoucím se přes celé město a pravidelnou pravoúhlou sítí silnic. Až se z toho pohledu zdálo Zachové, že město je pouhým sádrovým modelem z výstavy vzorných měst.²⁴² Tímto výrokem chtěla pravděpodobně Zachová poukázat na výbornou činnost sovětských inženýrů, neboť podobná hodnocení se neobjevují u žádných dalších autorů. Poté následovala cesta do ulic města, kde zaujala Zachovou nepřehledná dopravní situace. Obdobně hodnotila volný pohyb všeho na ulicích bez nějakého systému a strachu, že by mohl chodce nebo zvířata srazit automobil.²⁴³ Zmatek afghánských ulic ale nebyl doprovázen spěchem a rychlostí ba naopak Afghánce označila autorka za vysloveně pomalé. Kromě situací, kdy se sami stali řidiči. To naopak přidali nedbající dopravních nařízení.²⁴⁴ Také její

²³⁹ MAREK, Jan, pozn. 174, s. 337.

²⁴⁰ ZACHOVÁ, Eliška. *Tajemný Afghánistán*. 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, 1961, s. 8.

²⁴¹ Tamtéž, s. 15 – 16.

²⁴² Tamtéž, s. 18.

²⁴³ Tamtéž, s. 20 – 21.

²⁴⁴ Tamtéž, s. 21.

doprovod Dastagir²⁴⁵ se choval jako řidič podobně a navíc rád působil důležitě, když někam vezl autorku a pro ten účel se oblékal tak, že vypadal doslova jako generál.²⁴⁶ Zachová během návštěvy v centru nemohla minout nedílnou součást každého orientálního města bazar, který popsala několika výstižnými slovy jako ruch, shon, zmatek, tlačence, křik a stánek vedle stánku. Nemohla opomenout ani dukandara²⁴⁷ sedícího mezi svými výrobky a pozorujícího svého potencionálního zákazníka.²⁴⁸ Neexistovalo zde, ale žádné podbízení ani nevraživost mezi obchodníky a to ani v případě, kdy některý z nich prodával pod cenou.²⁴⁹ Za to smlouvání patřilo doslova k národnímu sportu, kdy cena nasazená obchodníkem se orientovala podle zámožnosti zákazníka. Afghánci smlouvali rádi, ale pokud se stal jejich zákazníky cizinec, byli tvrdší a jen tak nešli s cenou dolů. Tak i Zachová v domnění, že nakoupila boty za dobrou cenu, se pochlubila svému doprovodu Dastagirovi, který ji ihned vyvedl z jejího omylu míněním, že by boty nakoupil za polovinu. Vrátili se tedy ke kupci a ihned se rozjelo podle autorky doslova herecké představení, kdy oba si stěžovali na své nuzné poměry, obraceli se na proroka Mohammeda a několikrát Dastagir dokonce odešel, aby byl opět vtažen obchodníkem zpět do obchodu. Jeho herecké umění neslo ovoce, když usmlouval cenu na polovic a navíc jej obchodník zahrnul úctou a zdvořilostí, o které si Zachová jako žena a cizinka mohla nechat jen zdát.²⁵⁰

Podle Zachové nebyla v Kábulu žádná kulturní památka či pamětihodnost, která by zůstala v paměti návštěvníka ještě dlouho po odjezdu. Autorka si tedy zapamatovala jinou charakteristickou věc a to džuje, strouhy s vodou táhnoucí se celým městem, kde se každý mohl umýt, opláchnout si ovoce, vyprat prádlo nebo se i napít.²⁵¹

Zachová, i když strávila v Afghánistánu několik let, nepodnikla žádnou větší cestu napříč zemí. Její cestovatelské výpravy se omezily hlavně na okolí hlavního města. Především do Paghmánu a Bamiánu, ale také do méně známých jako Istalifu, Čarikaru nebo Džabulu-us-Sirač. U těchto městeček bych se pozastavil. Istalif se nacházel severně od Kábulu v bohaté krajině plné vinné révy a bavlníkových polí. Město patřilo nejen díky úrodným polím, ale i krásné modré keramice²⁵² k těm bohatším. To bylo vidět

²⁴⁵ Dastagir – muž, který ji doprovázel po Afghánistánu a Zachová jeho prostřednictvím poukazovala na chování Afghánců.

²⁴⁶ ZACHOVÁ, Eliška, pozn. 240, s. 21 – 22.

²⁴⁷ Dukandar – výraz pro obchodníka nebo majitele stánku.

²⁴⁸ ZACHOVÁ, Eliška, pozn. 240, s. 22.

²⁴⁹ Tamtéž, s. 24.

²⁵⁰ ZACHOVÁ, Eliška, pozn. 240, s. 92 – 93.

²⁵¹ Tamtéž, s. 27.

²⁵² Tajemství keramické výroby se ve městě dědí z otce na syna.

hlavně na domech, které působili daleko více udržovaným dojmem.²⁵³ Další město Čarikar se pyšnilo výrobou čepic a hlavně obchodníky se starými mincemi, kteří prodávali pravé, ale také ručně vyrobené mince z dob Alexandra Velikého.²⁵⁴ Ve městě Džabul-us-Sirač se snažila Zachová omýt v jednom z horských přítoků řeky Kábul a stala se středem pozornosti místních.²⁵⁵ Při jedné z výprav do okolí Kábulu se stali terčem útoků lupičů, kteří jim prostřelili čelní sklo a jen díky řidičskému umění Dastagira střelcům ujeli.²⁵⁶ Zachová měla štěstí a vyvázla z útoku lupičů dobře. Takové štěstí neměl její známý, který byl přepaden v Chabrejském průsmyku a oloupen o vše kromě spodního prádla.

9.2. Kultura a lid očima Elišky Zachové

Pokud bych se zabíral kulturní stránkou Afghánistánu, z pohledu Zachové neměl bych opomenout téma ženy Evropanky v muslimském světě. A sama autorka se ve své knize zmínila o zkušenost s touto problematikou. Jako Evropanka nemusela chodit v burce a mohla se sama pohybovat, chodit do kina, kdy chtěla, přesto se necítila tak svobodná jako v Československu.²⁵⁷ Obavy jí provázely během každé vycházky, neboť byla vždy sledována místními se značným zaujetím. Afghánci se vždy tvářili velmi přívětivě, ale za jejich úsměvem byla znát opatrnost a ostražitost. Jejich zdrženlivé chování vysvětlovala Zachová také jako nedůvěru k cizincům.²⁵⁸ Proto později radši neopouštěla dům bez pánského doprovodu.²⁵⁹ Obecně je v Afghánistánu označována žena za nestydatou, pokud chodí s obnaženými rukama a nohama a podle autorky byly ženy daleko přísnější v dodržování této staré tradice.²⁶⁰ Pro místní muže byla možnost spatřit nezahalenou ženu velkým zpestřením. Při jedné takové příležitosti se autorka stala, díky neznalosti místní kultury, středem pozornosti během návštěvy bazénu jedné bohaté afghánské rodiny. Pro tuto příležitost si ušila plavky, na které spotřebovala více látky než na evropské letní šaty, a vydala se plavat. Ihned se stala středem pozornosti, když se seběhli veškeří zahradníci a

²⁵³ZACHOVÁ, Eliška, pozn. 240, s. 121.

Samozřejmě se jedná o město bohaté na afghánské poměry.

²⁵⁴ZACHOVÁ, Eliška, pozn. 240, s. 121.

²⁵⁵Tamtéž, s. 122.

²⁵⁶Tamtéž, s. 115 – 116.

²⁵⁷ZACHOVÁ, Eliška, pozn. 240, s. 89.

²⁵⁸Tamtéž, s. 90 – 91.

²⁵⁹Tamtéž, s. 89.

²⁶⁰Tamtéž, s. 90.

Podle legendy se ženy zahalovali již od dob proroka Mohammeda, který tak nařídil své dceři pro její krásu.

další lidé z okolí. Ti se chovali podle autorky doslova jako v kině, když se usadili na střeše oblékárny a louskající oříšky, hltali každý jejich pohyb.²⁶¹ Naopak kuchař v domě byl uveden do rozpaků, když se autorka za ním přišla podívat do kuchyně v lehkých šatech bez rukávů. Ten se tvářil jako, že ji nevidí a poté to vysvětloval tím, že bylo neslušné vidět ženu tak lehce oděnou.²⁶² Autorka také zmínila zvláštnost oproti jiným muslimským státům, kdy žena je při svatbě vykoupena ženichem. Z tohoto důvodu otcové nenaříkají, pokud se jim narodí dcera a považují obě pohlaví za rovnocenná.²⁶³ Jeden Afghánec si dokonce liboval, že má pět dcer.²⁶⁴ Ostatně celé svatební veselí bylo oproti evropskému zvláštní. Od námluv, které probíhaly v režii otců, až do uzavření manželství, kdy ženich mohl vidět svou ženu až po svatbě a to ještě podle starého zvyku pouze díky odrazu v zrcadle.²⁶⁵

Zachová zmínila také afghánskou kuchyni, ve které označila za základ kabab a pilau. Pod prvním pojmem si můžeme představit beraní maso a tuk napíchnuté střídavě na špejli a pilau představovalo obyčejnou rýži s nezvyklými přísadami jako mandle, rozinky nebo jemné plátky pomerančové kůry.²⁶⁶ Nezbytností místní kuchyně je také máslo, které má s evropským podobné pouze označení. S tím měla autorka spojenou příhodu z jejího prvního setkání s afghánským máslem, kdy se u nich zastavil podomní prodejce nabízející jedno velice kvalitní. Už krabička s nápisem „Mobil Oil“ nevěstila nic dobrého a po jejím otevření se obavy Zachové potvrdili. Máslo bylo schováno pod vrstvou prachu a pach, který se od něj linul, nepatřil zrovna k vábným. Zachová rozhořčená, jak může někdo něco takového prodávat, urazila prodejce a ten se okamžitě sbalil a odešel. Obchodník udal máslo v domě vedle shodou náhod také u Česky a ta poté radila Zachové, že je nutné místní máslo nejprve převařit.²⁶⁷ V kuchyni trávila autorka více času, a proto měla i více zážitků, jako třeba ten, kdy její muslimský kuchař ochutnal omylem zakázané vepřové. Ten v nevědomí, co je v konzervě, ochutnal vepřové jazyčky.²⁶⁸ Kromě zmíněných pokrmů pijí Afghánci nejčastěji čaj, protože patří k nejlevnějším a ti nejchudší jej konzumují namísto potravin schopní vypít desítky šálků denně.²⁶⁹ Voda se v Afghánistánu nedoporučuje pít, a když tak pouze převařenou. Místní ji konzumují bez obav, neboť korán hlásá, že každá voda

²⁶¹ ZACHOVÁ, Eliška, pozn. 240, s. 90.

²⁶² Tamtéž, s. 90.

²⁶³ Tamtéž, s. 82 - 83.

²⁶⁴ Tamtéž, s. 84 - 85.

²⁶⁵ Tamtéž, s. 83 - 84.

²⁶⁶ ZACHOVÁ, Eliška, pozn. 240, s. 98.

²⁶⁷ Tamtéž, s. 101 - 102.

²⁶⁸ Tamtéž, s. 104 - 105.

Kuchař neuměl číst. Podle úředních záznamů v době návštěvy Elišky Zachové bylo negramotných přes 80%. Naštěstí pro něj se korán nevztahoval na hříchy spáchané v nevědomosti.

²⁶⁹ ZACHOVÁ, Eliška, pozn. 240, s. 108.

přeběhne-li sedm kamenů je čistá. Také doprovod autorky Dastagir se držel tohoto hesla a napil se z řeky Kábul zkalené jarními povodněmi bez většího rozmýšlení.²⁷⁰

V souvislosti s afghánskou kuchyní zmíním jiné tabu a tím je alkohol. Zachová jej ve své knize také tematizovala prostřednictvím afghánského známého, který si rád dopřál ginu. Ten propadl této neřesti díky studiím v Berlíně. Jeho vášeň se mu málem stala osudnou při společné návštěvě afghánské čajovny, kde si do nápoje přilil trochu alkoholu. O chvíli později dorazil jeho nadřízený, který měl vyprahlý krk a žádal jej, zda se může napít. Naštěstí pro něj byl nadřízenému podstrčen nápoj Zachové a tak byl Afghánec zachráněn.²⁷¹

Přestože trávila Zachová tolik času v kuchyni, nikdy ji místní pokrmy nepřirostly k srdci a ráda vzpomínala na české jídlo, obzvláště kabab a pilau nemohla podle svých slov ani vidět.²⁷²

10. Jan Havelka

10.1. Jan Havelka - Cesta do Afghánistánu

Jak jsem zmínil, výše Jan Havelka necestoval do Afghánistánu za účelem poznání nových krajů, ale pracovně. Oproti Josefu Aulovi spatřil přívětivější stránku země, neboť cestoval pod záštitou Československa, tedy jako výpomoc ze socialistického státu v budování moderního Afghánistánu. Jan Havelka se také dostal do země za úplně jiných podmínek. Několikaletá strastiplná cesta Aula k hranicím Afghánistánu byla nahrazena pohodlím a luxusem sovětských letounů a hotelů.²⁷³ Tvrzení o luxusu a pohodlí je nutné brát s rezervou, neboť vřelá hodnocení všeho sovětského, charakteristická pro socialistickou literaturu, neodrážela vždy realitu.

Po dlouhé cestě přes Sovětský svaz až k hranicím Afghánistánu, kde končila možnost pít alkohol, přistál letoun s Havelkou na palubě ve městě Termez u řeky Amu – Darji, kterou překračoval o více než třicet let dříve i Josef Aul a svou stopu zde zanechal také Jaroslav Josef Malý. Havelka hodnotil řeku jakou mohutně se valící hnědou cibulovou omáčku

²⁷⁰ ZACHOVÁ, Eliška, pozn. 240, s. 109 – 110.

²⁷¹ Tamtéž, s. 110 – 112.

²⁷² HAVELKA, Jan. *Afghánistán tajuplnosti zbavený*. 1. vyd. Praha: Lidová demokracie, 1961, s. 112.

²⁷³ Tamtéž, s. 10.

oddělující úrodný sovětský břeh a pustou afghánskou krajinu.²⁷⁴ Poté pokračoval letoun do cílové stanice města Kábul.

10.2. Kábul očima Jana Havelky

První kroky z letiště mířili do jediného hotelu ve městě s názvem Hotel de Cabul. Havelka jej hodnotil jako pochmurně vyhlížející budovu s tlustými zdmi a jednoduchým průčelím. Uvnitř se nacházelo okolo 30 pokojů s jednou koupelnou na chodbě, kde měl host možnost ohřát si vodu pomocí starého plechového bubínku a nakonec kuchyň s malou jídelnou, kde člověk cítil nevábny pach všudypřítomného roganu²⁷⁵, ke kterému se vrátím později.²⁷⁶

Prohlídku města zahájil Havelka hned následující den, když zjistil, že tepna ve tvaru S protínající město umožňuje jednoduchou orientaci.²⁷⁷ Jeden její konec by dovedl cestovatele k paláci v Dárulamánu, kde sídlily v době návštěvy Havelky ministerské úřady země.²⁷⁸ Do stejného prostředí se dostal v roce 1933 i německý vyslanec Kurt Ziemke. Během jeho návštěvy byl palác několik let po dokončení, ale skončil neslavně jako jeho zakladatel král Amanulláh.²⁷⁹ Část prostorů sloužila jako sídlo lékařské fakulty, ale zbytek zůstal nevyužitý.²⁸⁰ Tento komplex budov vystavěný původně jako další sídlo krále Amanulláha, dříve kromě již zmíněných ministerských úřadů a vysokých škol nabízel i jiné vzácnější poklady. Francouzská archeologická misie v čele s profesorem Hackinem operující v Afghánistánu od třicátých let posbírala takové množství historických artefaktů, až bylo možné podle evropského vzoru založit první afghánské muzeum nesoucí název „Historické muzeum Afghánské země“.²⁸¹ To navštívil i Havelka a rozmanitost této skromné sbírky jej uchvátila. Muzeum připomínalo starou slávu baktrijských, herátských a bamijánských kultur, ale také i pestrost afghánské lidové kultury v podobě krojů z různých koutů země.²⁸² Nejen pro celý komplex v Dárulamánu, ale i pro Afghánistán byla charakteristická velkorysost a nedůslednost při výstavbě nových budov. Havelka zmiňoval schodiště bez zábradlí

²⁷⁴ HAVELKA, Jan, pozn. 272, s. 13

²⁷⁵ Rogan – univerzální mastidlo pocházející z tlusté části ovčích ocasů.

²⁷⁶ HAVELKA, Jan, pozn. 272, s. 16

²⁷⁷ Tamtéž, s. 16

²⁷⁸ Tamtéž s. 33.

²⁷⁹ Král Amanulláh – afghánský král, vládl 1919 – 1929, v roce 1929 nucen opustit Afghánistán, díky nevoli, které způsobovaly jeho reformy.

²⁸⁰ ZIEMKE, Kurt, přeložila KADLECOVÁ, Růžena. *Tajemný Afghánistán: vyslancem v Kábulu*. Praha: Orbis, 1941, s. 58.

²⁸¹ HAVELKA, Jan, pozn. 272, s. 34.

²⁸² Tamtéž, s. 34.

v královském paláci (Dárulamán), které bylo jasným důkazem. Autor se pak podívoval afghánské odvaze, kdy kábulští úředníci běhali po schodech podle slov československého „cestovatele“ jako kamzíci po skalní traverze.²⁸³ Tato stavební anomálie nepatřila k jediné, vysoké stropy a malá kamínka by sotva vytopila královský palác v zimních mrazech či výstavba bazénu v Paghmánu, který ležel ladem, ale afghánské úřady stavěli další dva nové v centru Kábulu.²⁸⁴ Jeho afghánský doprovod Azízí to charakterizoval výrokem „v Afghánistánu je problém vše a nic“.²⁸⁵ Druhý konec hlavní a jediné afghánské magistrály zavedl návštěvníka do nové čtvrti Cháre Nau, ve které se nacházela vyslanectví a domy cizinců vybavené podle evropských standartů.²⁸⁶ To bylo v ostrém kontrastu ke zbytku města, které tvořily hliněné hranaté krychle s rovnou střechou a několika dírami pro okna a dveře.²⁸⁷ Havelka tyto domy přirovnával spíše k sídlištím pro termity než k lidským stavením.²⁸⁸ Vzhled těchto domů odpovídal i způsobu jejich stavby, kdy se smíchalo bláto se slámou a mohlo se začít stavět. Auru obydlí dotvářel zápach výkalů a mastidla roganu.²⁸⁹ Havelka nevynechal ve svém hodnocení ani jednu z nejstarších budov Kábulu, hrad Bala Hissar. Ten přirovnával k drakovi cenícímu zuby, díky zubatým hradbám.²⁹⁰

Město Kábul působilo, co se týče dopravní špičky, jako jiné velké metropole kdekoliv na světě. Ta okolo sedmé hodiny ranní dosahovala vrcholu a cestování v tuto dobu činila nepříjemným. Podle Havelkových zápisků to ale Afghánce příliš nevzrušovalo. Ti putovali do zaměstnání a namísto chodníků používali silnice, oproti tomu cyklisti se proháněli hlavně po chodnicích a výjimku netvořila ani splašená zvířata pobíhající sem a tam.²⁹¹ Současně otvírali obchodníci své stánky s různými druhy výrobků a někdy jim dělali konkurenci malí chlapci prohánějící se mezi zástupy lidí nabízející převážně cigarety.²⁹² Ale kábulského prodejce nechával všechen tento povyk klidným. Místní obchodníci se nepředháněli ve svých nabídkách, nepředstírali zájem a nekroutili se blahem, jestliže někdo koupil něco v jejich krámě.²⁹³ Dalšími účastníky hledající obživu na ulici byli mirzové. Ti seděli na bobku s rozloženými papíry a psacími potřebami a kdokoliv chtěl nechat si napsat ať úřední či

²⁸³ HAVELKA, Jan, pozn. 272, s. 32 – 33.

²⁸⁴ Tamtéž, s. 36.

²⁸⁵ Tamtéž, s. 36.

²⁸⁶ HAVELKA, Jan, pozn. 272, s. 31.

²⁸⁷ Afghánský dům – viz přílohy 9 – 11.

²⁸⁸ HAVELKA, Jan, pozn. 272, s. 28.

²⁸⁹ Tamtéž, s. 29.

²⁹⁰ Tamtéž, s. 30 – 31.

²⁹¹ Tamtéž, s. 41 – 42.

²⁹² Tamtéž, s. 42 – 43.

²⁹³ Tamtéž, s. 43.

milostný dopis byl vítán.²⁹⁴ Havelka spatřil na ulici také holiče či pouliční fotografie se svými předpotopními přístroji.²⁹⁵

Největším zážitkem byla pro československého návštěvníka každodenní cesta hromadnou dopravou. Ta probíhala značně hekticky. Cestující naskakovali za jízdy nebo stáli jednou nohou na stupátku a zbytek těla vlál za autobusem. Během toho ještě pomocí akrobatických poloh prodával průvodčí lístky. Prekérní situace nastala na každé stanici, kde se všichni tlačili ven a zároveň dovnitř. Závěrem uváděl Havelka, že vše se dělo bez hádek a rozčilování tak nějak samozřejmě.²⁹⁶ Staré autobusy sloužící k dopravě si řidiči pomalovali podle své fantazie různými jezery či zámky a cestovatel je hodnotil jako pout'ové boudy na jarmarku.²⁹⁷ Jiným cestovním prostředkem byla tzv. gaddina, dvoukolové vozidlo tažené koněm. Během těchto jízd si musel dát zákazník pozor, aby ho gaddinář neobral. Hlavně pokud by se cestující ptal na cenu, to si pak stanovil řidič cenu podle libosti v domnění, že zákazník neměl potuchy o běžných taxách.²⁹⁸

K večeru se ruch na kábulských ulicích uklidnil a místní se přesunuli do čajoven a zapnuli své gramofonové desky nebo sami zpívali. Oproti tomu Evropané se vydávali na recepcce či jiné akce ve čtvrti Cháre Nau oblečení do moderních střihů a užívající si podle evropských parametrů.²⁹⁹

Během návštěvy musel československý cestovatel splnit také své pracovní povinnosti. Nejprve se Havelka seznámil s ministrem dr. Jusúf Khánem, který mu sdělil své požadavky ohledně jeho pracovních úkolů a přidělil cestovateli dva afghánské pomocníky.³⁰⁰ Jedním byl tajemník ministerstva zemědělství Azízí a dalším absolvent univerzity v Láhauru³⁰¹ obor konzervárenství mluvící plynne anglicky Alí Abdalla.³⁰²

10.3. Kultura a lid očima Jana Havelky

Jedna z mála kulturních vyžití pro Afghánce nabízela čínoherní divadla nebo kabarety, kde se hrály převážně komedie. Samozřejmostí bylo podle muslimských tradic také obsazení

²⁹⁴ HAVELKA, Jan, pozn. 272, s. 45.

²⁹⁵ Tamtéž, s. 44.

²⁹⁶ Tamtéž, s. 44 – 45.

²⁹⁷ HAVELKA, Jan, pozn. 272, s. 45.

²⁹⁸ Tamtéž, s. 45 – 46.

²⁹⁹ Tamtéž, s. 48.

³⁰⁰ Tamtéž, s. 17 – 18.

³⁰¹ Město na Severovýchodě dnešního Pákistánu nedaleko hranic s Indií

³⁰² HAVELKA, Jan, pozn. 272, s. 18.

rolí, kdy muži hráli i ženské role.³⁰³ Velké návštěvnosti se těšila také dvě kábulská kina „Pamír a Kábul“ hrající převážně romantické indické filmy či kovbojky.³⁰⁴ Jinou činností zpestřující monotónní způsob života byla u Afghánců hudba. Ta se lišila od arabských zpěvů a Havelka ji označoval jako něco mezi Východem a Západem. Současně také obyčejní lidé nemající hudební vzdělání si prozpěvovali při každé příležitosti snažící se podle Havelky vyjádřit radost či smutek.³⁰⁵ K hudbě patřil bezpochyby i tanec. Nejrozšířenějším z nich byl tzv. attan. Ten tančilo až sto mužů naráz (ženy se neúčastnily) pohybujících se v kruzích a mávajících meči nebo puškami.³⁰⁶ Navíc uvnitř kruhu se pohybovali jezdci na koních předvádějící stejnou techniku jako muži tvořící kruh.³⁰⁷

Při popisu vlastností Afghánců se Havelka uchyloval k běžným klišé a charakterizoval lid jako neobyčejně hrdý a to hlavně na svou osobní svobodu, proto zde pravděpodobně ztroskotaly anglické pokusy o získání nadvlády nad zemí.³⁰⁸ S tím souvisela bezesporu i jejich bojovnost, s kterou se Afghánci podle autora doslova rodili.³⁰⁹

Havelka se ostatně jako většina Evropanů pozastavil nad výkonem práva v Afghánistánu. To hodnotil jako velmi tvrdé, kdy ještě ve dvacátých a třicátých letech se trestala krádež useknutím ruky. Navíc výkon trestu prováděl místní řezník.³¹⁰ Tyto poznatky přebíral autor od ruského spisovatele Olega Erberga a jeho knihy *Psí generál: povídky z Afghánistánu*, který navštívil zemi přibližně ve stejné době jako Aul.³¹¹

Havelka se stejně jako jiní cestovatelé nevyhnul tématu ženské otázky v Afghánistánu, neboť pro cizince to byl jeden z největších rozdílů mezi evropskou a muslimskou kulturou. Havelka věnoval této otázce několika stránkovou kapitolu oproti například práci Josefa Aul zmiňující ženskou problematiku pouze okrajově. Život afghánských dívek se měnil jejich jedenáctými narozeninami, kdy byly nuceny obléknout klasický ženský oděv zahalující vše kromě sít'ky pro oči.³¹² Čadří se lišilo také svou barvou, která měla odkazovat na původ ženy.

³⁰³ HAVELKA, Jan, pozn. 272, s. 38.

³⁰⁴ Tamtéž, s. 48.

³⁰⁵ Tamtéž, s. 50.

³⁰⁶ Tamtéž, s. 50.

³⁰⁷ Tamtéž, s. 50.

³⁰⁸ Tamtéž, s. 54.

³⁰⁹ Tamtéž, s. 60.

³¹⁰ ERBERG, Oleg. *Psí generál: povídky z Afghánistánu*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 1951, s. 122.

³¹¹ HAVELKA, Jan, pozn. 272, s. 54 – 55.

³¹² Tamtéž, s. 62.

Literatura k ženské otázce v muslimském světě:

FROUZOVÁ, Magdalena et al. *Závoj a džíný: ženy v islámském světě*. Praha: Nakladatelství Vyšehrad, 2005. ISBN 80-7021-776-7.

AFKHAMI, Mahnaz. *Faith & Freedom: Women's human rights in the muslim world*. New York: Syracuse University Press, 1995. ISBN 0-8156-2667-3.

BECK, Lois. KEDDIE, Nikki. *Women in the muslim Word*. Harvard University Press, 1980.

Havelka hodnotil úbory jako pytle na brambory ukrývající pravou krásu žen.³¹³ Tu omezoval ve společnosti nejen oděv čadří, ale také nemožnost společenského vyžití, kdy se musela spokojit maximálně s debatami v rodinném kruhu či sousedkami.³¹⁴ I cestování autobusem bylo ovlivněno striktně danými pravidly, kdy muži měli vyhrazená místa v zadní části autobusu a ženy v přední. Přestože se v ženském oddělení nacházelo volné místo, žádný muž ho neobsadil, neboť takové jednání by bylo nepřípustné.³¹⁵ Ženy měly možnost odložit čadří, ale pouze v nepřítomnosti muže. Autor při jedné své procházce potkal nezahalenou ženu. Ta v domnění, že si pomůže, si zvedla spodní část oděvu a zakryla si obličej neuvědomující si, že sukni nemůže zakrýt obojí.³¹⁶

Přesto i v oblasti ženských práv byl vidět pokrok. Havelka popisoval příhodu, kdy cestoval letadlem s ženou královského rodu. Ta jakmile opustila rodnou zemi a dostala se do Evropy, zbavila se čadří a pod ním se nacházel připravený kostýmek podle nejnovější módy.³¹⁷ Změna oproti třicátým letům nastala i v možnosti studia pro dívky. Ty mohly studovat v dívčích školách a poté pokračovat na univerzity a stát se například lékařkami.³¹⁸

Každá země a národ má svou charakteristickou kuchyni a nejinak tomu je i v Afghánistánu. Tu omezuje nařízení proroka Mohameda zakazující jíst vepřové maso. Přestože se na ostatní masa nevztahují žádná omezení, narazíte nejčastěji na skopové servírované mnoha různými způsoby.³¹⁹ Nejen díky jednotvárnosti pokrmů tak i přísadě rogan hodnotil Havelka afghánskou kuchyni jako nevyhovující. Rogan pochází z tlusté části ovčích ocasů a používá se jako mastidlo na veškerá jídla a jeho vůně má svůj charakteristický zápach, který mnohokrát znechutil Havelkovo jídlo.³²⁰ Když měl tu možnost tak se stravoval podle evropských způsobů, nejlépe těch českých. Jednou přišel balíček z domova s vepřovým masem a čeští obyvatelé Afghánistánu se nemohli dočkat, až jej sní. Samozřejmě, že místního kuchaře nic nepřinutilo k tomu, aby jim maso připravil, proto se do něj pustila jedna z československých žen. Po jídle přišel afghánský kuchař, opatrně přes papír vzal veškeré nádobí a zakopal jej na zahradě obávající se hněvu Alláha, kdyby tak neučinil.³²¹ Havelka si sice nezvykl na afghánskou kuchyni, ale ta jej o to více pronásledovala, kdy při jednáních o stavbě konzervárny, byl doslova zasypán jídlem a podle místního společenského kodexu

³¹³ HAVELKA, Jan, pozn. 272, s. 62.

³¹⁴ Tamtéž, s. 64.

³¹⁵ Tamtéž, s. 66.

³¹⁶ HAVELKA, Jan, pozn. 272, s. 66.

³¹⁷ Tamtéž, s. 64.

³¹⁸ Tamtéž, s. 64 – 65.

³¹⁹ Tamtéž, s. 68.

³²⁰ Tamtéž, s. 69.

³²¹ Tamtéž, s. 70 – 71.

nesměl odmítnout žádné pokrm.³²²

Jako jiní cestovatelé tak i Havelka se setkal s další charakteristickou součástí života v Afghánistánu, kterou zmínil ve své knize. Tou byla afghánská chudina žádající tzv. bakšiš neboli almužnu.³²³ Autor uváděl i další pojem tzv. fejdach. Pod ním si člověk mohl představit jakousi provizi za provedenou službu. Například nakupoval-li kuchař pro kuchyni svého evropského pána, připočetl si kupec již řečený fejdach, o který zvýšil cenu a obíral tím zákazníky, ale sám si tím vydělával.³²⁴ Naproti tomu se setkal Havelka s neuvěřitelnou poctivostí, kdy jeho společník nechal v gaddině³²⁵ tašku s vysokou hotovostí a již nedoufal, že by ji získal zpět. Jaké bylo překvapení pro oba, když mu ji za několik chvil vracel gaddinář s plným obsahem mající upřímnou radost, že našel majitele tašky.³²⁶

Havelka v knize zmiňoval také sportovní vyžití Afghánců. Patřil k nim fotbal a pozemní hokej.³²⁷ První se sem dostal z Evropy a druhý z Indie. Ryze národním sportem místních byla hra buzkači.³²⁸ V jednoduchosti bych přiblížil pravidla. Hru hrají muži na koních, kteří se snaží dostat mrtvého berana do cílové jamky, a druhý tým mu v tom má zabránit jakýmkoliv humánním způsobem.³²⁹

10.4. Návštěva Kandaháru

Havelka měl to štěstí, že při cestě z Kábulu do Kandaháru mohl využít letadlo a vykonal jinak namáhavou 400 kilometrovou cestu za dvě hodiny.³³⁰ Ve městě je přivítalo žhnoucí slunce, které zde svítí po většinu roku a místní pro to museli používat zavlažovací systémy pro svá pole, neboť srážek napršelo podle místních maximálně 250 mm za rok.³³¹ Poté se již dostal Havelka do města, které hodnotil jako velmi podobné Kábulu, díky stejným domům z bláta a také dalšímu afghánskému zlovyku v podobě mnoha nových nedostavěných domů.³³² Ty na druhou stranu působily daleko lepším dojmem, protože byly rozestavěny s většími rozestupy a také nějakým náznakem řádu.³³³ K plánu města se vyjadřoval také dříve

³²² HAVELKA, Jan, pozn. 272, s. 117.

³²³ Tamtéž, s. 77.

³²⁴ Tamtéž, s. 78.

³²⁵ Gaddina – dvoukolý vůz tažený koněm či oslem. Sloužil k přepravě lidí.

³²⁶ HAVELKA, Jan, pozn. 272, s. 79 – 80.

³²⁷ Tamtéž, s. 30.

³²⁸ Tamtéž, s. 92 – 93.

³²⁹ Tamtéž, s. 93.

³³⁰ Tamtéž, s. 103 – 104.

³³¹ Tamtéž, s. 105.

³³² Tamtéž, s. 131.

³³³ Tamtéž, s. 106.

zmíněný Kurt Ziemke. Ten ve své knize *Tajemný Afghánistán: vyslancem v Kábulu* zmiňoval, že město probíhaly dvě hlavní silnice uprostřed se protínající, které vedly ke čtyřem branám.³³⁴ Uprostřed města se nacházel menší bazar, kde hledal Ziemke tzv. poklady orientu, ale byl zklamán, neboť našel pouze věci denní potřeby z Indie či Evropy.³³⁵ Díky soustavě zavodňovacích kanálů se zde dařilo velkému množství plodin a květin a podle Havelky tím působil Kandahár jako město blahobytu.³³⁶ Tyto kanály se rozváděly od místní řeky Arghandáb, která měla v době návštěvy Havelky začít sloužit také jako zdroj elektrické energie.³³⁷ Kromě prohlídky města měl v plánu navštívit presidenta Paštún Comp. pana Attu Mohameda, který měl dotovat výstavbu místní konzervárny podle plánu československého cestovatele.³³⁸ Autor měl také možnost navštívit jednu z nejznámějších kandahárských zvláštností. Jméno Čihlzinga se překládá jako čtyřicet schodů a to díky stupňům vytesaným do skály, kdy po jejich zdolání se před návštěvníkem otvírá výhled na Kandahár a okolí.³³⁹ Podle Ziemkeho se stejné místo jmenovalo Tčyl Sütun značící 40 stupňů a dodával k tomu, že se na kamenném vrcholu nacházela mešita vytesaná do skály a perská deska připomínající vítězství císaře Babera.³⁴⁰

10.5. Herát

Město nacházející se na západě Afghánistánu hodnotil Havelka jako kvetoucí město, neboť se nachází v jednom z nejúrodnějších krajů, díky řece Harí Rúd.³⁴¹ Z dále působil město dojmem průmyslového města s mnoha komíny. Po chvíli ale autor zjistil, že se jednalo o minarety herátských mešit. Byl zde také cítit více perský vliv, kdy budovy měly oproti Kábulu a Kandaháru kupolovité střechy.³⁴² K herátským pamětihodnostem se řadí mešita založená již ve 12. století a hrobka rodu Tímúrovců.³⁴³

³³⁴ ZIEMKE, Kurt, pozn. 280 s. 118.

³³⁵ HAVELKA, Jan, pozn. 272, s. 106.

³³⁶ Tamtéž, s. 108.

³³⁷ HAVELKA, Jan, pozn. 272, s. 110.

³³⁸ Tamtéž, s. 111.

³³⁹ Tamtéž, s. 121.

³⁴⁰ ZIEMKE, Kurt, pozn. 280, s. 116.

Císař Baber – zakladatel Mughalské říše, žil 1483 – 1530.

³⁴¹ HAVELKA, Jan, pozn. 272, s. 171.

³⁴² Tamtéž, s. 171.

³⁴³ Tamtéž, s. 171 – 172.

Tímúrovci – dynastie ovládající Afghánistán v 15. století, nejznámější představitel Tamerlán.

10.6. Na sever

Pracovní povinnosti zavedli Havelku na Sever, konkrétně do kraje Chamali, kde se uvažovalo o výstavbě druhé konzervárny (první by měla být v Kandaháru).³⁴⁴ Během této cesty se musel spolehnout na terénní auto, neboť kraj, do kterého mířili, se nacházel v horských oblastech a let nebyl možný. Havelka během své cesty jeepem vyzdvihoval umění řidičů, kteří kromě výborného řidičského umění a klidného jednání v těch nejdivočejších serpentinách, zvládali také opravit cokoli na voze pouze pomocí kusu provázku, drátku, rezatého hřebíku a patlavé hlíny, do které naplivali a provedli modlitbu ve jménu Alláha a automobil se poté vždy jako zázrakem rozjel.³⁴⁵ Také cesta nebyla již asfaltová, ale kamenitá a plná výmolů, ostatně jako většina cest v Afghánistánu. Autor nezvyklý na takové cesty si po chvíli připadal naklepaný doslova jako biftek.³⁴⁶ Afghánský venkov skýtal možnost pro Havelku poznat jeho obyvatele. Ti se k němu se chovali podobně jako k Aulovi, kdy ho obstoupili a začali s ním hovořit, ale bohužel autor jim nerozuměl ani slovo.³⁴⁷ Dalším cílem cesty se stal Džálálábád, známé jako letní sídlo králů, které mohlo pouze vzpomínat na svá nejlepší léta. Havelka jej nehodnotil tak přísně jako anglický cestovatel Burnes, ale i jeho zklamalo pověstné „město nádhery“.³⁴⁸

11. Vladimír Šedivý³⁴⁹

Šedivý se vydal do Afghánistánu již jako zkušený horolezec, který měl za sebou výstupy v Tatrách, Alpách nebo na Kavkaze. Zážitky z horských dobrodružství si vždy zapisoval do svého deníku a tak když jako člen první výpravy navštívil Váchán rozhodl se podělit s veřejností o své dojmy z cesty v publikaci *Na ledovcích Váchánu: I. Československá horolezecká expedice do Hindúkuše 1965*.³⁵⁰

Československý horolezec a instruktor lezení se vydal navštívit nejvýchodnější cíp Afghánistánu roku 1965, jako člen dvanácti členné horolezecké výpravy.³⁵¹ Sám Šedivý navštívil Kábul o rok dříve, aby zařídil potřebné dokumenty nutné k povolení výpravy. Zde

³⁴⁴ HAVELKA, Jan, pozn. 272, s. 135.

³⁴⁵ Tamtéž, s. 136.

³⁴⁶ Tamtéž, s. 137.

³⁴⁷ Tamtéž, s. 150.

³⁴⁸ Tamtéž, s. 154.

³⁴⁹ Působil jako předseda ústřední sekce horolezectví ČSTV v letech 1959 – 1968 a také jako první předseda horolezeckého klubu Vyšehrad.

³⁵⁰ MARTÍNEK, Jiří, MARTÍNEK, Miloslav, pozn. 60, s. 411 - 414.

³⁵¹ V expedici byl lékař, fotograf, kameraman a člen Československé akademie věd (dr. Milan Daniel Csc – zoologie, parazitologie, botanika a geologie).

jim vyšel vstříc hlavně afghánský olympijský výbor, na jehož pozvání putoval Šedivý do země. Výbor také vyslal s horolezeckou výpravou do Váchánu svého zástupce Faruka Sarvara, který měl působit také jako tlumočník.³⁵² Možnost návštěvy afghánských hor ovlivnily i další faktory jako stále se lepšící vztahy mezi oběma zeměmi a otevření přímé letecké linky Praha – Kábul,³⁵³ tedy snazší doprava materiálu, potravin a účastníků.³⁵⁴ Měsíc před odjezdem, ale výpravu zastihla nepříjemná zpráva československého velvyslanectví v Kábulu, která sdělovala zamítavé stanovisko ohledně výpravy do Váchánu. Přesto expedice doufala, že osobním jednáním v Kábulu změni tento závěr a 19. června roku 1965 odlétli směr Afghánistán.³⁵⁵

11.1. Kábul

Ihned po příjezdu byla posádka přivítána již zmíněným sekretářem olympijského výboru Farukem Sarvarem a následovalo ubytování expedice.³⁵⁶ Šedivý se poté vydal jako vedoucí výpravy zjišťovat situaci ohledně možnosti získání potřebných povolení. Byl ovšem zklamán, neboť problém se řešil již s ministerským předsedou Muhammedem Jusúfem, který označil Váchán a jakékoliv příhraniční oblasti Afghánistánu za nedostupné pro cizince.

Autor se také dozvěděl, že o vydání povolení žádají také dvě rakouské a dvě západoněmecké expedice. Japonská a irská výprava se již vzdaly naděje a odjeli do Nuristánu.³⁵⁷ Šedivý potřeboval pro výpravu získat nejen souhlas pro vstup do Váchánského koridoru, ale také povolení pro fotografování a filmování. Československá horolezecká výprava, ale měla štěstí, že jejich snažení podporovala řada příznivců. Nejvíce se v této otázce angažoval Mudr. Jan Kollárik, který se znal osobně s králem Muhammedem Záhirem Šáhem.³⁵⁸ Po řadě dní nejistoty se na výpravu konečně usmálo štěstí a hlavně díky Kollárikovi získali horolezci vytoužené povolení k odjezdu. Součástí souhlasu s výpravou byl rovněž seznam jmen vhodných k pojmenování štítů ve východním Hindúkuši.³⁵⁹

Během anabáze se získáním povolení si Šedivý prohlédl Kábul, který navštívil poprvé

³⁵² ŠEDIVÝ, Vladimír, úvod POKORNÝ, Bohumil. *Na ledovcích Váchánu : 1. čs. horolezecká expedice do Hindúkuše*. 1. vyd. Praha: Sportovní a turistické nakladatelství, 1967. S. 16.

³⁵³ Letecká linka Praha – Budapešť – Athény – Damašek – Bagdád – Teherán – Kábul.

³⁵⁴ ŠEDIVÝ, Vladimír, pozn. 352, s. 9.

³⁵⁵ ŠEDIVÝ, Vladimír, pozn. 352, s. 11 – 12.

Váchán – oblast nejvýchodnější části Hindúkuše v Afghánistánu s horami vysokými až 7000 metrů.

³⁵⁶ ŠEDIVÝ, Vladimír, pozn. 352, s. 13.

³⁵⁷ Tamtéž, s. 14.

Nuristán – Jedná se o oblast Hindúkuše položenou na západ od Váchánu.

³⁵⁸ ŠEDIVÝ, Vladimír, pozn. 352, s. 16.

³⁵⁹ Tamtéž, s. 21.

před půldruhým rokem, a proto si všiml některých změn, kterými metropole prošla. Československého horolezce na první pohled zaujala změna v kulturní oblasti, kde všechny ženy nenosily již čadří a rozvojem prošla i samotné centrum, kde bylo stavěno mnoho nových budov.³⁶⁰ Výpravě se dostalo také pozvání afghánského olympijského výboru na koktejl, kde byli pohoštěni klasickým afghánským jídlem kabab, měli možnost seznámit se blíže s ostatními členy výboru a získali také již zmíněného průvodce a tlumočníka Faruka Sarvara.³⁶¹

11.2. Cesta do Váchánu

Výprava opustila hlavní metropoli 8. července 1965 a vydala se na cestu do Váchánu. Po dni cesty se dostala výprava do města Kundúz, které bylo plné Čechoslováků pracujících ve zdejších průmyslových továrnách (zpracování bavlny, keramička, mýdlárna atd.). Zde přeložili věci na vůz značky Internacionál, kterému se podle místních neřekne jinak než lorina.³⁶² Ta byla pomalovaná různorodými výjevy od hrůzostrašně vyhlížejícího draka až po mořskou pannu.³⁶³ Poté vyjeli, ale hned na první zastávce se stali objektem zájmu místních strážců. Ty odkázala výprava na svůj doprovod Faruka Sarvara. Ten se ale příliš neosvědčil, když strážce doslova ignoroval a ti pak vzali radši celou expedici na místní stanici. Zde se situace vyjasnila, když předložili členové své doklady.³⁶⁴ Cesta poté probíhala vesměs v klidu a výprava se dostala až do města Fajzabádu.³⁶⁵ Zde se jim snažil vyjít vstříc guvernér provincie Badachšán Achmad Šérzaj a nabídl výpravě jednu ze svých zahrad k postavení stanů a vyložení nákladu. Při prohlídce Fajzabádu hodnotil Šedivý město vesměs stejně jako Kábul a dopravní situace slovy, že zde pro nikoho není čas pánem.³⁶⁶ Výprava poté pokračovala již do cíle své cesty města Išmurch, odkud bylo nutné pokračovat po svých. Zde získala expedice nového člena v podobě místního adepta horolezectví Ekrama. K výpravě se navíc přidali také vojáci zajišťující ochranu výpravy a desítky nosičů, kteří byli potřeba k vymošení veškerého nákladu do základního tábora.³⁶⁷ S organizováním pochodu do základního tábora vyvstaly další problémy ohledně sumy, kterou bude nutno zaplatit nosičům a Ekramovi. Hlavně ten požadoval nesmyslně vysokou částku a nepomohlo ani domlouvání

³⁶⁰ ŠEDIVÝ, Vladimír, pozn. 352, s. 14.

³⁶¹ Tamtéž, s. 16.

³⁶² Lorina – afghánské označení pro vůz značky Internacionál.

³⁶³ ŠEDIVÝ, Vladimír, pozn. 352, s. 25.

³⁶⁴ Tamtéž, s. 25 – 26.

³⁶⁵ Tamtéž, s. 28 – 29.

³⁶⁶ Tamtéž, s. 30.

Narážka na pomalost afghánské dopravy a jejich účastníků.

³⁶⁷ ŠEDIVÝ, Vladimír, pozn. 352, s. 33 – 34.

Šedivého.³⁶⁸ Po dlouhých přípravách expedice konečně vyrazila na cestu do nitra hor. Ale již během prvního stoupání se Ekram s ostatními nosiči vzbouřili požadující větší výplatu, protože jsou bedny příliš těžké. K pokračování v pochodu je donutil až slib Šedivého, že každý z nich dostane za vykonanou práci bakšiš.³⁶⁹ Aby toho nebylo dost, vznikl o chvíli později spor mezi vojáky a nosiči. Vojáci mající rozkaz dohlédnout na donášku věcí do základního tábora, nesli nelibě chování nosičů, kteří opět odhazovali náklad. Vojáci se proto rozhodli usměrnit nosiče pomocí svých bambusových obušků. Ti si takové zacházení ale nenechali líbit a nastalou situaci musel z titulu vedoucího výpravy řešit opět Šedivý, který slíbil nosičům, že dostanou dobře zapláceno a pro jistotu se s nimi podělil o své jídlo v domnění, že s plným žaludkem půjde vše lépe.³⁷⁰ Již bez větších nesnází se dostali na vhodné místo pro základní tábor, kde končila práce nosičů a ti dostali zapláceno. Propuštěn ze služeb byl také adept horolezec Ekram, který stál v čele obou rebelií.³⁷¹

11.3. Váchán

Základní tábor se nacházel ve výšce 3700 metrů nad mořem, a proto patřily první dny kromě nejnutnějšího zařízení vybavení hlavně aklimatizaci členů expedice.³⁷² Kromě nedostatku kyslíku se výprava potýkala se silným slunečním zářením a suchým a chladným počasím.³⁷³ Po nezbytné době na aklimatizaci organismu pokračovala výprava vytvořením dvou skupin a podle nich i vytvořených dvou předsunutých táborů ve výšce 4700 a 4750 metrů.³⁷⁴ Po několika dnech se navíc vrátil hlavní rebelující nosič Ekram s dopisem od guvernéra Achmada Šérzaje, který žádal o znovu začlenění problémového člena do expedice. Toho výprava přijala hlavně díky doporučujícímu dopisu, kdy si členové expedice chtěli zachovat korektní vztahy s místní autoritou, jakým guvernér bezesporu byl. Šedivý k tomu dodával, že si Ekram pravděpodobně spočítal, že neprodělá a proto se vrátil.³⁷⁵ Novému členu výpravy, ale i zástupci olympijského výboru Sarvarovi se dostalo školení v základních

³⁶⁸ ŠEDIVÝ, Vladimír, pozn. 352, s. 36.

³⁶⁹ Tamtéž, s. 39.

Bakšiš – drobné nebo spropitné.

³⁷⁰ ŠEDIVÝ, Vladimír, pozn. 352, s. 39.

³⁷¹ Tamtéž, s. 40.

³⁷² Základní tábor viz přílohy mapa trasy Vladimíra Šedivého.

³⁷³ ŠEDIVÝ, Vladimír, pozn. 352, s. 43.

Šedivý uváděl také, že procento kyslíku v ovzduší je ve výšce 5000 metrů o polovinu nižší než například v Praze.

³⁷⁴ MARTÍNEK, Jiří, MARTÍNEK, Miloslav, pozn. 60, s. 411 – 414.

³⁷⁵ ŠEDIVÝ, Vladimír, pozn. 352, s. 47.

horolezeckých otázkách, protože se s nimi počítalo již na první výpravy ke zdolání váchánských štítů. Postup výpravy byl ale zastaven kvůli špatnému počasí, které zde často komplikovalo pokusy o výstupy, a výprava se v tomto případě musela dokonce vrátit z předsunutého do základního tábora.³⁷⁶ Po zlepšení počasí se obě výpravy vydaly do svých předsunutých táborů a pokračovali v pokusech o zdolání váchánských vrcholů.³⁷⁷ Šedivý při následujících výstupech zjistil, že podcenil aklimatizaci Ekrama, který se při výstupu v nadmořské výšce přes 5000 metrů zhroutil, a nevypadalo to s ním dobře, naštěstí se po chvíli vzbudil, ale jeho pokračování ve výstupu bylo značně problematické.³⁷⁸ Noc strávila výprava v malé ledové jeskyni a sám Šedivý pořád pociťoval únavu spojenou s vysokou nadmořskou výškou. Ráno je přivítal nový sníh, který znesnadnil cestu k vrcholu, a proto se pokus o jeho zdolání odložil na další den. Ten už byla výprava úspěšná a spolu s Ekramem dosáhla vrcholu hory ve výšce 6380 metrů. Cíle dosáhli 9. srpna 1965 a vrchol dostal i jméno Kúh-i-Ména – Hora přátelství. Podle horolezecké tradice umístili na vrchol také vlaječky obou států a šťastni se vrátili do základního tábora.³⁷⁹ Po tomto namáhavém výstupu bylo nutné doplnit zásoby a poslat zprávu do Kábulu, čehož se ujal Šedivý a Sarvar.

V Chandútu zařídili vše potřebné a na večer byli pozváni do domu místního vojáka. Ve skromném příbytku se podávalo podle afghánských zvyků maso spolu s polévkou, do níž se namáčela drůbeží stehna, která se následně konzumovala. Šedivý se podíval tomu způsobu stolování a ani neustálé sezení na bobku mu nedělalo dobře, proto si klekl a tím sice ulevil nohám, ale neušlo to Afgháncům, kteří se velice bavili na jeho účet.³⁸⁰ Na zpáteční cestě potkali váchánské ženy nenosící čadří. Ty byly oblečené do pestře barevných šatů s dlouhými černými vlasy spletenými do dvou copů. Jejich snědé obličejy a mírně šikmé oči odkazovaly na mongolské předky, jednalo se tedy podle Šedivého popisu o příslušníky kmene Kirgizů.³⁸¹ Při své další zastávce ve vesnici Išmurch byli pohoštěni jedním ze svých bývalých nosičů jenž vyhověl přání autora, který se chtěl podívat dovnitř afghánského domu. Ten popsal Šedivý takto: vnitřek domu protínala chodba táhnoucí se z jednoho konce domu na druhý, po pravé straně se nacházel kuchyně s dvěma pecemi a též místo určené pro spánek dětí, stěny místností byly pomalované, vedlejší místnost byla tmavější a menší a také bez nábytku. Do místnosti pro nosičovu ženu se samozřejmě nedostal, ale zahlédl kusy spředené vlny, které

³⁷⁶ ŠEDIVÝ, Vladimír, pozn. 352, s. 50.

³⁷⁷ Nově pojmenovaný vrchol Kúh-i-Ména neboli Hora přátelství.

³⁷⁸ ŠEDIVÝ, Vladimír, pozn. 352s. 56 – 57.

³⁷⁹ Tamtéž, s. 57 – 59.

³⁸⁰ Tamtéž, s. 68 – 69.

³⁸¹ Tamtéž, s. 69.

přebírala.³⁸²

Během zpáteční cesty se mohl autor seznámit blíže se svým průvodcem Sarkarem. U něho si Šedivý všiml jedné neřesti a to, že kouřil a žvýkal hašiš. To vyvolalo v československém horolezci zvědavost a také zájem. Proto vyhledal Sarkara a požádal jej, zda by se k němu nemohl přidat. Ten souhlasil a Šedivý do sebe několikrát natáhl kouř. Za chvíli se u něj začaly projevovat opojné účinky a povznesená nálada. Šedivý si poté u Sarkara všiml vytržštěných očí a neobvyklé bledosti a ztrhanosti v obličeji. U autora se po odeznění účinků drogy objevily žaludeční potíže, které spojoval právě s požitím hašiše. Sarkara tyto problémy netrápily a naopak se zdál po několik dní v povznesené náladě a plný energie.³⁸³

Expedice byla mimořádně úspěšná. Jejím členům se podařilo uskutečnit 17 prvovýstupů, z nichž 7 směřovalo na vrcholy, jejichž výška přesahuje 6000 metrů nad mořem³⁸⁴. Šedivý si osobně cenil nejvíce vysilujícího výstupu na Kúh-i-Ména.

11.4. Cesta domů

Cestou domů se výprava zastavila opět ve Fajzabádu, kde Šedivý předal záznamy o nově pojmenovaných vrcholech guvernérovi Achmadu Šerzájovi. Ve městě se stali znovu obětí obchodního ducha Afghánců a museli tvrdě smlouvat o ceně za odvoz do Kábulu. Dohodli se na ceně pro oba přijatelné, přesto neměl autor valné mínění o řidiči a hlavně jeho automobilu, který nevypadalo příliš spolehlivě.³⁸⁵ Výprava přesto pokračovala bez větších komplikací až do Bamiánu, kde ale auto vypovědělo službu a až po několika hodinách usilovného „opravování po afghánském způsobu“ konečně zabrala.³⁸⁶ Expedice také navštívila jezera Bandi Ámíru, ale to bylo vše, co stihla a poté již následoval Kábul. Ve městě byli ubytováni u československé rodiny, kde se mohli po několika měsících pořádně umýt a oholit, neboť je čekala návštěva u krále Muhammeda Záhír Šáha. Audience proběhla v přátelském tónu a Šedivý předal králi také dar v podobě cepínu s dvěma vlaječkami.³⁸⁷

³⁸² ŠEDIVÝ, Vladimír, pozn. 352, s. 70.

³⁸³ Tamtéž, s. 71 – 72.

³⁸⁴ Vrcholky hor zdolané expedicí – Kúh-i-Ména, Akademia, Kóta, Anušáh, Spartakiáda, Dand, Ména, Uparisína, Bohemia, Ariana, hevad, Markází, Barfi, James, Kala Pandža.

³⁸⁵ ŠEDIVÝ, Vladimír, pozn. 352, s. 95 – 96.

³⁸⁶ Tamtéž, s. 97 – 98.

³⁸⁷ Tamtéž, s. 102.

12. Závěr

Bakalářská práce shrnula působení rozličných cestovatelů, jež spojuje v některých případech jen jediné a to Afghánistán. V úvodní části byly zmíněny odlišné důvody, které vedly některé i proti jejich vůli tak daleko od domova.

Hlavní část práce se zabývá jednotlivými cestami, kde se kladl důraz na reflexi tamějších poměrů očima českých cestovatelů. Součástí stěžejní části práce bylo doplnění informací v podobě nastínění politické situace během jejich návštěvy.

Mezi základní pilíře textu bezesporu patří osoba Josefa Aula, který se i po svém návratu do ČSR zajímal o dění ve Střední Asii a aktivně se podílel na propagaci středoasijské kultury formou publikací, článků a vystoupení na konferencích. Jeho odkaz současné orientalistice by byl pravděpodobně větší, pokud by se věnoval své vášni naplno a nezvolil z existenčních důvodů dráhu obvodního lékaře. Jeho vnímání afghánské reality bylo do jisté míry poznamenáno dlouhým pobytem v Buchaře, kde měl možnost poznat podobný styl života a přizpůsobit se mu, proto autor oplýval velmi dobrými jazykovými znalostmi, ale také přehledem a velkou mírou pochopení pro tamější způsoby fungování společnosti.

Prvním Čechem, který navštívil Afghánistán, ale Josef Aul nebyl. Za prvního se může považovat jeho spolužák ze studia na střední škole Jaroslav Josef Malý, který ve své publikaci *Napříč říší Tamerlánovou* zmiňoval právě jejich přátelství, kdy jako školáci spřádaly plány o dobrodružných cestách. Malého cestovatelské tendence byly ještě zřetelnější než u Aula, když se před první světovou válkou angažoval do takové míry, že jej požádal ruský ministr obchodu a průmyslu, zda by nevykonal cestu Střední Asií jako pověřenec carského Ruska. Tato cesta nebyla pro Malého poslední. Později putoval afghánským Váchánem nebo také Čínou. Po svém návratu z cest zvolil podobně jako Aul existenčně jisté povolání, když založil vlastní chemickou továrnu. Malého záznamy k jeho středoasijským poutím jsou strukturovány v podobném duchu jako Aulovi, kdy jsou si oba velmi dobře vědomi odlišnosti života v Orientu. Rozdíl mezi nimi nalezneme pouze v jejich cestovatelské orientaci, kdy Aul byl fascinován svým pobytem ve Střední Asii a přál si ji znovu navštívit, za to Malého lákalo cestování samo o sobě bez větších zřetelů na nějakou konkrétní lokalitu.

Za druhé světové války byla vydána kniha s titulem *K nejsvětější hoře světa*. Ta mapovala cestu dalšího cestovatele, kterého jsem zmínil. Tím byl tentokrát Rakušan s československými kořeny Herbert Tichy, který podnikl cestu napříč Afghánistánem na motocyklu. Jeho cesta nevedla pouze afghánským Hindúkušem, ale také Indií nebo Persií. Cesta tohoto Rakušana s českými kořeny byla ovlivněna jeho velikou cestovatelskou vášní,

kdy podobně jako Malý cestoval doslova pro své potěšení z poznávání nových krajů. Společné měl nejen s Malým, ale i s Aulem nízký věk. Během jejich prvních cest bylo všem okolo dvaceti let. Tichý se ale lišil od obou zmíněných dopravním prostředkem, když necestoval na velbloudech nebo koních ale na motocyklu. Pravděpodobně díky tomuto rozdílu působí jeho cestopisná tvorba uspěchaným dojmem, kdy autor neklade takový důraz na kulturní a společenské prostředí.

Další autoři, jejichž cestopisy jsem podrobil kritice, vyšly až v 60. a 70. letech, proto bylo nutné číst je obezřetně, neboť jejich zpracování byla poplatná době, ve které vznikla. Tito další cestovatelé působí v kontrastu s prvními třemi zmíněnými (Aul, Malý, Tichý), kdy cestovali bezmála o třicet let později a za naprosto rozdílné politické situace. Hlavním rozdílem byl ale jejich účel cesty, kdy Havelka cestoval jako pracovní výpomoc, Šedivý zdolávat váchánské vrcholy a u jediné ženy mezi muži Zachové nebylo možné identifikovat cíl její návštěvy Afghánistánu, neboť jej v knize, který je její jedinou literární zmínkou, neuváděla. Přes očividné rozdíly těchto tří „cestovatelů“ působily jejich cestopisy do značné míry velmi podobně.

Prací bylo docíleno podrobného rozboru jednotlivých cest hlavně na základě cestopisné, ale také sekundární literatury v podobě odborných článků a souhrnných kompendií. Díky zmíněné literatuře byl zmapován průběh českých cestovatelských návštěv Afghánistánu v časovém rozpětí od roku 1913 do roku 1989, který tím přiblížil jednu z nejméně známých zemí na světě.

13. Seznam použitých Zdrojů

13.1 Prameny

AUL, Josef. *Karavanou do Indie*, Praha: Nakladatelství Kvádr, 1947.

AUL, Josef. *V zemi Tamerlánově a Zarathuštrově*. Praha: Nakladatelství České grafická Unie, 1923.

AUL, Josef. Atádžán Sulajmán-I-Pajrau. *Nový život: měsíčník Svazu československých spisovatelů*. Praha: Nakladatelství svazu československých spisovatelů, 1954, roč. 6, č. 1, s. 593 – 603.

AUL, Josef. Po stopách Buddhismu v Hindukuši, Ve zříceninách kláštera v Bamiánu. *Širým světem: Zeměpisný měsíčník*. Praha: Nakladatelství české grafické unie, 1927, roč. 4 č. 8, s. 424 – 437.

AUL, Josef. Poznatky o dřevním buddhistickém klášteře a jeho kolosálních sochách v bamianském údolí v afgánském Hindukuši v době cesty roku 1920. *Sborník 1. sjezdu slovanských geografů a etnografů v Praze 1924*. Praha: Geografický ústav Karlovy univerzity, 1926, s. 391 – 392.

AUL, Josef. Etnografické rozvrstvení západního Turkestánu. *Sborník 1. sjezdu slovanských geografů a etnografů v Praze 1924*. Praha: Geografický ústav Karlovy univerzity, 1926, s. 215 – 216.

ERBERG, Oleg. *Psí generál: povídky z Afghánistánu*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 1951.

HAVELKA, Jan. *Afghánistán tajuplnosti zbavený*. 1. vyd. Praha: Lidová demokracie, 1961.

HOLAS, Bohumil. *Inšalláh: jízda modrého vozu třemi světadíly*. 1. vyd. Praha: Plzákovo nakladatelství, 1944.

MALÝ, Jaroslav Josef. *Napříč říší Tamerlánovou*. Praha: Nakladatelství družstevní práce, 1939.

ŠEDIVÝ, Vladimír, úvod POKORNÝ, Bohumil. *Na ledovcích Váchánu : 1. čs. horolezecká expedice do Hindúkuše*. 1. vyd. Praha: Sportovní a turistické nakladatelství, 1967.

TICHY, Herbert. *K nejsvětější hoře světa*. Praha: Nakladatelství České grafické Unie, 1940.

ZACHOVÁ, Eliška. *Tajemný Afghánistán*. 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, 1961.

ZIEMKE, Kurt, přeložila KADLECOVÁ, Růžena. *Tajemný Afghánistán: vyslancem v Kábulu*. Praha: Orbis, 1941.

13.2. Literatura

- ADAM, Jan, et al. *Osobnosti - Česko: Ottův slovník*, Praha: Ottovo nakladatelství, 2008. ISBN 978-80-7360-796-8. S. 23.
- BEČKA, Jiří. Češi a Slováci ve Střední Asii 1914 – 1921. *Sborník historický*. Praha: Academia – Nakladatelství Československé akademie věd, 1985, sv. 32, s. 167 – 185.
- BEČKA, Jiří. Znalec a ctitel Střední Asie Josef Aul. *Slovanský přehled*. Praha: Academia – Nakladatelství Československé akademie věd, 1983, roč. 69, s. 341 – 352.
- BEČKA, Jiří. J. J. Malý v afghánském Váchánu roku 1914. *Nový Orient*. Praha: Academia - Nakladatelství Československé akademie věd, 1990, roč. 45, s. 245 – 247.
- BĚLINA, Pavel, et al. *Dějiny zemí Koruny české II., Od nástupu osvícenství po naši dobu*. Praha: Paseka, 2001. ISBN 80-7185-397-6. S. 155.
- BOROVÍČKA, Michael. *Velké dějiny zemí koruny české – Cestovatelství*. Praha; Litomyšl: Paseka, 2010, ISBN 978-80-7432-000-2. S. 561 - 572.
- FILIPSKÝ, Jan, et al. *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. 1. vyd. Praha: Libri, 1999. ISBN 80-85983-59-1. S. 58, 311 - 312.
- FOJTÍKOVÁ, Lenka. *Zahraničně obchodní politika ČR: historie a současnost (1945-2008)*, 1. vyd. Praha: Nakladatelství C. H. Becka, 2009. ISBN 978-80-7400-128-4.
- HES, Milan. Josef Aul – první Čech v Afghánistánu. *Navýchod*. 2009, roč. 9, č. 1, s. 12 -13. ISSN 1214-2522.
- KAŠ, Svatopluk. *Medailonky českých lékařů – spisovatelů*, Praha: Nakladatelství TRITON 2006. ISBN 80-7254-692-9. S. 9 - 16.
- KUNC, Jaroslav. *Slovník českých spisovatelů beletristů 1945 – 1956*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1957. S. 18.
- MAREK, Jan. *Dějiny Afghánistánu*. Praha: Nakladatelství Lidových novin, 2006. ISBN 80-7106-445-9.
- MAREK, Jan. *Stručná historie států – Afghánistán*. 1. vyd. Praha: Libri, 2003. ISBN 80-7277-128-0.
- MARTÍNEK, Jiří, MARTÍNEK, Miloslav. *Kdo byl kdo: naši cestovatelé a geografové*. Praha: Libri, 1998. ISBN 80-85983-50-8. S. 50 – 51, 411 – 414.
- MENDEL, Miloš, OSTŘANSKÝ, Bronislav, RATAJ, Tomáš, *Islám v srdci Evropy*, Praha, Academia, 2008. ISBN 978-80-200-1554-9.
- PANTŮČKOVÁ, Jitka. *Afghánistán*. 1. vyd. Praha: Pressfoto, 1987.
- PROCHÁZKA, Vladimír. *111 let českého horolezectví [online]*. [vid. 15.2 2009]. Dostupné z: <http://www.horosvaz.cz/res/data/004/003925.pdf>

- ROUX, Jean Paul, přeložil MÜLLER, Zdeněk. *Dějiny střední Asie*. Praha: Nakladatelství Lidových novin, 2007. ISBN 978-80-7106-867-9.
- ROZHOŇ, Vladimír, Čeští cestovatelé a obraz zámoří v české společnosti, Praha, Nakladatelství Aleš Skřivan ml., 2005, ISBN 80-86493-18-0.
- RYPKA, Jan. Za Mudrem Josefem Aulem. *Nový Orient*. Praha: Academia – Nakladatelství Československé akademie věd, 1956, roč. 11, č. 1, s. 142 – 143.
- RYPKA, Jan, et al. *Dějiny perské a tádžické literatury*. 2. vyd. Praha: Academia - Nakladatelství Československé akademie věd, 1963.
- VOGELSANG, Willem, přeložil STANČO, Ladislav. *Dějiny Afghánistánu*. 1. vyd. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-3077-6.
- FROUZOVÁ, Magdalena et al. *Závoj a džíny: ženy v islámském světě*. Praha: Nakladatelství Vyšehrad, 2005. ISBN 80-7021-776-7.
- AFKHAMI, Mahnaz. Faith & Freedom: Women's human rights in the muslim world. New York: Syracuse University Press, 1995. ISBN 0-8156-2667-3.
- BECK, Lois. KEDDIE, Nikki. *Women in the muslim World*. Harvard University Press, 1980.

13.3. Seznam příloh:

- Příloha č. 1: Básně Atádžána Sulajmána-I-Pajrau, přeložil Josef Aul
(Zdroj: AUL, Josef. Atádžán Sulajmán-I-Pajrau. *Nový život: měsíčník Svazu československých spisovatelů*. Praha: Nakladatelství svazu československých spisovatelů, 1954, roč. 6, č. 1, s. 593 – 603.
- BEČKA, Jiří. Znalec a ctitel Střední Asie Josef Aul. *Slovanský přehled*. Praha: Academia – Nakladatelství Československé akademie věd, 1983, roč. 69, s. 341 – 352.
- Příloha č. 2: Generální mapa poutí cestovatelů
(Zdroj: <http://mapoftheunitedstates.wordpress.com/2008/03/27/>)
- Příloha č. 3: Podrobné mapy cest Jaroslava Josefa Malého
(Zdroj: <http://картыегипта.рф/loadmap/en/catalog/c41/s500000>)
- Příloha č. 4: Podrobné mapy cest Josefa Aula
(Zdroj: <http://картыегипта.рф/loadmap/en/catalog/c41/s500000>)
- Příloha č. 5: fotografie karavanseraj I
(Zdroj: <http://www.pbase.com/rlankenau/image/491421>)

Příloha č. 6: fotografie karavanseraj II

(Zdroj: <http://www.pbase.com/rlankenau/image/49142171>)

Příloha č. 7: Podrobné mapy cest Herberta Ticheho

(Zdroj: <http://картыегипта.рф/loadmap/en/catalog/c41/s50000>)

Příloha č. 8: Podrobné mapy cest Vladimíra Šedivého

(Zdroj: <http://картыегипта.рф/loadmap/en/catalog/c41/s500000>)

Příloha č. 9: dům Kábul I

(Zdroj: <http://www.archinomy.com/case-studies/674/traditional-house-in-kabul-afghanistan>)

Příloha č. 10: dům Kábul – obývací pokoj

(Zdroj: <http://www.archinomy.com/case-studies/674/traditional-house-in-kabul-afghanistan>)

Příloha č. 11: obývací pokoj - Kábul

(Zdroj: <http://www.archinomy.com/case-studies/674/traditional-house-in-kabul-afghanistan>)

Příloha č. 12: státní vlajka Afghánistán

(Zdroj: <http://www.statnivlajky.cz/afghanistan>)

Příloha č. 1: Básně Atádžána Sulajmána-I-Pajrau, přeložil Josef Aul

Báseň věnovaná bucharské dívce Sadullódžáně

Pojď, ó pojď, ó pojď, ach, jako cypřiš ztepilá

Posed', posed', posed' chvíli moje roztomilá

Polož, polož, polož ruku svou na rámě mé

Kéž by, kéž by, kéž by dlaň má pás tvůj hladila

Jdi pryč, jdi pryč, jdi pryč, asketo, který káráš

Řekni, řekni, řekni znovu, o čem jsi snila?

Což pak, což pak, což pak slib Tvůj nebyl pravdivý?

Proč to, proč to, proč to tak bylo má milá?

Hlava, hlava, hlava má je prach pod Tvou nohou

Srdce, srdce, srdce, duši jsi mě vypila

Pohled', pohled', pohled', jak Pajrau hořce sténá

Sto a sto a sto let žij tu, má milá!

Báseň za osvobození muslimského člověka z kleští dogmatického islámu (pouze úryvek)

Kalám – Péro

Péro - mistrem mé povídky jest

Péro – mým svobodným tlumočником jest

Do péra tajemství veřejně skládám

.....

Mé péro život můj jest

A v životě – mým tvrdohlavým koněm jest

báseň věnovaná Aulovi od Atádžána Sulajmána-I-Pajrau

Doktorovi, příteli lékaři

Jednoho mám přítele na světě,

je tak laskavý a milý.

O něm říkám li tu chvály,

v moudrosti Aristoteles je jeho žákem.

Srdečný, moudrý a laskavý,

energetický léčitel a znalec každé nemoci.

Platón naší doby je a dobyvatel vesmíru,

Aviccena³⁸⁸ sama, řekl bys, že je to.

Uvítat ho mi přinesl šťastný osud,

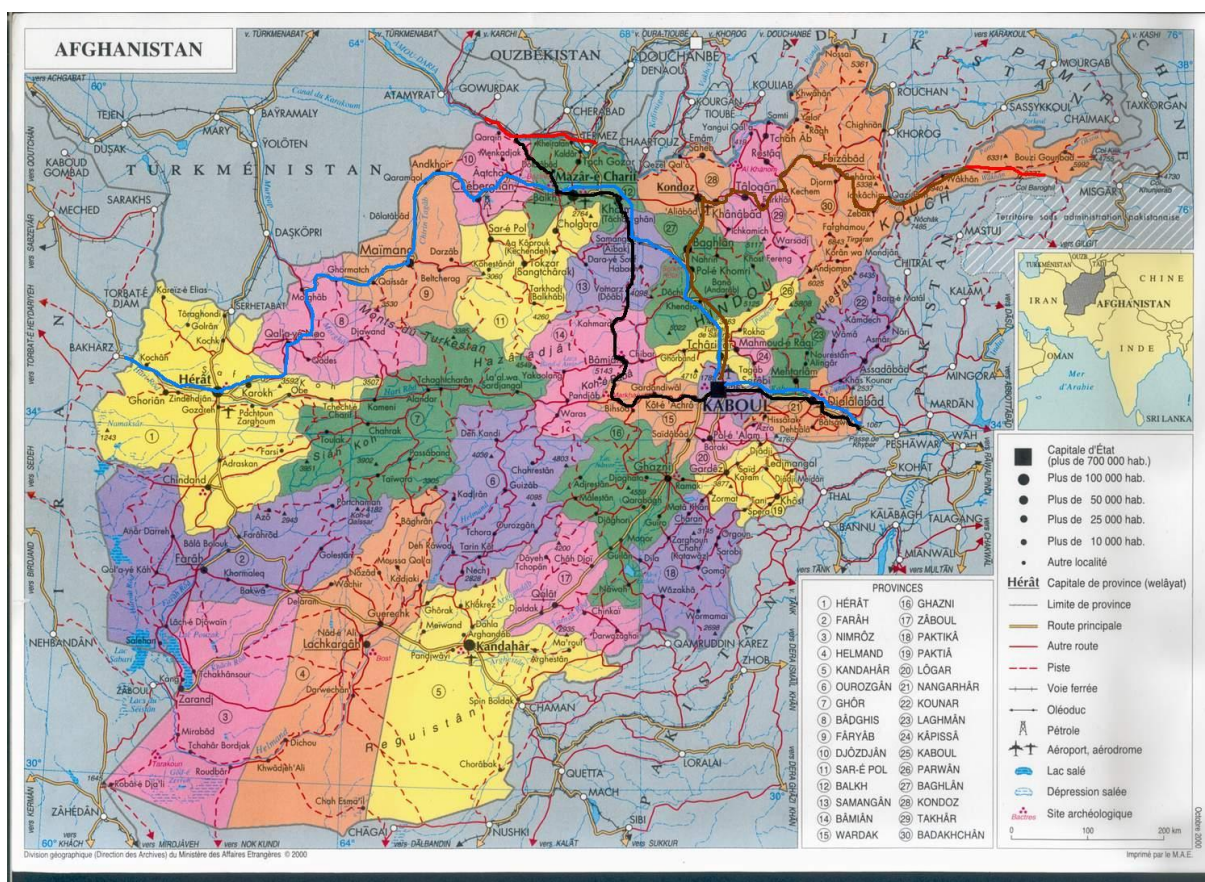
já a on jsme jako prst a prsten.

Ladění mého rtu je vždycky k jeho chvále,

neměl jsem žádného takového přítele na světě.

³⁸⁸ Lékař Abú Alí ibn Síná

Príloha č. 2: Generální mapa poutí cestovatelů

Josef Aul trasa: Kelif – Mazar-e-Šaríf – Bamian – Kábul - Dakka

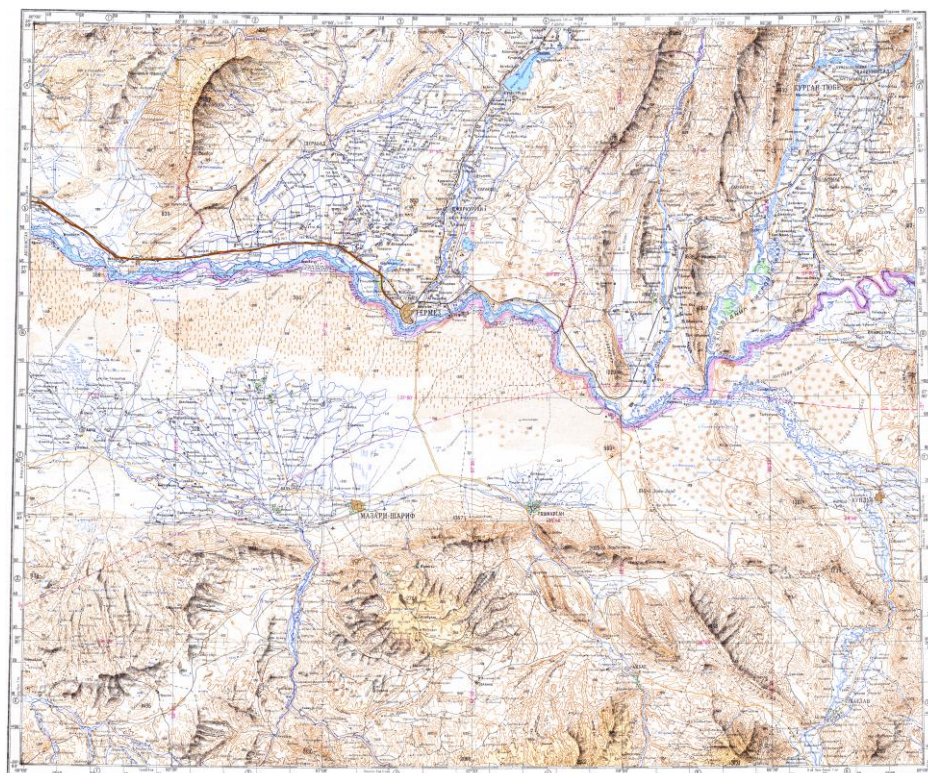
Jaroslav Josef Malý I. trasa: Kelif – Termez

Jaroslav Josef Malý II. trasa: Kala Pandža – Zarchar (Váchán)

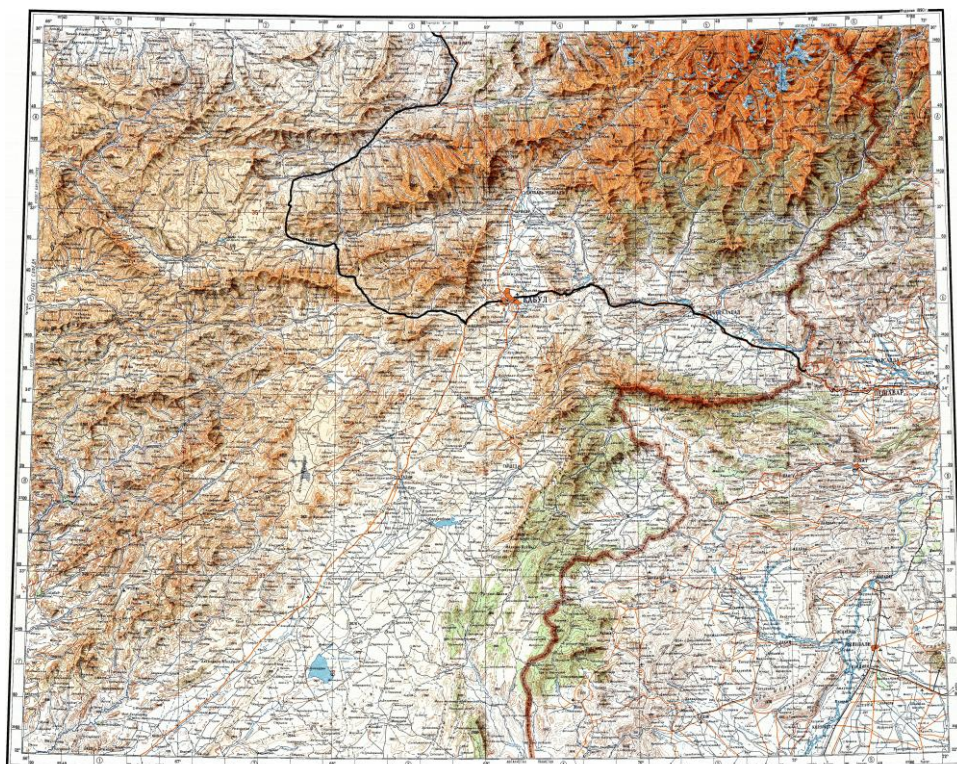
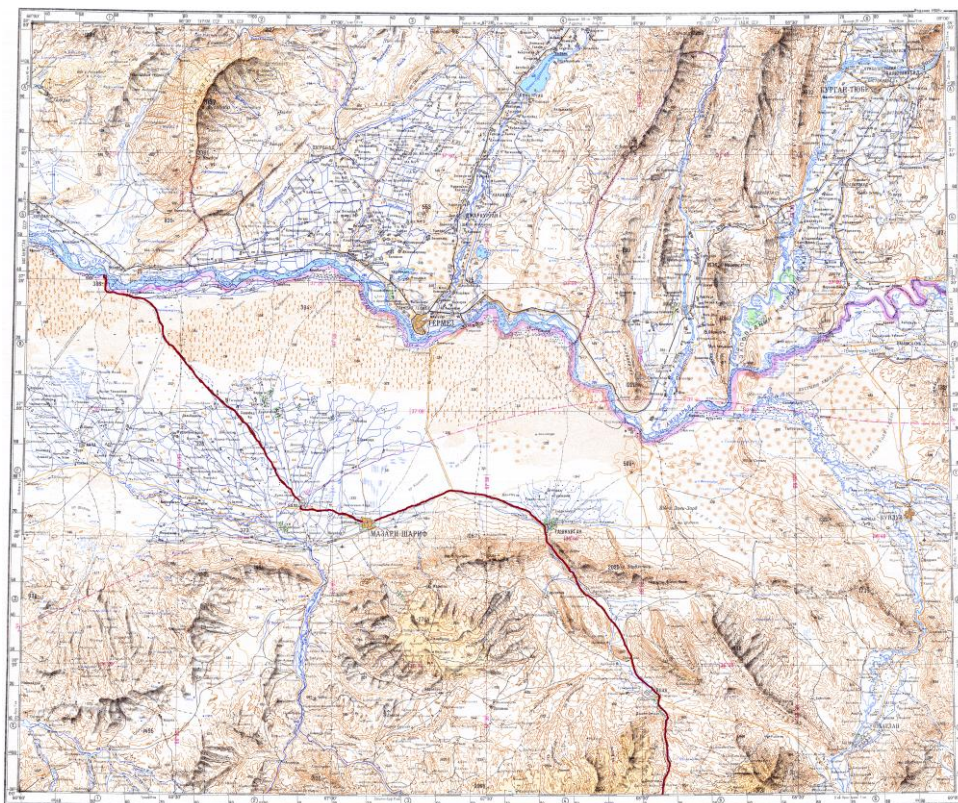
Herbert Tichý trasa: Dakka – Kábul – Mazar-e-Šaríf - Herát

Vladimír Šedivý trasa: Kábul – Kundúz – Fajzabád – Išmurch (Váchán)

Příloha č. 3: Podrobné mapy cest Jaroslava Josefa Malého

Příloha č. 4: Podrobné mapy cest Josefa Aula

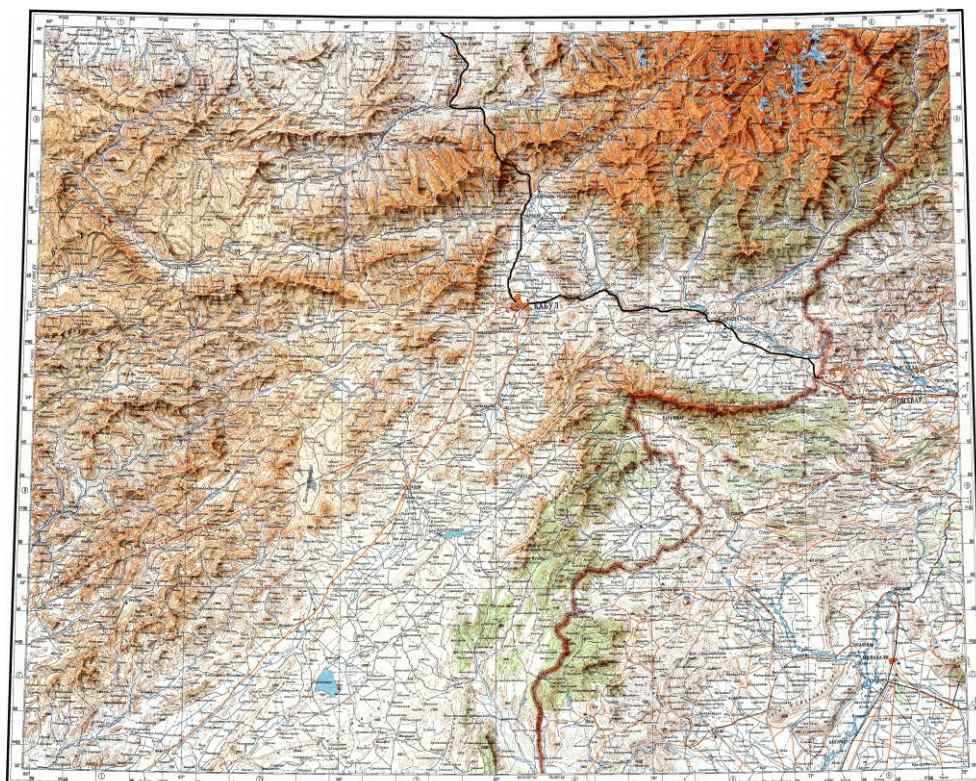
Příloha č. 5: fotografie karavanseraj I

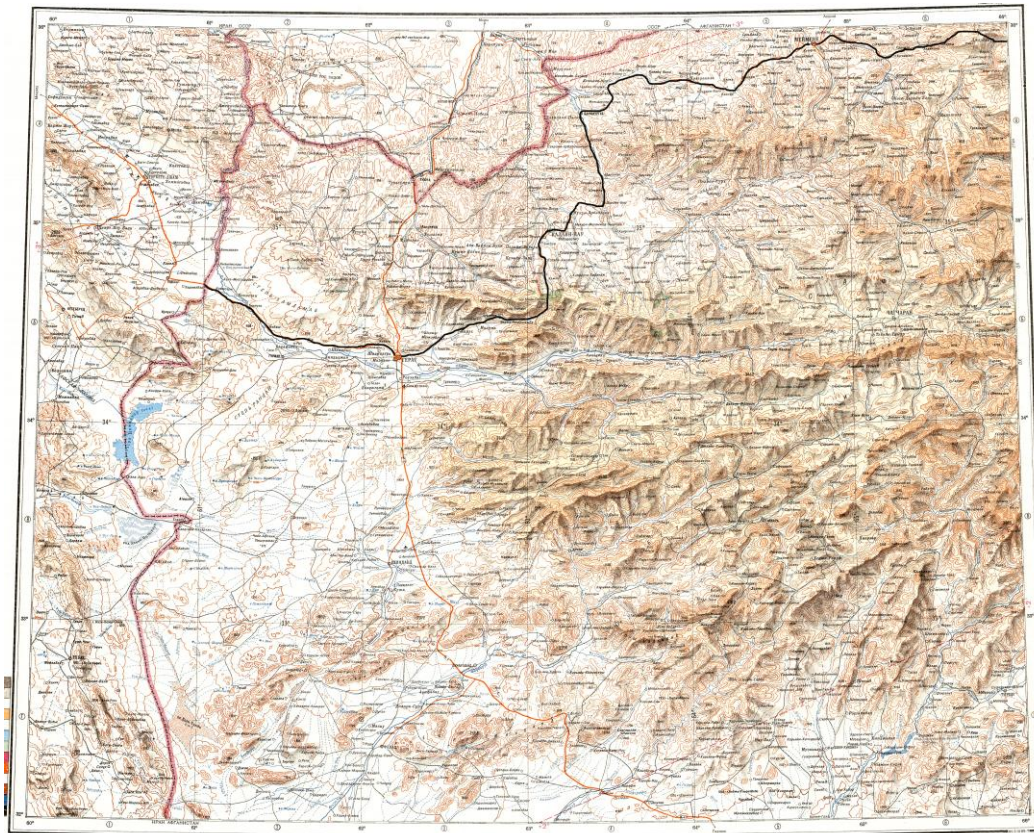

Příloha č. 6: fotografie karavanseraj II

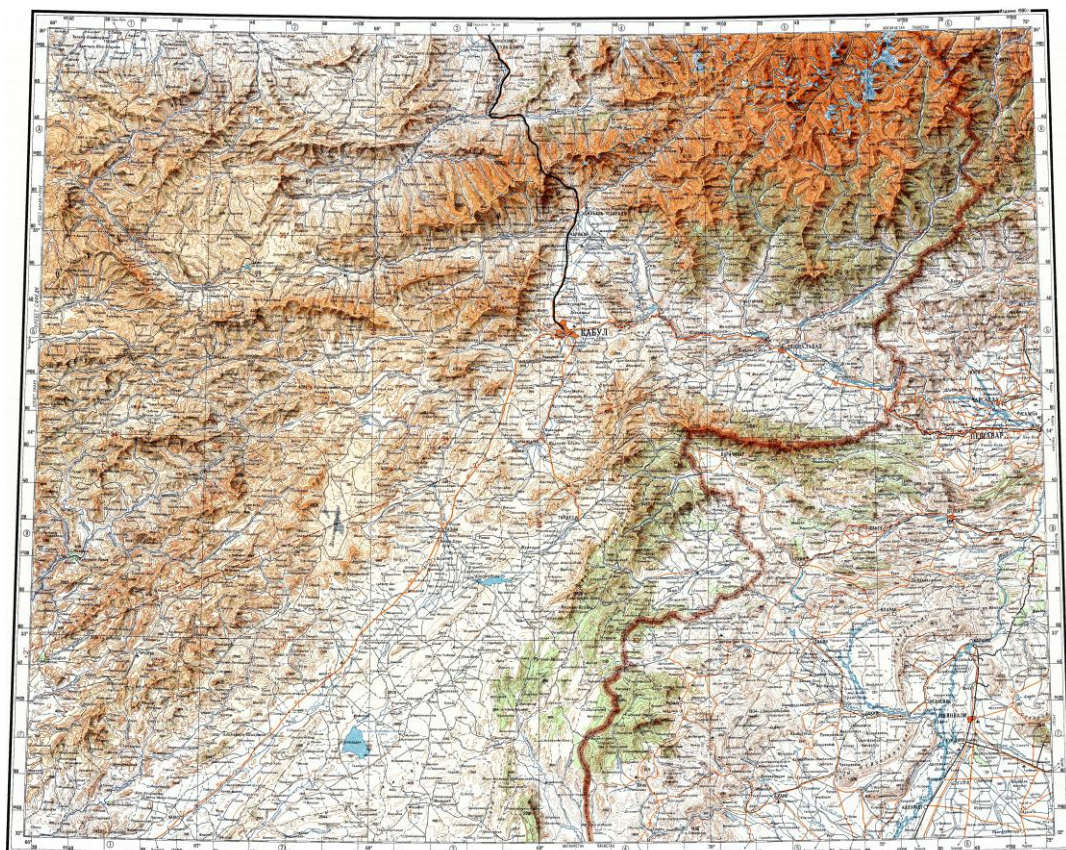

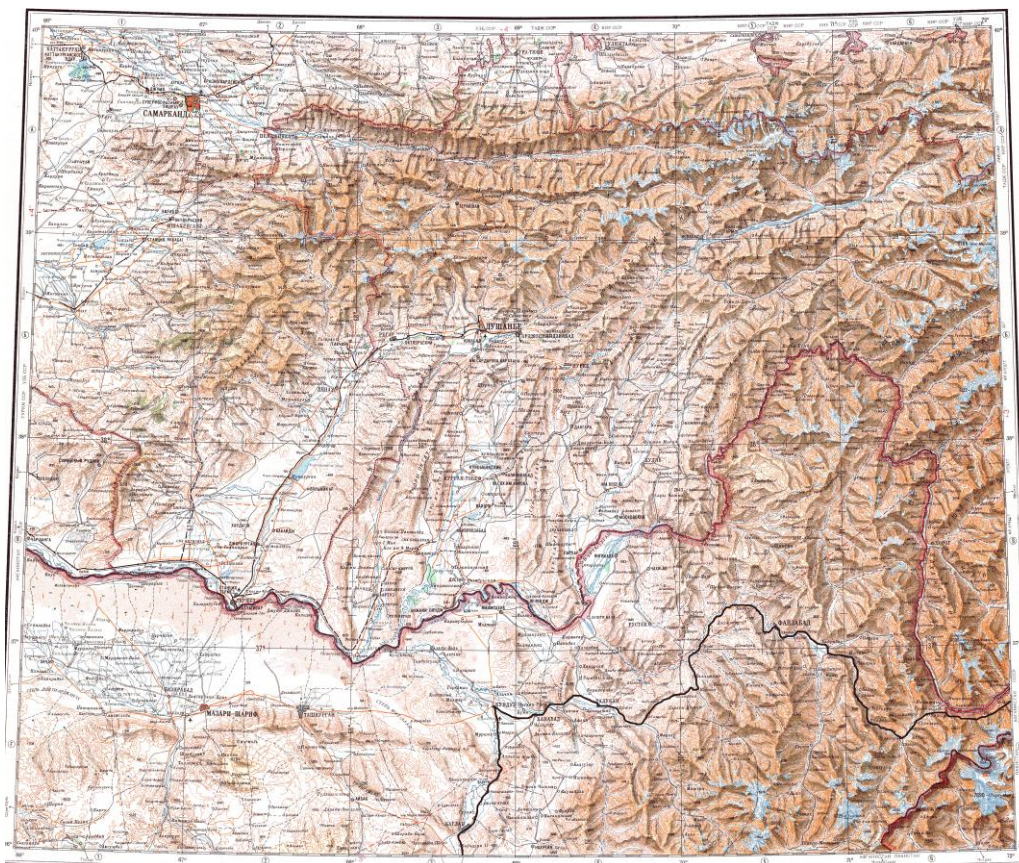
Příloha č. 7: Podrobné mapy cest Herberta Ticheho

Příloha č. 8: Podrobné mapy cest Vladimíra Šedivého

Příloha č. 9: dům Kábul

Příloha č. 10: model domu, Kábul

Příloha č. 11: dům Kábul – obývací pokoj

Příloha č. 12: státní vlajka Afghánistán

